

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A A G E B R A S K

TORDRUP
OG
MARSK STIGS SLÆGT

FRA STORMANDSBORG TIL
HUSMANDSBRUG

BORGENS FORLAG

A A G E B R A S K

TORDRUP
OG
MARSK STIGS SLÆGT

FRA STORMANDBORG TIL
HUSMANDSBRUG

BORGENS FORLAG
JARL BORGEN - KØBENHAVN

1953

I N D H O L D

Forord	7
Tordrups og Omegns ældste Historie. Er Gaarden eller Byen oprettet først?	13
Marsk Stig og hans Slægt	27
Marsk Stigs ægteskabelige Forhold. Usandsynligt, at Aarsagen til Mordet i Finderup Lade var Erik Glippings Forførelse af en Fru Marsk Stig	43
Stig Andersen den yngre	54
Hvider paa Tordrup. Salg til Valdemar Atterdag	82
Dronning Margrete tager Borg og Gods til sig	92
Tordrup i Kronens Eje	105
Den Frijsiske Æra. Tordrup afløses af Frisenvold	113
Reventlower og Hardenberger	123
Glimt af Livet paa Frisenvold Gods	134
Sønderlemmelsen	146
Tordrup Voldsted i de senere Tider. Frisenvold Laksefiskeri	151
Slutord	156
Forkortelser ved Kildeangivelser	160
Person- og Stedregister	162
—	
Kortskitse over Egnen syd for Randers	12
Fotografi af det Sted, hvor Tordrup maa have ligget	16—17
Stamtavle over Marsk Stigs nærmeste Slægt	32—33
Fotografi af Ligsten i Ørum Kirke over Fæsteren Christen Kjeldsen og Hustru	112—113
Paa Omslagets Forside Gengivelse af Segl med de jyske Hviders Vaaben.	

FORORD

I vor Tid gøres der næsten hver Dag mer eller mindre betydningsfulde Opfindelser, og vi bliver lullet ind i den Tro, at vi nu er overordentlig dygtige og har bragt Menneskeheden frem i en Udvikling, der inden længe maa medføre den fuldkomne Beherskelse af alle Elementer og i Forbindelse med Fremskridt paa det sociale Omraade giver enestaaende Muligheder for et lykkeligt Levned for alle. Og selv om der alligevel mærkeligt nok stadig er overmaade megen Utilfredshed med alt muligt, saa er mange dog af den Opfattelse, at vore Forfædre var uendeligt ringere stillet og levede under meget ulykkelige Vilkaar, de havde jo hverken Bil, Biograf, Centralvarme, Telefon eller Træk og Slip o. s. v.

Dette er imidlertid i flere Henseender en falsk Opfattelse af Situationen, selv om det er rigtigt nok, at vi vilde blive særdeles forfærdede og ulykkelige, hvis vi pludselig blev sat tilbage i Tiden og kom til at leve under Kaar svarende til dem, man levede under for en Del Aarhundreder siden. De Mennesker, der befolkede Jorden her f. Eks. i det 13. og 14. Aarhundrede, har sikkert ikke været et Hak mere ulykkelige end vor Tids forjagede Væsner, hvem Udsigten til Krig og Fattigdom tynger som en Mare. De har ganske som vi og med akkurat tilsvarende Føje klaget over det enorme Skattetryk, over Dyrtiden og over, at det var ganske forfærdeligt, som dette eller hint Land gjorde Livet ulideligt ved ufredelige Rustninger og aggressive Dispositioner. Vi vilde da træffe paa gamle, som hævdede, at Verden virkelig blev mere og mere ugudelig og taabelig for hver Dag, at alle forfaldt til skadeligt Vellevned, og at den sidste Dag

tydeligvis var meget nær. Mange — særligt de unge — vilde som hos os mene, at fik de bare Lov til at regere og gennemføre deres egne glimrende Idéer, vilde Livet blive let og lykkeligt for alle, der fortjente det. Man vilde med nogen Hoveren se tilbage paa foregaaende Slægtleds haarde Liv og i Forhold til deres egen Tids vældige Udvikling meget lavtstaaende Stade. Mange har næret Misundelse overfor dem, der i materiel eller anden Henseende var rigere udstyret end de selv. Der har imidlertid dengang været akkurat samme Mulighed for menneskelig Lykke som nu, der vilde ogsaa da være Lejlighed til at finde Tilfredshed og Lykke i et godt Samliv med en trofast Ægtefælle, ved at sætte Børn i Verden til Fortsættelse af Forældrenes Virke og glæde sig over deres Opvækst samt ved at arbejde sig frem og gøre en noget mere fremtrædende Indsats i Livet end ens fra Fødslen af jævnbyrdige.

Men blandt vore Dages utallige tekniske Opfindelser savner jeg een, som vilde være af stor Betydning for alle, der har Interesse for gamle Dages Historie. Vi kan nok af de for os foreliggende Oplysninger af forskellig Art ved et omhyggeligt Detektivarbejde og snilde Fortolkninger forskaaffe os noget Kendskab dertil, men tænk om vor biograf- og fjernsynsbegejstrede Tidsalder kom saa vidt, at vi kunde gaa tilbage til hvilket som helst Tidspunkt og Begivenhed, vi ønskede, og — alt efter Øjeblikkets Humør og Sindstilstand — lade enhver virkelig Hændelse træde frem for os paa det hvide Lærred ledsaget af en fuldkommen Gengivelse af Lyde og alle optrædende Personers Tale. Tænk om vi kunde faa Lejlighed til at blive bekendt med, hvorledes Cæsars og Kleopatras Kærlighedseventyr egentlig formede sig, kunde faa Henrik den Ottende at se og høre i mer eller mindre behageligt Samvær med hans Koner eller lade Dramaet i Finde-
rup Lade rulle frem for os. Foruden at tilfredsstillende vor Nysgerrighed i historisk Henseende vilde en saadan Opfindelse kunne blive af uoverskuelig Betydning i opdragelsesmæssig og karakterdannende Henseende — dog maaske i baade god og daarlig Retning; jeg tror næsten, at denne Opfindelse vilde give Stødet til fuldkommen Ruin for den almindelige Filmsindustri, i hvert Fald for den Del, der frembringer de »kulørte« og haard-

kogte, ja maaske endog de Morten Korchske Film — hvilke forfærdelige Perspektiver!

Mange vilde sikkert være interesseret i — foruden at stifte nærmere Bekendtskab med forlængst hensøvede Slægtninge, hvad godt kunde tænkes at bringe ubehagelige, ja ligefrem uhyggelige Overraskelser med sig — at blive sat i Stand til at følge, hvorledes det er gaaet med deres egen Egn gennem de forskellige Tider.

Naa, vi er imidlertid endnu ikke naaet saa vidt, og det er vist kun faa, der ad Aandens — eller vel rettere Aandernes Vej — kan komme i intim Forbindelse med afdøde fremtrædende Personligheder — gamle Dages Per Tot'er gider Folk sjældent mænge sig med — og som yderligere kan overbevise almindelige jordbundne Mennesker om Rigtigheden af Beretninger fra saadan Forbindelse, og da det nok er rettest at indstille sig paa, at det heller ikke i den forholdsvis korte Levetid, der maa antages at være beskaaret en Del af os, kan lykkes at faa den efterlyste Opfindelse gjort til Virkelighed, vil det forhaabentlig ikke blive betragtet som et blot unyttigt og taabeligt Tidsfordriv at tage en enkelt Lokalitets og særlig en enkelt dertil i nogen Tid knyttet Slægts Historie op til nærmere Behandling paa den Maade, de forhaandenværende gammelkendte Hjælpeidler giver Mulighed for.

Jeg har nu i hvert Fald tilladt mig det i det følgende.

*

Over den ældre Middelalders Historie kan der kun i ringe Grad bringes Lys. De samtidige sikre Efterretninger er faa og ofte saa kortfattede og uheldigt formede, at de giver Rum for flere Fortolkninger. Der findes nok i senere Optegnelser, Folkeviser og Sagn en Del Oplysninger om de Tider, og det hænder, at de kan være til nogen Hjælp ved Forsøg paa Opklaring af Tildragelserne, men i Almindelighed er de nærmest til Skade og kaster et Taagesløv over de faa nogenlunde klare Underretninger.

I mine tidligere Arbejder har jeg altid søgt at være i saa nøje Overensstemmelse med Kendsgerningerne som muligt, det vil jeg ogsaa i denne Fremstilling af en gammel Borgs og af en

mægtig Slægts Historie i det mørke Tidsrum, men jeg finder det dog naturligt foruden at forebringe Fakta ogsaa at forsøge at give disse lidt Kød og Blod ved Fortolkninger paa Grundlag af alt det Materiale, jeg har kunnet opspore. Jeg anfører dette straks for at advare Læsere, der kun kan tænke sig at give sig af med historiske Bøger, saafremt alle Begivenheder er nøje dokumenteret og f. Eks. Slægtsforholds Rigtighed sikret ved Fremskaffelse af Daabs- og Vielsesattester m. v.; det maa virkelig erkendes, at jeg ikke engang har forsøgt noget Sted at erholde saadanne Attester for Marsk Stig, lige saa lidt som jeg har henvendt mig paa Retsmedicinsk Institut for at faa Lov til at gennemgaa Akterne om Drabet paa Erik Glipping i Funderup Lade. Paa den anden Side finder jeg det ogsaa rettest at bemærke, at det absolut heller ikke har været min Hensigt at skrive en Bog, der skulde kunne sættes i Klasse med de populære historiske Romaner, hvori optræder Personer, som vi har hørt og læst om i Skoletiden, og med hvis Gøren og Laden i næsten alle Situationer vi nu bliver nøje bekendt. Mange af disse Bøger kan faa mig til at tænke paa det gode, forholdsvis gamle Ord: Skæg for sig o. s. v. De kan ikke vel tages som virkelig Historie, man ved aldrig, hvor der bygges paa fast Grund, og hvor det er Forfatterens veludviklede Fantasi, der er sluppet løs, og det er ofte svært at læse dem som rene Romaner, naar Historiens kendte Personer optræder paa Skuepladsen.

Der har gennem Tiderne været fremsat utallige og ofte i høj Grad forskelligartede Opfattelser af mange af de Personer og de Begivenheder, der her vil blive omtalt, jeg vil ogsaa have Lov til at fremstille Menneskene og Begivenhederne saaledes, som jeg efter alt foreliggende maa opfatte dem, men jeg haaber, at jeg overalt, hvor Kendsgerningernes sikre Vej er forladt, har givet Udtryk for, at dette er Tilfældet, og at der blot er forsøgt at finde en brugbar Sti i Vildnisset — desværre har jeg vist ikke under mit Arbejde for at bane mig Vej gjort Opdagelser af Betydning. Fremstillingen skulde helst yde Bidrag til baade Personalhistorie, Topografi og Kulturhistorie samt eventuelt ogsaa til Danmarkshistorien, det er dog særlig de enkelte Mennesker og deres Liv og Karakterer, der har haft Forfatterens Interesse.

Mange af de Personer, som omhandles nærmere, er fremtrædende i dansk Historie, dette er imidlertid ikke specielt Grunden til, at de gøres til Genstand for Behandling her, »smaa« Menneskers Liv og Levned kan ofte være mindst lige saa interessant som de »stores«, men det maa erkendes, at naar vi kommer tilbage til Middelalderen, er det saa godt som umuligt at give en Skildring af en bestemt jævn Mands Liv.

Ejendommen Tordrups — senere Frisenvolds — Historie er paa flere Tidspunkter interessant og ogsaa ret typisk, bl. a. mener jeg, at en Fremstilling af dens og dens Ejeres Skæbne giver et ganske godt Billede af Tovtrækkeriet mellem Stormændene og Kronen i Valdemar Atterdags og hans Datters Regeringstid, som endte med, at den enestaaende Dronning Margrete trak det længste Straa.

Denne Bog er skrevet »ej blot til Lyst« (for andre), og jeg har ikke ment at kunne undgaa at lade den indeholde Passager, som for nogle vil være svært fordøjelige — særligt i første Kapitel. Jeg vil slutte dette Forord med en lille Henstilling:

Tag let paa det tunge — og ikke for tungt paa det lette!

TORDRUPS OG OMEGNS ÆLDSTE HISTORIE

Er Gaarden eller Byen oprettet først?

For den, der i Tiden omkring Midten af det 14. Aarhundrede, altsaa for ca. 600 Aar siden, vilde drage i sydvestlig Retning fra Randers, f. Eks. til den smukt beliggende Ørum Kirke eller Byen Væth i samme Sogn, uden at benytte Gudenaen som Færdselsvej, maatte Turen i mange Henseender arte sig vidt forskelligt fra en Rejse nu i samme Egn.

Allerede m. H. t. Befordringsmaaden vilde der være stor Afvigelse fra vor Tid; hvis man ikke brugte Apostlenes Heste, var man paa Landjorden hovedsagelig henvist til at komme frem ved Hjælp af de almindelige firføddede, hovforsynede Husdyr, sædvanligvis ved at ride paa dem, i sjældnere Tilfælde ved at bruge dem som Forspand for et eller andet tungt Køretøj.

Men ogsaa Landskabet vilde give et ganske andet Billede end det, der nu viser sig for den, som ad gode Veje kan fare hurtigt frem mod Maalet siddende behageligt i en letkørende Bil. Naar man fra Randers, der da trods sin ret store Betydning kun var en beskeden Flække, hvis Omraade nogenlunde vilde svare til en Flueklat paa et Kort over Nutidens »Stor-Randers«, var kommet over til Gudenaens søndre Bred ved Hjælp af en Broforbindelse, der laa noget vestligere end den nuværende »Sønderbro« og bestod af flere Led mellem Bredderne og nogle Holme i Aen, vilde man straks være ude i et Terræn med et landligt Præg. Vejene vilde uden Tvivl kun kunne sættes i Klasse med de ringeste Markveje i vore Dage, anden Vejbearbejdelse end Brugen vilde sjældent mærkes; der vilde ikke være gjort noget for at nivellere Vejbanen, som ikke var videre ret, men bugtede sig hyggeligt frem, efter som Terrænet var gun-

stigst. Der vilde være meget mindre opdyrket Jord end nu, og næsten hele Turen over Tebbestrup vilde være gaaet gennem et skov- eller kratbevokset Terræn med forholdsvis ringe Udsyn over Landskabet. Var man saa kommet gennem Skoven ved den nuværende Gaard Lundbjerg, vilde man som nu for et Stykke Vej komme ud til et lavt Engareal grænsende op til Gudenaen og have en smuk Udsigt over Aadalen og Bakkerne paa den anden Side af denne, hvor Grenstens majestætisk beliggende Kirke vilde fange Blikket¹⁾). Man vilde dog sikkert ikke kunne undgaa lidt Nord for Vejen, hvor der nu inden Gudenaen af Bygninger kun ses den tidligere Frisenvold Laksegaard eller Fiskegaard, at lægge Mærke til en befæstet Borg med tilhørende Grave og Forværker, bag hvilken der nok skimtedes mindre Udhuse o. lign., og hvortil vilde slutte sig en Mølle og en Frugthave. I Nærheden deraf vilde man formentlig ogsaa kunne se en nu forsvunden mindre Landsby, medens man til Gengæld ikke havde Synet af den Syd for Vejen liggende Hovedbygning til den i dette Aarhundrede udstykkede Herregaard Frisenvold.

Mange, der er kendt med det nuværende Landskab, vil finde det mærkeligt, at en Borg har ligget her i det lave Terræn, der kun er nogle faa Meter hævet over Gudenaens daglige Vandstand. Det er imidlertid ret karakteristisk for en Del af den ældre Middelalder, at Stormænds Borge ofte blev lagt i lave, sumpede Egne, man havde da en særlig Sikring i selve Terrænet, idet det for Fjender vilde være vanskeligt at finde Adgangsvejene, og disse vilde være forholdsvis lette at forsvare. Og for en Bolig paa dette Sted havde man yderligere Fordelen af Beliggenheden tæt ved Gudenaen, der foruden at være særdeles nyttig som Fiskevand ogsaa udmærket kunde anvendes som Færdselsvej, ad hvilken man nedad havde god Forbindelse saavel til Randers som videre ad Fjorden til det aabne Hav, medens man opad kunde trænge langt frem i Midtjylland.

1) Det er iøvrigt sandsynligt, at man ogsaa har kunnet komme til dette Engareal fra Randers ad en Vej paa Grænsen mellem Gudenaengene og Bakkeskraaningerne nordvest for Tebbestrup, saaledes at man var fri for at skulle op over de høje Bakker ved denne By.

Nede i Lavningen vil man nu, lidt før der gaar en Sidevej ud til den ved Aaens søndre Bred beliggende tidligere Laksegaard og ca. 100 Meter Nord for Vejen, kunne se Jordsmonnet hæve sig i en afrundet Forhøjning. Her ved dette Sted laa i det 14. Aarhundrede Borgen Tordrup, der fra 1342 nævnes i en Del Dokumenter og en Tid lang tilhørte eller beboedes af Medlemmer af den berømmelige jydsk Høvdingeslægt, som senere er blevet betegnet som de jydsk Hvider. Vi har Oplysninger, der kunde tyde paa, at Tordrup, som dog da muligvis var en almindelig adelig Hovedgaard, allerede fra ca. 1335 tilhørte Medlemmer af Slægten, og der er i og for sig ikke noget, der bestemt taler imod, at den ogsaa før den Tid var i Slægtens Besiddelse. I en Række Aar var Borgen (eller Gaarden) uden Tvivl Hovedsæde for en Gren af Slægten, den var i hvert Fald i 1374 stærkt befæstet og var af en saadan Betydning, at 2 af vort Lands store Herskere, Valdemar Atterdag og Dronning Margrete, fandt det rettest at gøre et Arbejde for at faa Borgen over paa Kronens Hænder fra den meget fremtrædende Stormandslægt, hvis Medlemmer det ikke altid var let at holde i Tømme. I Slutningen af Bogen vil der blive givet en kort Redegørelse for Resultaterne af nogle i Aarene 1946, 1950 og 1953 foretagne Udgravninger for at finde Pladsen, hvor den forlængst forsvundne Borg har ligget, og eventuelle Rester af denne.

Vi vil nu først tage en ganske flygtig Gennemgang af, hvad vi mener at kende til Egnen og Befolkningen før det Tidspunkt, da Tordrup tydeligt træder frem i Historien.

Vi er paa en Egn, der har været beboet længe — man kan næsten sige i umindelige Tider; den ligger lige paa Randen af den saakaldte Gudenaakultur. Ved Aaerne i Midtjylland skal der i ca. 5000 Aar — fra ca. Aar 7000 til ca. Aar 2000 før Christi Fødsel — have levet en særlig Folkestamme, som tilsidst antages smeltet sammen med Landets øvrige Beboere, men det er som sagt paa Grænseområdet, og man har vist ikke her fundet sikre Beviser paa Beboelse i den Tid. Derimod er der gjort Fund, der viser, at der i Stenalderen har været Bopladser nede ved Gudenaen. I den Del af Oldtiden, fra hvilken vi har Gravhøjene, synes Egnen ikke at have været videre befol-

ket, der kendes kun faa af disse Høje — næsten alle paa Gaarden Lundbjergs Jorder — og der skal nu kun være 2 tilbage. Der har dog ogsaa ligget een paa Christianslunds Jord lidt Sydvest for Ørum Kirke, og denne Høj, der angives at have indeholdt et Gravkammer i Midten og flere Begravelser i Udkanten¹⁾, er nu forlængst opdyrket, men jeg tillægger den ret stor Betydning, bl. a. fordi der her har staaet een af de ret sjældne Runesten, der er fundet i vort Land. Denne Sten er kun lidet kendt, den er først for nylig kommet med i et Runeværk, og den har egentlig haft en trist Skæbne.

I det store Værk om Runestene²⁾, hvori den først er omtalt, angives den tidligst kendt 1831, da den laa faa Favne fra Højen, der kaldtes »Korres Høj«³⁾. Christianslunds daværende Ejer og en historisk interesseret Randersmand gav Aaret efter Indberetning med en Gengivelse af Indskriften til Kommissionen for Oldsagers Opbevaring, men da denne Kommission — saaledes som efter almindelig Opfattelse er offentlige Væsners Sædvane — tog sig en længere Lur uden at foretage sig noget, og da Stenen var til Gêne for Jordens Dyrkning, blev den sprængt i 5 Stykker. I 1849 bliver disse endelig besigtiget af Maleren Kruse, der aftegner Indskriften og giver Indberetning til Kommissionen. Aaret efter kommer den bekendte Arkæolog Worsaae, der nu havde fundet den første Indberetning frem, til Christianslund for at tage Stykkerne i Øjesyn; efter hans Optegnelser laa Stykkerne da paa Stenens oprindelige Plads, men 2 Aar senere noterer han, at de »beror paa Gaarden indtil nærmere Bestemmelse«. Derefter groede der Græs i mange Aar, før man igen kom til at tænke paa Runestenen, og saa havde »borte« taget den. Gentagne Forsøg paa at finde noget Spor deraf havde ikke Held med sig, og i 1934 hedder det, at Stykkerne muligvis ligger i en Stenhøj i Christianslunds Have⁴⁾.

1) Nat.mus. I. Afd. 477/19.

2) Lis Jacobsen og Erik Moltke: Danmarks Runeindskrifter 142.

3) Jeg kunde dog tænke mig Muligheden af, at det er den Runesten, der er omhandlet i et Notat, dateret Christianslund 24/8 1810, som er antaget at vedrøre Langaa Sten Nr. 4.

4) Her og mange andre Steder har jeg i min Ejertid forgæves eftersøgt Stykkerne, jeg haaber, at de en Gang maa komme for Dagen.

Fra Tordrup Voldsted.

Paa den lyse Forhøjning maa Borgen Tordrup antages at have ligget. Træerne bagved til højre skjuler Frisenvold Laksegaard, til venstre ses Bakkerne nordvest for Gudenaen med Grensten.

Efter de foreliggende, ikke særlig gode Aftegninger af Indskriften skulde der havde staaet følgende: »Ønd(?) og B . . . (ell. Th.) og Tola (ell. Told) og Thorger(?) ialus gjorde disse Kumler efter Krog (ell. Kvig), . . . s Søn, en meget velbyrdig Thegn« (Mand, Kriger ell. Vogter). Stenen er selvfølgelig rejst over en meget fremtrædende Mand, som nok har hørt hjemme paa Egnen, og man har dertil valgt en udmærket Plads, hvorfra der var god Udsigt ud over Egnen — særlig før Kirken blev bygget.

Det kan meget vel tænkes, at Stedet her ved denne Høj og Ørum Kirke tidligere har været Sæde for hedensk Gudsdyrkelse, Pladsen vilde egne sig godt dertil, og man har jo overalt i Verden haft Tilbøjelighed til ved Skifte af Religion at dyrke de nye Guder paa de samme Steder som tidligere de gamle Guder — ved Kristendommens Indførelse ligefrem efter pavelig Opfordring — dør var Befolkningen vant til at samles, og gammel Vane bider bedst, ligesom der ogsaa derved kunde opnaaes en vis Sikring mod Ødelæggelse ved Tilhængere af de gamle Guder. Har der været et Vi eller Hov her, kan Stenen meget vel være rejst for en Mand, der havde Forbindelse dermed¹⁾.

Paa den Tid, da vi faar nærmere Kendskab til Egnen her, dannede Sognene Ørum og Værum sammen med Nielstrup (nu formentlig Vorup), Haslum (Haslund) og Laurbjerg Sogne en særlig Afdeling af Galten Herred og bar Navnet Brofjerdings²⁾, uden Tvivl fordi man herfra har haft Pligter med Hensyn til Vedligeholdelsen af Broen over Gudenaen ved Randers — eller

1) Med Fare for at blive henregnet til dem, der har lidt for let ved at forklare Stednavne, vil jeg her indskyde, at Oprindelsen til den tæt derved beliggende Landsby Væths Navn kunde være Ve-tved, det ryddede Skovstykke ved et Vi (Ve), en saadan Fortolkning vilde passe godt ind i Forholdene, der har uden Tvivl en Gang været Skov der, og Forskellen paa jydsk og sjællandsk Mundart kan udmærket forklare, at Navnet paa et tilsvarende Sted paa Sjælland er blevet til Vedde. I Væth var der i hvert Fald i 1406 en Gaard, der bar Navnet Solgaard (Soolgardh), det er sandsynligt, at dette Navn ogsaa har med hedensk Gudsdyrkelse at gøre. Iøvrigt har Ordet Væth været brugt i Betydningen Pantsætning eller Pant samt i Norge om et Vægt- eller Rummaal, der skulde være større end en Læst (Suhm XI—151).

2) Vidensk. Selsk. Skr. IV 214—15.

rigtigere Broerne, der var jo mindst 3 Broer mellem Holme i Aaen og Bredderne.

I det berømte Værk Kong Valdemars Jordebog fra ca. 1230 nævnes Brofjeringen som hørende direkte under Kronen, og der ydedes derfra en (aarlig?) Afgift til Kongen paa 8 Mark Sølv eller 24 Mark Penge¹⁾, hvilket ikke lyder af ret meget, men den svarede dog nogenlunde til 16 Køer; denne Afgift kan antages at være ydet til Gengæld for, at Kongen havde paataget sig Vedligeholdelsen af den vigtige Broforbindelse, men Ydelsen kan ogsaa være aarlig Afgift af Brofjeringen som Len.

I Ørum Sogne var der tidligere 4 Byer, idet der foruden de 2 nuværende Væth og Jebjerg maa have været 2 andre, som forlængst er forsvundet, Ørum, hvoraf Sognet har faaet sit Navn, og Tordrup. Medens de førstnævnte 3 Byer bærer Navne, der tyder paa ret høj Alder, kan vi være nogenlunde sikre paa, at Tordrup er ikke saa lidt yngre end de andre; Endelsen drup er afledet af Ordet Torp, der betyder et Udflyttersted — By eller Gaard — fra en ældre By. Alle Lokalteter, hvis Navne ender paa rup, strup, drup, torp o. lign. regnes at hidrøre fra en af vort Lands Storhedstider, da Forholdene laa særdeles godt for Landbruget og mægtige Arealer blev nyopdyrket, fra henved Aar 900 efter Chr. F. til nogle Aarhundreder senere. Forleddet i saadanne Navne er hyppigst Personnavne, Tordrup er sikkert ikke opkaldt efter Guden Thor, hvad jo kunde synes at ligge nær, men snarere efter en Mand, der har baaret et Navn som Tore, der var meget almindeligt den Gang. Ifølge Traditionen har denne By ligger ca. 500 m sydvest for Tordrup Voldsted og ca. 1.000 m nordøst for Ørum Kirke, lige syd for et til Christianslund hørende Engareal²⁾.

Ørum By, hvis Navn antages at betyde Hjemmet eller Stedet ved en gruset eller sandet Strækning, er sandsynligvis forsvundet først. At der har været en By af dette Navn, hvorefter Sognet er opkaldt, er der ingen Grund til at betvivle, der er ogsaa fundet tydelige Vidnesbyrd om en ældre Landsbybebyggelse paa de under den nuværende Gaard, Ørumgaard, hørende Mar-

1) Sv. Aakjær: Kong Vald.s Jb. II 348—49. 1 Mark = 8 Øre à 3 Ørtuger.

2) Meddelt af fhv. Sognefoged, Amtsrevisor J. M. Jensen, Væth.

ker paa Skraaningen fra Kirken ned til denne Gaard, men vi kan intetsteds finde Byen omtalt i samtidige Dokumenter. Da den efter alt at dømme maatte have været nævnt i et nedenfor nærmere omhandlet Brev fra 1342, hvis den bestod paa dette Tidspunkt, maa man nok kunne gaa ud fra, at den allerede da havde ophørt at eksistere som By.

Byen Tordrup findes kun udtrykkelig nævnt een enkelt Gang nemlig i et Dokument fra 1374, da Borgen (Gaarden) med tilhørende Gods blev afhændet til Kong Valdemar Atterdag.

For om muligt at finde noget frem om Gaarden og Byen Tordrups Oprindelse og ældste Forhold til hinanden vil det være rettest allerede her at se lidt nærmere paa Indholdet af de 2 ovennævnte Dokumenter. Det bør dog først berøres, at Gaarden Tordrup ifølge flere Værker¹⁾, allerede skulde være omtalt i 1310 og da være ejet af en Joh. Niclessøn, men at vi mener med Rette at kunne bortse herfra. Denne Oplysning er formentlig fremkommet ved urigtig Fortolkning af et Dokument af 11/7 1310²⁾, hvori nok optræder en Johannes Niclæsson af Thorthorp, men da det vedrører skaanske Forhold og iøvrigt kun nævne Lokaliteter i Skaane, kan der ikke være Tvivl om, at det paagældende Tordrup er identisk med den der beliggende Herregaard Torup; hermed stemmer ogsaa udmærket, at et skaansk Brev fra 1349 omtaler »Christina, Enke efter Johannes Niclæsson af Thorthorp³⁾).

I det foran omtalte Brev af 1342⁴⁾, hvori omhandles en Transaktion mellem Hr. Stig Andersen af Hvideslægten og hans Broder Offe Andersen, anføres, at førstnævnte afstaar »Torthorp og alt mit Gods i Galten Herred, nemlig i Wætæ (Væth), Ebyærgh (Jebjerg), Wærum, Haslum, Tæbbystørp (Tebbestrup)« m. m., medens det i Skødet fra 1374⁵⁾ hedder (oversat fra Latin): »min Borg og Gaard i Thorterp og alle mine Ejendomme i Galten Herred, hvad enten de er nævnt eller ej, og i Brofjerding, nemlig i Thordorp By 3¹/₂ Læst Korn i Landgilde (Afgift),

1) bl. a. Trap.

2) Dipl. Svec. II 623.

3) Dipl. Svec. VI 78.

4) Rep. 1959.

5) Rep. 3015.

2 Skilling Sterling af 2 coloni (Fæstere, Landboere (?)) samme-
 steds, $\frac{1}{2}$ Læst Mel af en Mølle i Tordrup, 8 Skilling (Ørtug)
 Korn af 1 Gaard (Esbernus Sutor) i Wern (Værum) Sogn, 6 Øre
 Mel af Møllen Kerresmole (Kjærs Mølle), 4 Øre af 2 Gaarde i
 Damdorp, 2 Øre af en Gaard i Larberch (Laurbjerg) og 1 Læst
 Korn af 4 Gaarde i Haslum Sogn«.

Der er flere Ting at lægge Mærke til ved Læsningen af disse
 2 Dokumenter. I Brevet af 1342 betegnes det første og for-
 mentlig vigtigste Objekt for Handelen som Tordrup uden nær-
 mere Angivelse af, om der derved skulde forstaaes By eller
 Gaard, men efter hele Indholdet — derunder ogsaa at en Ejend-
 om, Sandgrav, som gives i Bytte af Offe Andersen, omtales
 paa tilsvarende Maade — synes det givet, at der derved er ment
 en Adelsgaard (Hovedgaard). Endvidere er som foran berørt
 Ørum By slet ikke nævnt, og det vilde dog være mærkeligt, om
 Hr. Stig ikke, hvis den bestod paa denne Tid, skulde have ejet
 een eller flere Gaarde i denne By, der maa antages at have
 været Moderby til Tordrup og laa nærmere ved den end alle
 de opregnede Byer. Derimod optræder i det andet Dokument
 saavel »Borgen og Gaarden« som Byen Tordrup, og hvad der
 særlig stikker i Øjnene er, at Godset i denne By skulde give en
 saa stor Landgilde som $3\frac{1}{2}$ Læst Korn eller ca. $3\frac{1}{2}$ Gange saa
 stor Ydelse som de 4 Gaarde i Haslum Sogn tilsammen, hvorved
 bemærkes, at en Afgift paa 2 Øre Korn — 1 Læst lig 8 Øre à 3
 Ørtuger — synes at være den sædvanlige Afgift af en almindelig
 Bondegaard¹). Uden at ville komme dybt ind paa de meget
 indviklede og ret usikre Beregninger af, hvilke Arealer der
 maatte svare til Landgildeydelse, kan det vist siges, at der her-
 efter til Byen Tordrup foruden den Jord, der brugtes af de 2
 »coloni«, som til Gengæld for noget Jord skulde yde Arbejde
 paa Hovedgaarden samt en lille Afgift, og til Møllen, maatte

¹) Af den Omstændighed, at der i dette Dokument er benyttet Betegnel-
 sen »Thor^{terp}«, kan formentlig ikke drages særlige Slutninger, Ejeren
 kalder sig 1354 »af Thordorph«, og ved en Gennemgang af de Sted-
 navne, som optræder i Rep. I med Endelsen ^{terp}, faar man det Indtryk,
 at det er en forholdsvis sjælden, rent tilfældigt brugt form for ^{terp}.
 Paa 1 Læst Korn gik her 30 Tdr. Rug eller 36 Tdr. Byg eller

(?) 60 Tdr. Havre.

høre mindst ca. 170 og op til godt 500 Tdr. Land — Landgilden faldt en Del i det 14. Aarhundrede, saaledes at der skulde større Arealer end tidligere til at udrede en Afgift af en vis Størrelse. Det var virkelig efter Datidens Forhold et stort Areal, hvorved bemærkes, at der her kun er Tale om Agerjord, og det er ret usandsynligt, at en Udflytterby skulde bestaa af saa mange Gaarde med saa megen Jord.

Inden vi forsøger at fortolke disse Dokumenter nærmere med Hensyn til Forholdet mellem By og Gaard, bør vi vist ogsaa se lidt paa nogle Breve af yngre Dato, som muligvis kunde indeholde Oplysninger af Interesse for det nævnte Problem og tillige rive en lille Rift i det Slør, der hviler over Tiden før 1342 — en lille Erstatning for den foran omtalte, her mistænkeliggjorte Underretning om Navnet paa en Ejer i 1310. Det er anført i et Dokument fra 1402¹⁾, at det overfor en Christina Olufsdatter blev bevist, at Hr. Magnus Myre forhen paa Galten Herreds Ting tilskødede Hr. Stig Andersen alt sit Gods i »Thordorphærp« og i Brofjerding, og denne Hr. Stig maa sandsynligvis være den samme, som i 1342 solgte Tordrup m. m., og Hr. Myres Salg til ham maa antages at have fundet Sted før dette Aar, de anførte Betegnelser for det afhændede kan være taget fra et Dokument vedrørende Salget. Da Dronning Margrethe endelig ved en Række i 1406 udstedte Dokumenter faar fat i hele Tordrup med alt dertil hørende Gods, bruges der oftest Udtryk som Gaarden og Borgen Thordorp og Thordorpsfang (Fang = Tilliggende) m. v. og en enkelt Gang²⁾: »den faste Gaard Thordhorp i Nørrejylland, liggende i Galten Herred, og dette efterskrevne Gods, saasom er Thordhorpe thorp med dets Enemærke, item i Wæte en Gaard, som hedder Soolgardh o. s. v.«

Men hvad kan vi nu betragte som endeligt Resultat af de gengivne Uddrag af Dokumenter vedrørende Tordrup m. v.? Det maa vel først erkendes, at Betegnelserne »Thordorptærp« og »Thordhorpe thorp« tyder stærkt paa, at *den Knop, som Byen Ørum først satte i en By eller Gaard Tordrup, igen senere selv*

1) Rep. 4537.

2) Molb. og P. 227.

skød en Aflægger, der blev til et nyt Torp af den ene eller den anden Karakter. Endvidere er der nogen Sandsynlighed for, at Borgen ikke har eksisteret i 1342, men er blevet rejst senere; i hvert Fald har den dog nok været opført, da Tordrups Ejer begyndte at komme i Modsætning til Kongemagten, og det under de meget ufredelige Forhold var af stor Betydning at have en befæstet Bolig. Jeg er dernæst tilbøjelig til af den Omstændighed, at der i Dokumentet af 1374 ikke oplyses noget Tal for Gaarde i Tordrup By, og at der for denne By nævnes en saa stor Ydelse som 3¹/₂ Læst Korn, at drage den Slutning, at Jorden til Byen da var indlagt direkte under Hovedgaarden, og at Kornansættelsen kun blev oplyst, for at den kunde danne Grundlag for Værdiberegningen af det solgte. Endelig er det formentlig naturligt at læse den ovenfor citerede Beskrivelse fra 1406 saaledes, at »Thordhorpe thorp med dets Enemærke« er sat i Modsætning til den faste Gaard Tordrup og maa regnes til Bøndergodset, hvoraf vel maa følge, at det er Byen, der er det sidste Skud, selv om den maaske nok ogsaa kan forstaaes saaledes at de nævnte 5 Ord nærmere skal forklare, hvad der menes med »den faste Gaard Thordhorp«; iøvrigt er der ikke noget til Hinder for, at Byen Tordrup en Tid kan være gaaet til Grunde for senere paany at opstaa.

Alt i alt mener jeg, at man ikke vel paa det foreliggende Grundlag kan fremsætte nogen fuldkommen sikker Udtalelse om, hvorledes Udviklingen virkelig er foregaaet, der kan i Materialet findes Støttestrukturer for flere Fortolkninger. Det første Tordrup kan have været en af et Faatal Gaarde bestaaende By, hvoraf igen er opstaaet en Adelsgaard, der siden har opslugt Jorderne til saavel Aflæggerbyen som den oprindelige Moderby, og som derhos er blevet forsynet med en virkelig befæstet Borg m. v. Men Gaarden Tordrup kan ogsaa, hvad jeg vilde anse for sandsynligere, være oprettet tidligst af en dygtig og initiativrig Mand, Tore, af en paa Egnen fremtrædende Slægt, f. Eks. af Hovgodens Familie. Lykken kan have været med i Arbejdet, saa den nye Ejendom er blevet Hovedbesiddelsen paa Egnen og Ejerne maaske ved Arv og Køb efterhaanden har opnaaet at faa den ikke særlig store By Ørum under sig; de har oprindelig

hovedsagelig passet deres Dont som Landmænd og derunder er Byen Tordrup opstaaet, men Familien paa Hovedgaarden har hævet sig betydeligt over de andre Bønder paa Egnen og er kommet med i den politisk meget betydende Højadel, hvorefter selve Jorddyrkningen i Hovedsagen er gaaet over til Fæstere og Husmænd, medens Ejerne har lagt Vægten paa at hævde Standens Interesser og saa har bygget Borgen som et fast og sikkert Sæde. Det bør herved tages i Betragtning, at Ørum Kirke fra første Færd har været forholdsvis anselig og saaledes større end den nogenlunde samtidigt rejste Kirke i Værum, der sikkert allerede da var en stor Landsby¹).

Vi omtalte før, at den Ret, som en Hr. Myre ifølge et Dokument af 1402 skulde have haft med Hensyn til Tordrup, maa formenes at være overdraget til den første kendte Ejer af Hvideslægten, Hr. Stig Andersen, senest 1342. Det kunde nok paa Forhaand ligge nærmere at gaa ud fra — som ogsaa sket andetsteds — at Overdragelsen først fandt Sted omkring 1400, da der netop samtidig levede en Stig Andersen, som havde Forbindelse med Tordrup. Men herimod taler dels det formelle, at der i Dokumentet er givet ham den da en Ridder tilkommende Titulatur »Dn.« (Dominus = Hr.), og den sidste Stig Andersen synes aldrig at have opnaaet en saadan Udmærkelse, og havde den i hvert Fald ikke i 1402, dels det reelle, at alt tyder paa, at Tordrup — naar bortses fra Kronens senere nærmere omtalte Ret dertil — i Tiden 1342—1402 har været udelt i Hvideslægtens Eje eller Besiddelse. Gaar vi herefter ud fra, at Hr. Magnus Myres Rettigheder i Tordrup laa forud for Hr. Stig Andersens Salg i 1342, bør vi ogsaa undersøge, om vi hos Myrefamilien maatte kunne hente nogen Visdom til Tordrups ældste Historie — det skulde der jo da være Udsigt til efter Ordsproget. Der er saa meget mere Anledning dertil, som vi andetsteds har en — ganske vist ogsaa sen — Bekræftelse af, at Myrerne havde haft Rettigheder her, den særdeles om-

1) Ørum Sogn var uden Tvivl oprindelig Hovedsognet med Værum som Anneks, man finder nogle Gange anført »Ørum med sit Annex« (L. A. Frisenvold Ark.), medens Forholdet nu i flere Aarhundreder har været det omvendte.

hyggelige og forsigtige Dronning Margrete(eller hendes Hjælper) fandt det i 1406, da hun fik lovformelig Overdragelse fra alle, der maatte antages at have nogen Ret eller Andel i Borg og Gods, rettest ogsaa for alle Tilfældes Skyld at sikre sig en Afstaaelseserklæring fra en paa hendes Tid levende Myre, Væbneren Sacheus Myre¹). Dennes Afkald, der var paa en Maade ubegrænset og ubetinget, men samtidig ogsaa af en meget luftig Karakter, giver os iøvrigt et ret godt Vidnesbyrd om, hvor vanskeligt det paa den Tid kunde være at faa Klarhed over Rettigheder i Jordegods paa Grund af indviklede Ejendomsforhold og usikre Retsforhold. Det hedder deri, at Sacheus Myre til Dronningen afstod »enhver Ret, *hvis han havde nogen*, i Ejendommen Tordrup, Tordrupsfang og andet dertil hørende« samt tillige i Vesterbølle m. v. i Rinds Herred, til hvilken sidste Ejendom Dronningen iøvrigt paa samme Tid skaffede sig Ejendomsret. Og at et saadant Usikkerhedsforhold ikke var enestaaende, kan vi se af Udtrykkene i et andet Skøde til Kronen fra 1406²), hvori Udstederne, Hr. Peder Nielsen (Gyldenstjerne), som vi senere igen skal træffe paa, og hans Broder anførte, at de »vel hørt have, at han (den paagældende Ejendom) skulde fordem vore Forældre have tilhørt, og somme sige, at vi skulde have der nogen Ret udi, og somme sige, at Kronen og Kongedømmet haver der Ret til«.

Desværre viser det sig, at der kun kan skaffes meget lidt frem om Myrefamilien, men vi faar dog nogen Bestyrkelse af, at det var den i 1342 optrædende Hr. Stig Andersen, som erhvervede Rettigheder fra Hr. Magnus Myre. Vi kender et Dokument fra 1344, altsaa nogenlunde fra den Tid, da Hr. Stig Andersen afhændede Tordrup, hvorefter en Zacheus Mogensen fik et Tingsvidne angaaende noget Gods i Sønderhald Herred, som var tilkommet hans Broder Johannes Mogensen ved Arv, men efter en Pantsætning blev udlagt til Hr. Peder Vendelbo for senere at blive tilbagekøbt af endnu en Broder, Magnus Myre³). Efter de optrædende Brødres Navne er der ikke Grund

1) Rep. 4842.

2) Molb. & P. 242.

3) Rep. 2018.

til at tvivle om deres Forbindelse med Hr. Magnus og Sacheus Myre. De 2 Magnus'er er antagelig samme Mand, som kan have erhvervet Ridderslaget efter 1344 og dermed Retten til at faa det da virkelig noget betydende »Hr.« foran sit Navn; men om han var Helbroder til de 2 Mogensen'er, der regnes for hørende til Slægten Juul og i hvert Fald førte en liggende Lilje i Vaabnet¹⁾, er nok sandsynligt, men ikke sikkert²⁾. Den Christina Olufsdatter, som i 1402 maa have fremsat Krav med Hensyn til Tordrup, og som havde en Halvsøster Fru Maren Christensdatter³⁾, og den Sacheus Myre, der i 1406 gjorde Dronning Margrethe den Tjeneste at afstaa en imaginær Ret dertil, kan antages at have været Efterkommere af Hr. Magnus Myre. Men derefter er der Spørgsmaalet om Karakteren af den Ret, som denne Herre havde ladet gaa over til Hr. Stig Andersen; Udtrykkene i de paagældende Dokumenter giver ingen nøjagtig Beskrivelse deraf. Det er muligt, at Skødet har omfattet alt, hvad Hr. Stig senere overdrog til sin Broder, i hvilken Forbindelse bør bemærkes, at der siden vil blive omtalt et Forhold, som kunde tyde paa, at Hr. Stig allerede fra ca. 1335 havde haft Tilknytning til Tordrup og i alt Fald til Brofjerdingen. Og det er, hvis man tør anerkende den foran omtalte Forstaaelse af »Tordruptorp«, lige saa sandsynligt, at det til Hr. Stig afhændede kun har omfattet en Del deraf, f. Eks. noget Bøndergods, eller en vis Kvotapart, vi ser mange Eksempler paa, at Ejendomme ved Skifter blev udlagt til flere Arvinger, saaledes at hver af disse var lodtagne deri for større eller mindre Brøkdeler; i et saadant Tilfælde vilde det have været naturligt for Hr. Stig at udkøbe eventuelle Medejere.

Men hvad man nu end maatte mene om Ejendomsforholdene for Tordrup m. v. før 1342, saa skulde der være begrundet Anledning til at tro, at Hr. Stig eller hans Slægt i hvert Fald om-

1) Thaulow: Lillie-Juulernes Slægtbog.

2) Iøvrigt kan vi kun finde noget frem om Zacheus Mogensen, nemlig at han i 1354 var med til at indføre en Peder Nielsen i Gods i Vesterbølle, hvor senere Sacheus Myre havde en tvivlsom Ret, jfr. Matzen: Den danske Panterets Historie S. 467—68.

3) Rep. 4526.

kring 1335 og muligvis — om end maaske ikke særlig sandsynligt — i lang Tid forud for dette Aar har haft Rettigheder deri, og det er i hvert Fald et Faktum, at Medlemmer af Slægten derefter indtil 1406 var meget nært knyttet til Tordrup og havde sit Hovedsæde der. Det synes derfor naturligt at tage denne Slægt op til nærmere Gennemgang, men en saadan vilde ikke faa den rette Baggrund og kun blive et kedeligt Brudstykke, hvis vi ikke ogsaa gav en Fremstilling af de ældre Medlemmers Historie, særlig den ældste sikre Mand af Slægten, den berømmelige og sagnospundne Marsk Stig.

Vi vil derfor her i et Par særskilte Kapitler samle de vigtigste Oplysninger om denne Slægt — de saakaldte jyske Hvider — idet vi dog bortset fra de ældre Led hovedsagelig vil nøjes med at lade Fremstillingen omfatte de Medlemmer af Slægten, der har haft nærmere Tilknytning til Tordrup. Det bør dog nok straks anføres, at der for dens Mænd og deres Handlinger ganske gælder det samme som i Almindelighed for hele Rigets Historie paa den Tid, der foreligger kun forholdsvis faa ganske sikre Oplysninger, og der kan, hvilket ogsaa paa mange Omraader er sket, opstilles mange vidt forskellige, men af nogenlunde lige Grad Sandsynlighed — eller Usandsynlighed — prægede Formodninger om, hvad der egentlig er foregaaet, og hvad der i Virkeligheden har været Grundlag og Motiver for de Begivenheder og Handlinger, der maa være sket og foretaget.

MARSK STIG OG HANS SLÆGT

De jyske Hvider hører til vore berømmeligste Slægter i Middelalderen, Medlemmer har ofte været fremtrædende ved Begivenheder, der er skelsættende i det danske Riges Historie. De har sikkert flere Familieforbindelser med den talrige og meget indflydelsesrige, Kongefamilien nærstaaende Kreds af Slægter, der med en noget uheldig Betegnelse kaldes for de sjællandske Hvider eller blot Hviderne, men efter vor Slægts Vaaben, en syvoddet Stjerne i Sølv paa blaa Bund, er det usandsynligt, at den tilhører samme Mandsstamme som de sjællandske Hvider, den har snarere Oprindelse fælles med den mægtige jyske Adelslægt, der senere fik Navnet Gyldenstjerne, eller med Familien Pors (af Vrandrup), som førte ganske samme Vaaben som vor Slægt¹). Ingen af Hvideslægterne brugte oprindelig det anførte Familienavn, det er først, da de jyske Hvider i det 16. Aarhundrede er ved at uddø, at Navnet bliver benyttet for Medlemmer af dem. Naar de har faaet den nævnte Betegnelse, skyldes det sikkert først og fremmest, at de med større eller mindre Berettigelse er antaget at nedstamme fra den jyske Stormand Stig Hvide, der regnes for at være Sønnesøn af Skjalm Hvide og som gift med Knud Lavards Datter Margrethe var Svoger til Valdemar den Store.

Lisbeth Bryskes Slægtebog²) har en ret løs Angivelse af, at de Hvider i Danmark var en urgammel Stamme fra Vendsyssel,

1) Den førstnævnte Slægts Stjerne var senere — som Navnet viser det — i Guld, men har muligvis oprindelig været en Sølvstjerne; i Slægten Pors var Fornavnet Stig almindeligt ligesom hos de jyske Hvider.

2) Thott Fol. 1082 fol. 370.

hvor en af Slægten, Othingarus (Othinkar), regerede i Fortiden.

Flere Steder¹⁾ er det nævnt, at Stig Hvide ejede Bidstrup, hvor Mindet om denne Ejer er holdt godt i Hævd, idet der ifølge Danske Atlas fandtes en Sal, som kaldtes »Stig Hvides Sal«; denne Sal kendes endnu under Navnet »Sten Hvides Sal«. Med nogenlunde Sikkerhed kan det siges, at han oprettede Essenbæk Kloster i Sønderhald Herred, til hvilket Kloster flere af Marsk Stigs Slægt synes at have følt sig knyttet, samt at han faldt i Slaget ved Viborg 1151. Anna Krabbe nævner ham som Ejer af Bjørnholm, men han sammenblandes i det hele hyppigt med Medlemmer af Marskens Slægt, særlig dennes Sønnesøn, den tidligere omtalte Hr. Stig Andersen. Om begge hedder det, at de skulde være begravet i Essenbæk Klosterkirke og Ligene senere ved Klosters Nedlæggelse bragt til Dronningborg Slotskirke for endelig i 1559 at kunne finde Hvile i Ørsted Kirke, hvortil de blev ført af Ejeren af Stenalt, Bjørn Andersen, der var beslægtet med Hviderne og Svigerfar til nævnte Anna Krabbe; ligeledes fortælles om begge, at de var gift med en Tove, hvis Vaaben var en Svane med en Guldring om Halsen. Sandheden er nok, at det var Stig Hvide, der nød den Ære — efterhaanden — at faa 3 Begravelsessteder, men at det til Gengæld var Hr. Stig Andersen, der fik den ommeldte Tove; han havde i hvert Fald en Hustru, der hed Tove, medens Stig Hvide jo var gift med Knud Lavards Datter.

Foruden en Datter Kirsten, der ægtede den svenske Konge Karl Sverkersen, skulde Stig Hvide have haft Sønnerne Niels og Aage; disses Navne passer udmærket til Navngivningen i Marsk Stigs Slægt.

Jeg vilde anse det for ret sandsynligt, at Marsk Stig paa en eller anden Maade nedstammede fra Stig Hvide, men har ikke Materiale til at fremsætte nogen Formodning om paa hvilken Maade.

Selv om vi jo fra hans Levetid kun har faa og sporadiske Efterretninger, er det dog ret mærkeligt, at vi kun ved saa lidt om Marskens Afstamning; han synes fra første Færd at være fremme i Adelens forreste Række med fornemme Familiefor-

¹⁾ bl. a. Gl. kgl. S. 1086 II jfr. Sv. Grundtv. II S. 301 ff.

bindelser, uden at vi med Sikkerhed kan beskrive disse, bortset fra at vi kan give ret uomtvistelige Oplysninger om eet ægte-skabeligt Forhold. Vi ved, at hans rette Navn var Stig Andersen, hvoraf vi har Lov til at slutte, at hans Fader bar Fornavnet Anders, men vi kender ingen Indehaver heraf, der betegnes som Fader til ham.

Den eneste reelle Oplysning, vi har om Slægtninge af Marsk Stig, giver os ingen Underretning af større Betydning. Vi kan af et Pavebrev af 1/9 1290¹⁾ erfare, at en Hr. Jens Esre, der for at faa bilagt en Fejde mellem deres respektive Familier først havde været trolovet med Marskens Datter, som imidlertid var død forinden det 12. Aar, søgte og fik Tilladelse til at ægte en Søsterdatter af Marsken. Denne har da altsaa haft en Søster, men der ses ikke at foreligge Oplysninger, der kan give os faste Holdepunkter med Hensyn til, hvad Søsteren hed, og hvem hun var gift med, ligesom vi ikke kan finde noget nærmere frem om Hr. Jens Esre; derimod nævner Pavebrevet udtrykkeligt, at Søsterdatteren hed Inga. Det for Hr. Jens anførte mærkelige Efternavn maa sandsynligvis være fremkommet ved en Forvanskning.

Vi kan nok paa dette Sted tage en lille Dosis Folkeviser- og Sagnsnak. De saakaldte Folkeviser — med Folkeligheden er det dog saa som saa, idet de oftest handler om Personer tilhørende Datidens »upperten« og maa antages oprindeligt fremdraget paa Adels Borge — kan vel give smukke Udtryk for Datidens poetiske Følelser og indeholde Træk, der fortæller os lidt om, hvorledes Livet levedes den Gang, men de maa i hvert Fald behandles med uhyre Forsigtighed, hvis man af dem vil uddrage nogenlunde sikre Oplysninger om historiske Begivenheder og Personer; Visernes formelle Affattelse, Beskrivelsen af handlingsmættede og farverige Optrin og de optrædende Personers smukke eller nedrige Tanker og Følelser har været af meget større Betydning for Forfatterne end Hensynet til Indholdets Troværdighed. Lidt mere Vægt kan vi nok tillægge de i adelige Slægtebøger meddelte Oplysninger, men Skepsis vil dog ogsaa være i høj Grad anbefalelsesværdig ved Læsnin-

1) D. R. Br.

gen deraf. Vi vil i det følgende ofte omtale Forhold og Mennesker, som findes i stort Omfang behandlet i Folkeviser og Slægtbøger, og hvorom der er skrevet tilstrækkeligt til flere Doktordisputater, uden at man næsten kan siges at være kommet til Vished om noget Punkt — udover netop, at man ikke maa stole videre paa de deri gængivne Oplysninger. Vi vil i Almindelighed være varsom med at drage saadant tvivlsomt Materiale frem og at begive os ud paa Fortolknings Gatis, men af og til kan en lille Tur dog virke forfriskende.

Fru Anna Krabbe paa Stenalt, der var en Dame med megen Interesse for ældre Tiders Forhold, har samlet mange Optegnelser og deriblandt en Visebog, der dog nu kun foreligger i Afskrift. Heri findes under Nr. 12 »en smuk gammel Vise om Hr. Offue Stisen, Ridder til Oustrup, og om Espen Otteson, som var Hr. Offue Stisens Søstersøn, som boede udi Buolhafue«, begge Steder i Sønderhald Herred i henholdsvis Øster Alling og Vester Alling Sogne, og om det Opgør, der fandt Sted imellem dem, fordi Espen Otteson havde været saa ufin at benytte sig af den trolovede Onkels Fraværelse paa et Krigstogt til at forsøge at bestorme og indtage en Fæstning, Hr. Oves Fæstemø, ganske vist forgæves, men det vilde Onklen ikke tro. Fru Anna Krabbe anfører, at hun selv i 1592 har faaet forevist de paagældende Lokaliteter og set det Sted, hvor Espen blev dræbt. I den af hende gængivne Variant af Visen, der ialt kendes i 9 fra hinanden ret afvigende Skikkelser, synes at være optaget flere Træk hidrørende fra et stedligt Sagn paa Grundlag af en virkelig Hændelse, bl. a. anføres, at Espen, efter at Striden var opstaaet, lod bygge en Kirke til Ære for Jomfru Marie, og at han, da han i Ønsket om at trodse en af Hr. Ove fremsat Trusel mod at begive sig til Kirken, lod sig føre dertil i Ligkiste, blev forraadt ved sin lille Hunds Adfærd og dræbt af Hr. Ove. I en Præsteindberetning fra 1657 hedder det ogsaa, at de 2 Sognes Kirker blev bygget af 2 sridige Herrer, hvoraf den ene, Espen Udsen, blev fældet af den anden, Ove Stigsen. Endvidere er der det interessante, at der paa et passende Tidspunkt virkelig har levet en Espen eller Esbern af Slægten Udsen, ganske vist med »Wængsun« som Patronymikon, og Dansk

Adelsaarbog saavel som Traps Danmark synes at have nogen Tillid til Anna Krabbes og Visens Troværdighed og regner med Muligheden af, at Espen Ottesen kan være identisk med Esbern (Vognsen) Udsen.

Naar vi nu her — med alt Forbehold — drager den nævnte Vise m. m. frem, skyldes det tildels, at Hr. Ove Stigsens Navn passer udmærket til Forbindelse med Marsk Stigs Slægt, og at denne netop synes at have siddet inde med meget Jordegods paa Egnen her, men jo særligt det Faktum, at Slægten i en Del Aar før 1290 — den tidligere omtalte Hr. Jens Esre angives trolovet med Marskens Datter, da hun endnu ikke var 5 Aar gammel — var indblandet i en Slægtsfejde, og selv om saadanne den Gang ikke var helt ualmindelige, saa har de dog nok heller ikke været rene dagligdags Begivenheder. Hertil kommer endvidere, at de reelle Oplysninger vi har om Espen (Vognsen) Udsens Forhold godt kunde stemme overens med, at der var særlige Omstændigheder forbundet med hans Død; i et udateret Brev fra 1268 giver han sin Tilladelse til, at hans Hustru træder ind som Søster i St. Clara Kloster i Roskilde, og han godkender, at der i den Anledning skænkes gode Gaver til Klostret, men da hun under 18/11 s. A. træffer nærmere Ordning med Hensyn til sine Ejendele ved et Testamente¹⁾, er hun Enke. Det synes ikke udelukket, at det af ham udstedte Brev har Visheden om overhængende Livsfare som Aarsag. Endelig bør tilføjes, at denne Espen ifølge Testamentets Bestemmelser havde bygget et Alter i et ukendt »Welø«, der dog ifølge det øvrige Indhold nærmest synes at burde søges i Himmersyssel.

Alt i alt kan det ikke anses udelukket, at den omhandlede Folkevise og det dermed forbundne Sagn som Grundlag har en virkelig Hændelse, der har ført en Fejde mellem Marsk Stigs og Hr. Jens Esres Familier med sig, men det er meget muligt, at Omstændighederne ved denne Begivenhed var meget afvigende fra de senere optegnede — Menneskenes Fantasi er ofte meget rigt og frit skabende.

Første Gang Marsk Stig træder frem for os, er i 1272, da Kong Erik med Tilnavnet Glipping eller Klipping havde laant

1) Rep. 384 og Erslev: Testamenter 14.

2000 Mark Sølv af 4 lybske Borgere, og der i den Anledning blev udstedt en Erklæring af 30 af hans Riddere om, at de vilde gaa i Indlager¹⁾ i Rostock, Wismar eller andetsteds, hvis Pengene ikke blev betalt senest 14 Dage efter Mikkelsdag (29. September) samme Aar²⁾. Det synes herefter givet, at Stig Andersen, der nævnes ret langt fremme i Rækken af Kongens Mænd, ja, ogsaa før Offe Nielsen (Neb), der dog beklædte det vigtige Embede som Kongens Drost og iøvrigt var eller skulde blive Stigs Svigerfader, var en ikke helt ung Mand i Stormændenes Kreds, en Mand, hvis Borgen for Kongen kunde tillægges nogen Betydning. Hverken Stig eller nogen anden betegnes som nuværende Marsk, hvorimod 2 af Kongens Mænd angives tidligere at have siddet inde med dette Embede. Men han er sikkert naet op paa denne Post i 1275³⁾, da den svenske Kong Valdemars 2 Brødre, Hertugerne Magnus og Erik, søgte Forbund med Erik Glipping imod deres kongelige Broder og til deres Strid fik Hjælp af mange Danskere, anførte af Fyrstesønnen Jakob fra Halland og Stig Andersen, hvilken sidste særlig nævnes som aktiv i Kampen, han angives saaledes at have fanget og afsat Kong Valdemar og i Stedet faaet Hertug Magnus indsat som Konge. Da hans Navn omtales i en anden Forbindelse samme Aar, gives der ham hverken Rang af Ridder eller Marsk, men det var nu ogsaa i en meget fredelig Anledning, at han traadte frem, ifølge Antvorskov Klosters Brevregister gav Styge Anderszønn dette Aar alt sit Gods i Nordrup til Klostret⁴⁾, og i en Tilførsel fra 1305 hedder det, at Jenns Jonnszønn, Olluff Tageszønn og Niels foruden andet afstod en Part i Nordrup, som »Styge Anderszønn gav tilforn til Klostret«.

Det er efter alt foreliggende berettiget at gaa ud fra, at det er vor Stig Andersen, der omtales disse Steder, og den sidst nævnte Tilførsel kunde tyde paa Forbindelse gennem Slægten Saltensee af Tystofte, hvortil Oluf Tagesen hørte, med en Gren

1) Ophold et aftalt Sted i Henhold til Forpligtelse, indtil en Gældspost var betalt.

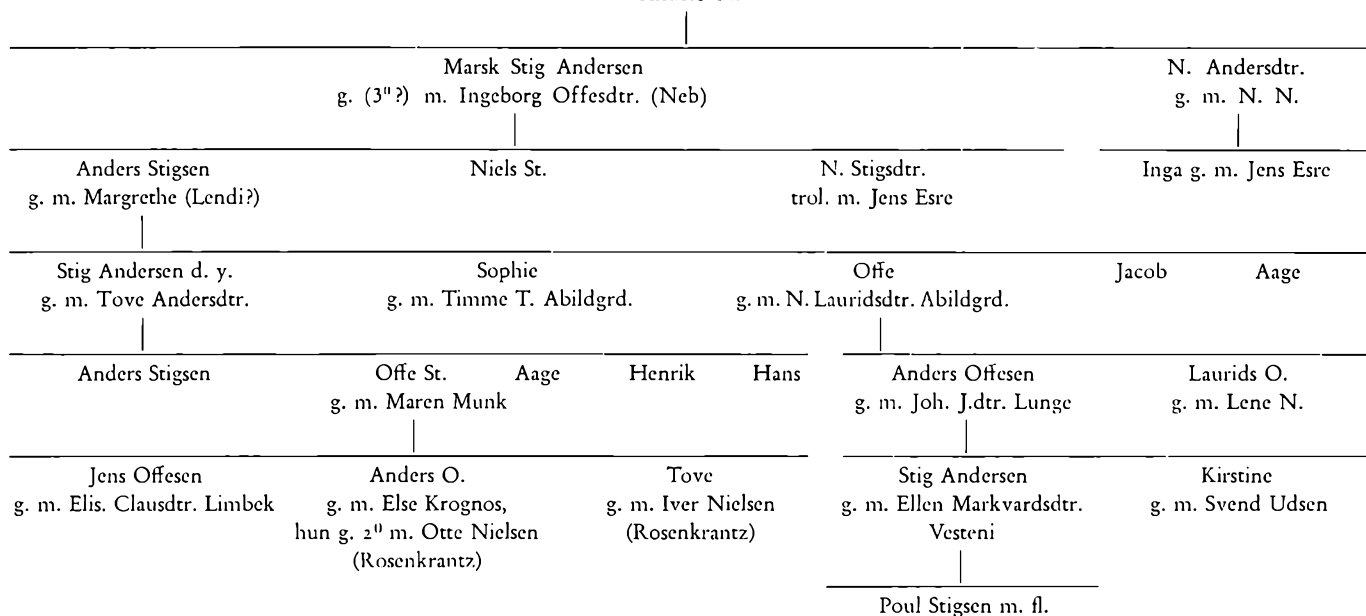
2) D. R. Br. 3/5 1272.

3) Lundske Krønike, jfr. Script. min., har dog 1274.

4) Æ. d. A. IV 123. D. R. Br. 1305 Nr. 405.

OVERSIGT OVER MARSK STIGS NÆRMESTE SLÆGT

Anders N.

af de sjællandske Hvider, som nedstammede fra Oluf Glug. Der optræder paa denne Tid mindst 2 Anders Nielsen'er, som havde nær Tilknytning til Hviderne, og som hver for sig kunde passe som Fædre til Marsk Stig, hvorved bemærkes, at dennes 2 kendte Sønner bar Navnene Anders og Niels, men der savnes afgørende Vidnesbyrd for, at nogen af dem er det¹). Morsomt nok kan man ogsaa ad anden Vej finde Vidnesbyrd frem, som kunde tyde paa, at Marsk Stig havde Tilknytning til den sjællandske Hvideslægtskreds. Som det senere vil blive omtalt, skænkede Marskens Sønnesøn af samme Navn i 1361 forskellige Godsrettigheder til Antvorskov Kloster, deriblandt Gods i Ulkestrup og Sibberup, og det viser sig, at Medlemmer af den nævnte Slægtskreds ogsaa havde Rettigheder i disse Byer. Saaledes blev der i 1338 disponeret over noget Gods i Ulkestrup²), som var givet i Pant af Stig Jurissen af Slægten Galen, der paa Mandsiden nedstammede fra Skjalm Hvide, medens Slægten Saltensee af Tystofte havde Rettigheder i Sibberup³).

I 1276 ser vi ham optræde paa en saadan Maade, at han sikkert er blevet regnet for at have stillet sig i Modsætning til Erik Glipping, selv om det ogsaa kan hævdes, at han kun havde givet Udtryk for særlig Troskab overfor Kongen. Paa et Danehof i Nyborg fik Kongen sin Søn Erik hyldet som Konge, og han lod Stormændene sværge Sønnen Lydighed, men Marsk Stig alene nægtede at aflægge Ed til Erik, der da endnu var Barn. Som Begrundelse for hans Optræden er anført, at han ikke vilde hylde den umyndige Kongesøn, medens Faderen levede, og det maa jo

1) Særlig godt vilde i mange Henseender en i 1266 og i 1279 (D. R. Br. 7/7 1266 og 21/10 1279) — efter sin Død — nævnt Anders Nielsen, der var gift med Cecilie, Søster til føromtalte Oluf Tagesen bepasset som Fader til Marsk Stig, der er imidlertid den Ting at bemærke, at Ægteparret ikke synes at have haft Børn. Oluf Tagesen beskyldtes for under Anbringende af, at en i Søsterens Testamente indeholdt Bestemmelse om, at en Gaard skænkedes Sorø Kloster, var ugyldig efter Loven, at have tilegnet sig den paagældende Gaard, men hans Optræden synes mindre trolig, hvis der var Børn i Ægteskabet, med mindre da Søsterens Bestemmelse var fastsat til Opfyldelse af en afdød Slægtnings Testation.

2) Æ. d. A. IV 128 og Rep. 1804.

3) bl. a. Rep. 1996.

ogsaa erkendes, at Forholdene meget vel kunde tænkes at udvikle sig saaledes, at det vilde være umuligt at holde en Troskabsed til 2 Personer. Formelt var der derfor nok Grundlag for en Nægtelse, men det er dog sandsynligst, at den stærke jydsk Stormand allerede da har haft Gnidninger med Kongen og ikke har haft noget imod at benytte et velegnet Paaskud til at gaa imod hans Ønsker. Den Grund til et daarligt Forhold mellem Konge og Marsk, som senere bringes saa stærkt frem i Folkeviserne, at Kongen, hvis Moral ikke sættes højt, skulde have krænket Marskens Hustru, synes i det hele taget mindre trolig — hvormom nærmere i det følgende — ikke mindst saa tidligt, det kan vist straks anføres, at en Mand af Stig Andersens Format ikke vilde have ladet en Krænkelse af Hustruens Ære gaa ustraffet hen i over 10 Aar. Der er sikkert mere Grund til — som i den senere Tid særlig af Arup understreget — at betragte hele Udviklingen som Tovtrækkeri mellem 2 politiske Partier, hvoraf det ene antagelig havde Marsk Stig som ledende Personlighed, Repræsentant for den meget selvstændigt følede jydsk Befolkning, af hvilken Adelen da bedst kunde gøre Indflydelse gældende. Man maa i det hele taget ikke lukke Øjnene for det Modsætningsforhold, der hyppigt kunde komme til Udtryk mellem Jylland og den øvrige Del af Monarkiet, se f. Eks. Optegnelserne i den saakaldte sjællandske Aarvog om, hvorledes Erik Menved en Del Aar senere ved at hærge rundt omkring, paalægge en stor Del af Jylland en særlig Skat, »Guldkorn«, bygge nye Borge og forstærke gamle *langt om længe bøjede »Jydernes gamle Stivsind«*¹⁾.

I 1281 er Stig med til at forsegle et mellem Bispen i Reval og Kongens Vasaller i Estland indgaaet Forlig angaaende Tiende, hvilket blev bekræftet af Erik Glipping²⁾. Det er iøvrigt sandsynligt, at Marsk Stigs militære Stilling har sat ham i nær Forbindelse med Danmarks Østersøprovinser, i een af Viserne hedder det da ogsaa, at han vandt Reval og Riga, men det er muligt, at der paa dette Punkt foreligger en Forveksling med hans Sønnesøn af samme Navn.

1) E. Jørgensen: Erik Kl. 21.

2) D. R. Br. 17/7 1281.

Aaret efter synes Kongen, hvis Stilling ikke var blevet gjort lettere derved, at hans Undersaatters Kaar netop i disse Aar var kommet ud for haarde Belastninger saasom Hungersnød og Kvægpest, at have maattet give efter for Krav fra det vel hovedsagelig jydsk Stormandsparti, og der vedtoges paa et Danehof i Nyborg en Haandfæstning eller »Grundlov«, som i flere Henseender medførte Indskrænkninger i Kongens Hersker-magt. Der fastsattes deri bl. a. Bestemmelser om, at der hvert Aar skulde holdes Forsamlinger med Rigets gode Mænd, og i Tilknytning til en Forordning af 1276 berørtes ogsaa, hvad der ret snart skulde faa Betydning, Majestætsforbrydelsernes Paa-dømmelse af et »Worthælnævn«, d.v.s. af Mænd, der hørte til Kongens Hird, i hvilken Henseende der synes at have været nogen Strid om, hvorvidt Kongen selv skulde have Ret til at udtage de paagældende. Der er vist i det hele mange Modsætninger til Stede i Forholdet mellem Kongen og Jyderne, og man aner Marsk Stigs Person i Baggrunden, men hans Stilling er saa stærk, at Kongen uanset eventuel Utilfredshed dog maa beholde ham i sin Nærhed og give ham Tillidshverv. I Decbr. 1282 er han saaledes med til paa Kongens Opfordring at udfærdige en Attestation vedrørende et Kongebrev af 1255¹⁾, og da Kongen omsider i 1284 følte sig nødsaget til at søge at faa en Ende paa Arvestridighederne med Erik Plovpenning's Døtre, Dronningerne Sophie af Sverige og Ingeborg af Norge samt de 2 »Frøkner« Jutta og Agnes, der mer eller mindre frivilligt havde taget Nonnesløret, men som »ikke havde Klosterkød«, i hvert Fald da kun i saa ringe Grad, at den ene af dem vistnok med god Grund beskyldtes for at have faaet et Barn med sin kongelige Svoger i Sverige, saa er Marsken et af Medlemmerne i den Kom-mission, der blev nedsat til at ordne Sagen²⁾. I Novbr. 1284 er han som »vor Marsk« med i Odense ved Udfærdigelsen af 4 Kongebreve angaaende Indførselsforbud vendt mod Norge, Handelsrettigheder i Danmark for de nordtyske Stæder og sær-lige Aftaler med Lübeck mod Nordmændene³⁾; disse angives

1) D. R. Br. 9/12 1282.

2) D. R. Br. 24/5 1284.

3) D. R. Br. 29/11 1284.

iøvrigt i 1285 at have foretaget Plyndringstogter til Danmark.

Vi naar nu frem til den Begivenhed, der skulde faa saa afgørende Betydning for Marsk Stigs seneste Leveaar; det er imidlertid svært at skabe sig nogen videre begrundet Anskuelse med Hensyn til hans Stilling dertil, og den kan i det hele taget aldrig ventes fuldt opklaret. I en mørk Novemberrat 1286 bliver Danmarks ikke særlig tiltalende Konge Erik Glipping myrdet i Finderup ved Viborg, herom kan der nok være Enighed, men om de nærmere Omstændigheder ved Mordet og Grundlaget derfor foreligger der en Række Oplysninger, der i vid Udstrækning strider bravt mod hinanden og kan bruges til at drage vidt forskellige Slutninger. Det vil føre for vidt at komme nærmere ind paa alle Enkeltheder, vi vil derfor i Hovedsagen nøjes med nogenlunde at søge klarlagt Marsk Stigs Forhold dertil. Det kan vist først hævdes ret bestemt, at han ikke selv har været med til Mordet, og det maa ogsaa regnes for meget tvivlsomt, at han skulde have haft den Tilskyndelse til Voldshandlingen overfor Kongen, som kunde ligge i dennes Adfærd overfor hans Hustru, hvilket sidste Punkt vil blive nærmere berørt under Omtalen af hans ægteskabelige Forhold.

Der er forskellige Angivelser af, hvem der skulde være Skyld i Mordet, og Uenighed om, hvem der maatte anses for at have været Hovedmand i den paastaaede S sammensværgelse, der nævnes i sidste Henseende baade Hertug Valdemar af Sønderjylland, som dog nok i alt Fald maa frikendes for at have været med i Finderup, Grev Jakob, som det havde knebet haardt for at faa Lensret til den Del af Halland, hans Fader havde haft, og Marsk Stig. Tallet paa de sammensvorne ses opgjort til 13, men da hele Mordsagen fremdroges under Erik Menveds store Strid med Ærkebiskop Jens Grand, angives dog kun 9 som værende med i S sammensværgelsen mod Kongen, og foruden Kammermester Rane Jonsen, der skulde have været sammen med ham i Finderup Lade, beskyldes kun een — Hr. Arvid Bengtson, som vi ellers ikke kender noget til — for at have været til Stede ved Ugerningen, idet det om ham lidt klodset hedder, »at han med sin egen Haand overvar det slemme Mord«¹⁾. For de øvriges

1) D. R. Br. 1305 Nr. 386.

Vedkommende er det under samme Sag fra Ærkebiskoppens Side hævdet, at de paa Mordets Tid var 2 eller 3 Dages Rejse fra Gerningsstedet, og dette blev ikke imødegaaet fra Erik Menveds Side. Det hævdes om dem, at de alle var i Slægt med Absalon og Ærkebisperne Jakob Erlandsen og Jens Grand, samt at de alle havde modtaget Velgerninger af Kongen, men naar det af Erik Menved anføres, at Faderen blev myrdet af dem, han havde elsket mest, af sine fortroligste Venner, saa er der dog ikke videre Hold i disse Paastande, og det vilde falde tilbage paa Erik Glipping, om han skulde saa daarligt have forstaaet at vælge sine Venner.

Men det er naturligt, at en Begivenhed som det omhandlede Mord maatte blive søgt udnyttet politisk. Den ganske unge Kongesøn, kun ca. 12 Aar gammel, og hans Moder, Enkedronning Agnes, maa paa Forhaand have haft Modvilje mod og let ved at faa Mistanke til Personer som den sønderjydske Hertug, Grev Jakob og Marsk Stig, der alle havde voldt Erik Glipping Besværligheder, og deres Opfattelse af Situationen er sikkert blevet støttet stærkt af Mænd, som tragtede efter at opnaa Magt og gerne saa Konkurrenter slaaet ud, i første Række af Drostene, Hr. Peder Hoseøl. Hertugen ønskede man dog ikke at faa bragt over paa de aabenlyse Fjenders Hold, og man valgte saa at vinde ham for den unge Konges Sag ved at opfylde de af ham tidligere fremsatte Krav og lade ham faa Hvervet som Rigets Formynder — dog nok nærmest kun af Navn, Enkedronningen og Hr. Peder Hoseøl kunde godt selv regere. Marsk Stig og de øvrige for Mordet mistænkte har antagelig oprindeligt regnet med, at de ikke vilde blive kendt skyldige i Kongens Død, og er vist forblevet i Danmark. Men Bølgerne har nok gaaet højt i Tiden mellem Mordet og Danehoffet i Nyborg i Pinsen 1287, paa hvilket Mordsagen skulde tages op til Afgørelse, herpaa tyder et under 22. Maj s. A. — Torsdag før Pinse — af Stig Andersen »fordum Marsk hos Danmarks høje Konge« i stolt »Vi«-form udstedt Dokument, hvori han forbød sine undergivne paa nogen Maade at lægge Hindringer i Vejen for »vore elskede Kanniker i Aarhus« med Hensyn til deres Besiddelser paa Skramsholms Omraade eller andetsteds¹⁾.

1) D. R. Br.

Paa Danehoffet blev der ikke taget Hensyn til de anklagedes Protester, man betragtede dem som den afdøde Konges Hirdmænd, benyttede Bestemmelserne i Forordningen af 1276 om Fremgangsmaaden ved Majestætsforbrydelser og fik ved en af et »Worthælsnæv«¹, hvortil Mændene var udpeget af Kongen, afsagt Kendelse Marsk Stig og 8 andre anklagede dømt fredløse.

Fra de anklagedes Side havde man ønsket Sagen afgjort ved »Kønsed«, d.v.s. Renselsesed aflagt af Mænd af den anklagedes Slægt.

Marsk Stig og hans Fæller var nu blevet fredløse, og deres Ejendomme i Danmark blev anset fortabt til Kronen paa Grund af Majestætsforbrydelse, i Slægtebøger ses det dog anført, at »Marsti beholdt sit Gods og Liv, thi han havde opsagt Kongen, men hans Hjælper mistede deres Liv«. Folkeviserne synes noget i Tvivl om, hvor Marsken egentlig havde sit Hjem, idet der i een siges, at »han red sig til Møllerup, Fru Ingeborg der at finde«, og at denne var hans egen Gaard, medens en anden har som Omkvæd »Men Fruen hun sidder i Sjælland, saa mangt der hun sørger«; det er dog nok rigtigt, som ogsaa Sagnene hævder det, at han havde Hovedsæde paa Møllerup. Hermed harmonerer udmærket Dokumentet vedrørende Skramsholm m. v., som ligger i Nærheden af Møllerup, samt at da Gaarden nævnes 1. Gang, i Januar 1289, er det som Udstedelsessted for et Brev fra Dronning Agnes for sin Søn angaaende Pantsætning af nogle til Kronen forbrudte Arealer; denne Transaktion kan saa være sket ved et Besøg paa det ligeledes inddragne Møllerup¹). For de Fredløse, der herefter mer eller mindre nødtvungent maatte tage Ophold andetsteds, har det sikkert staaet som ganske naturligt at vende sig til Norge, hvis Konge, som jo nedstammede fra danske Konger, tidligere havde vist større Interesse end velset for danske Forhold, ja i saa høj Grad, at han havde foretaget Plyndringstogter ind paa dansk Omraade og bl. a. ydet Grev Jakob af Halland Bistand og givet ham Ridderslaget. En

1) De pantsatte Arealer, Knappestorpe-mark og Thrygemarkæ er formentlig Knagstrup (1463 Knabstrup) i Sønderhald Herred (evt. Krannestrup i Øster Lisbjerg Herred) — og ikke som i Almindelighed antaget Knabstrup paa Sjælland — samt Trige i V. Lisbjerg Herred.

Maaned efter Mordsagens Afgørelse, d. 25. Juni 1287, ser vi da Kong Erik Præstehader og hans Søn Hertug Haakon udstede en Erklæring om, at de gjorde Marsk Stig og 5 andre Ridderer samt 2 Væbnere — hovedsagelig hørende til de for Mordet anklagede — til deres Mænd *under Hensyn til de paagældendes Forfædres Tjenester overfor de 2 Fyrsters Forfædre, Kongeriget Danmarks høje Konger*¹⁾, hvorhos Slottet Konghelle i Götaelven, tæt ved den daværende danske Grænse, blev stillet til deres Raadighed.

Men de Fredløse nøjedes ikke med at drage ud af Landet og tage Ophold i Norge, de gik over til i Forbindelse med Nordmændene at gøre Plyndringstogter til Danmark, ja til ligefrem at føre Krig mod deres Fædreland. Det kan nok for os se ud som grimt Højforræderi og Landsforræderi fra deres Side, men dels maa det erindres, at man da fra Adelens Side følte sig særdeles frit stillet overfor sine Herrer, dels maa det tages i Betragtning, at den norske Konge jo følte sig som dansk Tronarving gennem sin Moder, og at det nok har været baade hans og de Fredløses Tanke, at han med deres Hjælp skulde jage den unge Erik Menved fra Tronen og selv overtage denne. For Marsk Stigs Vedkommende kan jo ogsaa anføres, at han netop i sin Tid havde undladt at sværge Erik Menved Troskab og formentlig ikke senere var blevet nødsaget dertil.

Fra den norske Konges Side blev der udfærdiget et formeligt Fejdebrev, hvori der som Begrundelse benyttedes Arvekravene samt henvistes til den Behandling, de Fredløse havde været Genstand for paa Danehoffet, idet det hævdedes, at de burde have haft Ret til at fri sig for Mordanklagen ved Kønsed. Og i meget intimt Samarbejde med Nordmændene forsøgte de Fredløse nu at gøre deres Fødeland mest mulig Skade, hvorved dog bemærkes, at Marsk Stig nok først og fremmest har betragtet Jylland som sit Fædreland og ikke har haft videre tilovers for Øerne, særlig efter at hans Ejendomme der saavel som hans øvrige Gods var frataget ham²⁾. I Jylland havde de Fredløse iøvrigt sikkert mange Tilhængere, det hedder da ogsaa hos Historikeren Hans

1) D. R. Br.

2) Det ses dog ogsaa anført, at han i 1288 gjorde meget ondt i Jylland ved hemmelige Indfald. S. R. D. I 170.

Svaning, at den danske Konge i 1294 foretog et Togt til Vendssyl, hvor Almuen havde sluttet sig til de Fredløse.

Medens Grev Jakob benyttede Hunehals i Halland som Opholdssted, satte Marsk Stig sig fast paa Øen Hjelm ved Mols, hvor han skabte sig et Hjem for sin Familie, og fra disse Udgangspunkter foretog de nu en Række Angreb, særlig paa Øerne. Marsk Stig tog Brattingsborg Slot paa Samsø og nedbrød det, endvidere erobrede han Taarnborg ved Korsør, hvorfra Erik Menved maatte flygte, og lod det afbrænde samt nedbryde. Derfra gik han plyndrende og brændende videre til Lolland og Falster med Afstikkere til Amager og Møn. I det 17. Aarhundrede skulde der paa Sprogø forefindes Rester af et Slot, som sagdes at være bygget af Marsken¹⁾, men herved bør dog betænkes, at Valdemar den Store ifølge en Blyplade paa hans Grav bl. a. berømmes for at have rejst et Forsvarsværk paa denne Ø, saa det er vel snarere Rester deraf, der er set.

Marsk Stigs Virksomhed med at slaa Mønt paa Hjelm er vist de fleste bekendt.

Hvilken Betydning, der maatte tillægges de Fredløses Krigs- og Plyndringsforanstaltninger, kan man bl. a. se af 3 Breve, som Kong Erik af Norge og hans Søn i 1292 udstedte til Stralsund, Lübeck og Wismar²⁾; Kongen anfører heri, at han har paalagt »Vor elskede Frænde Grev Jakob af Halland og Marsk Stig«, at der ikke fra Borgene i Hunehals og paa Hjelm maa lægges Hindringer i Vejen for Byernes Handel.

Det er ikke umuligt, at meget vilde være kommet til at se anderledes ud, hvis Marsk Stig havde faaet en længere Levetid til sin Raadighed, men næsten alle Beretninger vil vide, at han døde i 1293 paa Hjelm. Samme Aar skulde han sammen med flere andre af de Fredløse ifølge Kongens Klage mod Jens Grand have været i Viborg og derfra fulgt med Ærkebiskoppen paa dennes Rejse i 3 Dage — eller omtrent lige til Middelfart — for at overlægge, hvorledes de bedst skulde faa Fred og komme tilbage til Riget. Det synes at tyde paa, dels at han ikke ønskede Kamp til det yderste, dels at han og hans Fæller roligt kunde

1) Suhms Saml. 3—115.

2) D. R. Br. 11/8 1292.

drage rundt i Jylland. Den gode Forbindelse med Hjemegnen giver sig vel iøvrigt ogsaa Udtryk i den tidligere omtalte pavelige Skrivelse fra 1290 angaaende Hr. Jens Esres Giftermaal, naar det i denne, der er stilet til Biskoppen i Aarhus, hedder: »velb. Stig Andersen fra *Dit Stift*«; selvom Paven foruden at henvise til Ønsket om Standsning af Familiefejden begrunder sin Dispensation med Bønner fra Kong Erik af Norge, saa betragtes Marsken dog stadig som tilhørende Aarhus Stift.

Der er flere modstridende Oplysninger om, hvor Marsk Stig blev begravet, foruden Torsager, Draaby og Helgenæs Kirker i Jylland nævnes ogsaa Stubberup Kirke paa Fyn¹⁾ og Rørvig Kirke paa Sjælland, ja, der er yderligere bragt den Oplysning frem, at han døde paa en Pilgrimsfærd til det hellige Land. Ifølge et Sagn skal han være begravet under Stigs Bjerg ved Lyngsbæk i Draaby Sogn, men efter andre Sagn er det en Skat, han selv har begravet dér (Trap VI 667). Sandsynligst er det vel, at han blev begravet i Helgenæs Kirke, der jo laa nær ved Hjelm, og vi har da ogsaa en med forholdsvis troværdige Detailler fyldt Beretning om hans Begravelse her²⁾. En Præst i Helgenæs Sogn, Oluf Sørensen Dall, som iøvrigt blev skudt af de kejserlige Tropper i 1628, sendte i 1622 en Indberetning til Kancelliet, hvori han gengav, hvad »gode, trofaste, gamle Dan-nemænd, som haver levet mere end 100 Aar her paa Landet og var født her paa Landet« havde fortalt om Marsk Stigs Død og Begravelse 30 Aar i Forvejen, straks Præsten var kommet til Egnen. »Marsti« var over sin Ladegaard i Bjørnkær draget paa Jagt paa Helgenæs i »en svar Hede«, og var da besvimet, saa han maatte stige af sin Hest og sætte sig ved en Sten paa Fejrup Mark; han »er saa bleven død udi samme Besvimelse. Siden er hans Lig om Nattetid indført her udi Helnes Kirke . . . hæderlig begravet ved Vor Frues Alter«. En Pige, som skulde hente Øl, var Øjenvidne til Begravelsen, og da hun saa, at der blev lagt »et herligt Dækken« over Kisten, listede hun sig senere hen og stjal det. Hermed stemmer ogsaa godt nok en Bemærkning, der skulde findes i et gammelt Haandskrift: »Paa Helnes udi Kir-

1) Suhms Samt. 1—71.

2) jfr. Bøttiger: Æbeltoft og Omegn S. 28.

ken Marstyes Grav med 4 Sten«. Hvitfeld har en nogenlunde tilsvarende Beretning om Marskens Begravelse i »Hindsholm« Kirke, men her er bragt det Moment ind, at en af hans Svende, som senere saa en Pude lavet af Fløjlsdækkenet hos Pigen, derfor dræbte hende¹⁾); det er denne Beretning, der maa være brugt af Christian Winther i Digtet »Vaabendragerens Ed«.

1) Hvitf. 304.

MARSK STIGS ÆGTESKABELIGE FORHOLD

*Usandsynligt, at Aarsagen til Mordet i Finderup Lade var
Erik Glippings Forførelse af en Fru Marsk Stig*

Faa danske Stormænd i Middelalderen har været Genstand for mere Omtale i Sagn og Litteratur end Marsk Stig. I ældre Tid blev han i Almindelighed fremstillet som den ædle, krænkedede Ægtemand, der tog Hævn over sin Hustrus Forfører, men denne Opfattelse er efterhaanden forladt af Historikerne, der er gaaet over til snarere at anse ham for Førstemand eller een af de mest fremtrædende i en politisk Sammensværgelse mod Erik Glipping. I den seneste Tid er man blevet klar over, at der i Virkeligheden ikke foreligger noget, som taler afgørende for, at han skulde have været med i Mordet eller Sammensværgelsen, selv om han har været Kongen en besværlig Politiker, der stædigt har hævdet Stormændenes Krav overfor Kongemagten. Det maa jo ogsaa, naar man betragter Følgerne af Mordet paa Erik Glipping, erkendes, at en dygtig Mand med god Indsigt i Forholdene ikke i Marsk Stigs Sted uden meget stærke Bevæggrunde vilde indlade sig paa at søge Kongen, under hvem han dog havde haft en fremtrædende Position, fjernet fra Tronen, i hvert Fald ikke paa den meget frastødende Maade, hvorpaa det skete. Som foran anført blev det fra Erik Menveds Side under Jens Grand Processen hævdet, at hans Fader havde vist de Fredløse mange Velgerninger, og vi har i et Anklageskrift fra Erik Menved mod dem og Kong Haakon af Norge en speciel Udtalelse, der tilfældigt oplyser, at Erik Glipping havde forlenet Marsk Stig med noget Gods i Nim, og at denne Forlening opførte ved Kongens Død¹⁾; men det er jo i det hele givet, at Marsken ikke havde nogen Fordel af Kongemordet.

1) D. R. Br. 1308 Nr. 149.

Men vi bør nu gaa over til nærmere Behandling af det gennem Tiderne ret stærkt omdebatterede Spørgsmaal, Marsk Stigs ægteskabelige Forhold, der jo i Historien er blevet forbundet med Mordet i Finderup Lade. Ligesom der er tildelt ham mer end nok af sidste Hvilesteder, har man ogsaa givet ham et vel rigeligt Antal Livsledsagersker, selv om det jo maa erkendes, at det ikke er saa sjældent, at Mennesker har flere Ægtefæller — i hvert Fald efter hinanden — som at de bliver begravet paa flere Steder. Og det er egentlig ganske morsomt at tænke paa, at medens han i Viserne er beskrevet som en ædel og trofast Ægtemand, der udsætter sig for store Farer for at hævne sin krænkede Vivs Ære, skulde han, hvis Sagn og Overleveringer var rigtige, nærmest have haft et helt Harem, saaledes at han i og for sig næsten godt kunde have taalt lidt Fællesskab med Kongen. De fleste Forfattere giver ham — i Overensstemmelse med Dansk Adelsaarbog — 3 Hustruer, Ossa Nielsdatter, Ingeborg Pallesdatter og en Datter af Drosten Hr. Offe Nielsen (Neb), og han skulde have været gift med dem — efter hinanden — i den anførte Rækkefølge. Ifølge gamle Beretninger var hans 1. Hustrus Forældre Niels Peck og Christine, men hele Grundlaget for Kendskabet til denne Hustru synes at vakle, naar det tages i Betragtning, at Ossa i en Stamtavle i S. R. D.¹⁾, hvor hendes Nedstamning fra Skjalm Hvide opstilles, angives at være Moder til 2 Sønner Peder og Andreas Sticki, af hvilke den sidste skulde være identisk med Anders Stigsen til Tygestrup (Kongsdal). Som det senere vil blive nævnt, er Anders Stigsen ret givet Søn af Marsk Stig i Ægteskabet med Ingeborg Nielsdatter (Neb), og iøvrigt var Peder og Andreas Sticki, der bl. a. nævnes i 1326, uden Tvivl slet ikke Sønner af Marsk Stig, men 2 Adelsmænd med Efternavnet Stygge. Yderligere angives han at have haft til Ægte en Datter, »som ikkun levede stakket«, af den norske Kong Haakon — den kongelige Hjælp til ham i Norge angives da ogsaa ydet »for forrige Svogerskabs Skyld« — samt Hr. Jacob Svendsens Datter, »som af Kong Erik Glipping blev voldtagen«²⁾ Andetsteds kaldes Palle Litle for Marskens Svigerfader,

1) IV pag. 545 Tab. III.

2) Gl. kgl. S. 1086 II.

og det siges, at det var ham, der myrdede Kong Erik efter Marskens Tilskyndelse, hvilket jo paa sin Vis stemmer meget godt med, at den ovenfor som Nr. 2 nævnte Hustru hed Ingeborg Pallesdatter. Endelig har vi ogsaa fra en Marsk Stig Vise, hvis Indhold er ganske uhistorisk, en Oplysning om, at Marskens Hustru hed Fru Mette-lil¹).

Een Ting synes dog i hvert Fald givet, nemlig at vor Marsk har været gift med en Datter af Stormanden Drost Offe eller Uffe Nielsen af Slægten Neb, om hun saa har heddet Ingeborg, er vel ikke sikkert men sandsynligt, i næsten alle Viserne kaldes den ombejlede Hustru ved dette Navn. Af et i 1314 mellem den senere Ridder Johan Offesen Neb og Kong Erik Menved indgaaet Forlig ses det, at førstnævnte, der var Søn af Drostens og havde vendt sig mod Kongen, var Svoger til Marsk Stig, og det synes ogsaa at fremgaa deraf, at dennes Enke endnu var i Live paa dette Tidspunkt²). Og da vi aldrig har hørt noget om, at Marsken skulde have forskudt Drostens Datter eller begaaet Bigami, kan vi vist nogenlunde roligt gaa ud fra, at hun, som ogsaa Adelsaarbogen angiver, var Marskens sidste Hustru, saa at eventuelle andre Ægteskaber maa ligge forud for hans Giftmaal med hende. Ved at undersøge Forholdene lidt nærmere synes man at maatte komme til det Resultat, at denne forholdsvis sikre Forbindelse maa være indgaaet en Del Aar før Marskens Død, saaledes at der kun kan blive et ret begrænset Tidsrum for andre Ægteskaber, hvorved maaske — med mer eller mindre Tiltro — bør have i Erindring, at Folkeviserne gentagne Gange omtaler ham i Forbindelse med Mordet som »unge Hr. Marstig«. Vi kender 3 nogenlunde autentiske Børn af Marsken, Sønnerne Anders og Niels Stigsen, af hvilke sidstnævnte kun ses omtalt een Gang³) og derfor sandsynligvis er død ret ung, samt som tidligere anført en Datter, hvis Navn intetsteds er optegnet, men som narrede sin Trolovede ved at dø før 1290, og forinden hun blev 12 Aar⁴). Der synes ikke at foreligge

1) Sv. Grundtv. III 335.

2) Hvitfeld I 375.

3) D. R. Br. 28/2 1307.

4) D. A. A. har dog ogsaa en Datter, der skulde være gift i Norge med en Hakon Thoresen.

Grund til at tvivle om, at alle 3 Børn er født i Ægteskabet med Drostens Datter, med Hensyn til Anders fremgaar det af det ovennævnte Forlig og bestyrkes iøvrigt ved Navngivningen i hans Efterslægt, Navnet Niels passer udmærket til Drostens Patronymikon (Efternavn dannet af Faders Fornavn), og Datterens Alder stemmer ogsaa vel med en saadan Antagelse. Anders Stigsen træffer vi tidligst paa i et Dokument fra 1302, og han kunde selvfølgelig godt da være optraadt i meget ung Alder, men naar vi hermed sammenholder, at hans Søn Stig Andersen den yngre allerede betegnes som Ridder i 1324, samt de antagelige Fødselsaar for denne Stigs Sønner og Sønnesønner, synes det naturligt at gaa ud fra, at saavel Anders Stigsen som Søsteren er født i Tiden mellem 1270 og 1280, han nærmest før 1275.

Efter det anførte maa det derfor formentlig være berettiget at antage, at Marsk Stig blev gift med Hr. Offe Nielsens Datter i Tiden før 1275, og at et eventuelt Ægteskab med en Datter af Hr. Palle Litle maa ligge forud for dette Tidspunkt, saaledes at en kongelig Krænkelse af hende vilde blive hævnret særdeles sent ved et Drab i 1286. I det hele taget vilde Erik Glippings Opførsel overfor en af de omtalte Kvinder som Anledning til Marskens Deltagelse i Mordet eller i en Sammensværgelse kun være trolig, hvis den havde fundet Sted overfor Hr. Offe Nielsens Datter, men vilde hendes Fader i saa Fald ikke være blevet antaget for meddelagtig i Mordet, og vilde han da i 1288 være optraadt sammen med Hustrukrænkerens Enke, som han virkelig gjorde¹⁾? Endvidere vilde Drostens Datter omkring 1286 nok have været Moder til mindst 3 Børn og ikke længere purung. Og vilde det endelig sømme sig for en Mand som Marsk Stig, hvis Erik Glipping virkelig havde forført hans Hustru, da at slaa sig sammen med en Del andre for at faa Krænkelsen hævnret, ja endog, hvis han efter den almindelige Anskuelse ikke var til Stede ved Mordet, slet ikke personlig have afstraffet ham?

Efter alt foreliggende synes det mere naturligt at have nogen Tiltro til den Udtalelse, som Ærkebiskop Jens Grand fremsatte

¹⁾ D. R. Br. 14/4 1288.

under sin Proces med Erik Menved, at han godt kunde navngive en aldeles troværdig Person, der havde fortalt ham af »hvilken elendig Aarsag (*miseram causam*) hiin Konge, der baa- de privat og offentligt havde ført et uskikkeligt Liv og i en umaadelig Grad forfulgt Kirken, var blevet myrdet« og snarere tænke sig Muligheden af, at Aarsagen var Kongens Opførsel overfor en anden Kvinde.

Der forefindes flere Efterretninger om Erik Glippings umoralske Forhold, i det Gheysmerske Compendium hedder det, at han krænkede adelige Fruer, og i Lübecker-Annalerne, at Utugtighed var Grund til, at han blev dræbt af sin Adel, uden at der noget af Stederne er nævnt Marsk Stigs Navn¹). Og vil vi saa endelig gaa paa Jagt efter denne anden Kvinde, der kan have været den muligvis ganske uskyldige Aarsag til hele Balladen, saa kan vi nok roligt forbigaa Grev Jakobs Hustru, som Kongen ifølge Hvitfeld skal have besøvet, medens Manden var paa Krigstog²); men der er blandt mange Muligheder een Dame, som jeg — ganske vist uden sikkert Kendskab til, om hun i det hele taget har eksisteret — her vil tillade mig at drage frem, nemlig den til de for Mordet dømte hørende Arvid Bengtsons eventuelle Hustru. Denne Arvid Bengtson, der allerede i 1288 blev fanget og lagt paa Stejle, er jo den eneste af de Fredløse, der virkelig sigtedes for at have været til Stede ved Mordet, og det hedder netop om ham, at han »med sin egen Haand overvar det slemme Mord«, hvori maa ligge en Sigtelse for at have deltaget aktivt deri, og han blev heller ikke taget i Beskyttelse af de norske Konger. Den danske Kongefamilie kan meget vel tænkes at have været utilbøjelig til at bringe Spørgsmaalet om Kongens lidet heldige Opførsel offentligt frem i Diskussionen om Mordet, men i god Overensstemmelse med Raadgivere, som tragede efter mere Magt, foretrukket at benytte Drabet som Paaskud til at søge besværlige Stormænd slaaet ned. Ude blandt Folk har man stadig haft den rigtige Aarsag i Erindring, men da man mange Aar efter Begivenheden begynder at forfatte Folkeviserne, er det Marsk Stigs Navn, der i første Række træ-

1) Hist T. IV — 4 — 110.

2) I 292.

der frem, naar Talen er om de Fredløse og deres Optræden, han er derfor blevet Hovedpersonen i Viserne, og man har da i disse benyttet Navnet paa hans Hustru og paa Møllerup, som man vidste var hans Hovedsæde.

Vi har vel kun reelle Oplysninger om 3 Børn af Marsk Stigs Ægteskaber, og de maa som anført alle antages født i det sidste. Naar der i Viser tales om 2 Døtre, der forældreløse maatte drage rundt for at finde et fast Opholdssted, saa behøver vi ikke at lade os bevæge til større Medlidenhed med dem, de er ganske uhistoriske. Der er ikke Anledning til at tro, at han ved sin Død efterlod nogen ugift Datter, i saa Fald vilde det jo ikke have været nødvendigt for den tidligere omtalte Hr. Jens Esre at søge til Marskens Søsterdatter; det kunde selvfølgelig tænkes, at der var født nogen efter 1290, eller at de nærmest laa i Vuggen paa dette Tidspunkt, men denne Mulighed stemmer ikke godt med selve Viseordene om, at den første Bøn, den unge svenske Prinsesse Ingeborg ved sit Bryllup i 1296 med Erik Menved fremsatte overfor denne, gik ud paa, at han skulde give hende »alle de Fanger løs og Marsk Stigs Datter af Jerne«, det er dog ikke videre sandsynligt, at man selv da satte smaa Pigebørn i Jern. Nej, vi har som sikker Datter kun Hr. Jens Esres Fæstemø, om hvem der vist ikke er kvædet nogen Vise, men som dog i sit korte Liv oplevede mere end andre i mange Aar. Allerede før hun blev 5 Aar, var hun lovet eller rettere sagt handlet bort, brugt som Middel til at opnaa Afslutning paa en bitter Slægtsfejde; ganske vist havde man i Overensstemmelse med den kanoniske Ret ladet hende »tiltræde« Trolovelsen efter det 7. Aar, men saa gik hun jo hen og døde, inden hun fyldte 12 Aar, til hvilket Tidspunkt hun iøvrigt vilde have haft en Mulighed for at faa Trolovelsen opløst¹⁾.

Der foreligger en sagnagtig Beretning om, at Marsk Stig paa sit Dødsleje formanede sine Sønner til at holde ubrydeligt sammen — dog uden Resultat, idet de omgaaende blev uenige og skiltes; med mindre der har været ellers ukendte Sønner, har hans Børn antagelig højst været ca. 20 Aar ved hans Død. Medens vi kun een Gang støder paa Sønnen Niels' Navn, bliver

1) D. R. Br. 1/9 1290.

den anden Søn Anders flere Gange omtalt, første Gang i 1302 i en i Afskrift foreliggende Henvendelse til Erik Menved fra Kong Birger af Sverige, hvorefter denne paa Opfordring af den norske Kong Haakon vilde føre Forhandlinger med Erik Menved til Fordel for de Fredløse; i en samtidig Skrivelse tilbød Kong Birger om nødvendigt at ville tilstaa nogle Fredløse Ophold for dem og deres Familie, men heri nævnes kun Grev Jakob af Halland, hans Søn Junker Niels og 2 Adelsmænd, men mærkeligt nok ikke Anders Stigsen¹). Man mærker ikke til noget særligt Initiativ hos ham, han lever nok hovedsagelig paa Faderens Navn. I 1304 udsteder han et Dokument vedrørende Besiddelserne i Skramsholmsmark, hvorom Faderen i 1287 havde givet Kannikerne i Aarhus en Forsikring, der dog kun gik ud paa, at deres Besiddelser dèr skulde blive ladet i Fred, medens Anders Stigsens Brev nærmest synes at være et Ejendomsafkald²). Nogle Aar senere har Erik Menveds meget uheldige Broder, den senere Kong Christoffer II, faaet i Tankerne at ville søge Broderen stødt fra Tronen, og i denne Situation var det jo naturligt for ham at prøve at faa Hjælp hos Kongens aabenbare Fjender; i et Brev af 28/2 1307 bemyndiger han derfor sin Drost og ogsaa sin Kapellan til at forhandle med flere af de Fredløse, hvoriblandt nævnes Anders og hans Broder Niels, om Forlig med dem og deres Tilhængere paa Betingelse af, at de vilde bistaa Christoffer i hans Kamp for at blive Konge i Stedet for Erik Menved³).

Selvom man egentlig har vanskeligt ved at finde tiltalende Træk hos Christoffer, der jo senere blev en af de ynkeligste danske Konger, saa vægrer man sig dog noget ved at tro, at han vilde slutte Forbund med bl. a. Grev Jakob af Halland og Hr. Peder Jakobsen, som begge hørte til de i sin Tid for Mordet i Finderup Lade dømte, hvis han virkelig havde den Tro, at de havde været med til at myrde Faderen. I Christoffers Optræden ligger trods alt en lille Bestyrkelse af Formodningen om, at Afgørelsen paa Danehoffet 1287 var urigtig.

1) D. R. Br. 7/10 1302.

2) D. R. Br. 1/4 1304.

3) D. R. Br.

I 1308 bliver det under en Diskussion mellem Kong Haakon og Erik Menved angaaende Hærgninger, forøvet saavel af som imod de Fredløse, anført af Kong Erik, at Anders Stigsen sammen med 2 andre, den ene en Herre med det i en katolsk Tid ret uheldige Navn Ture Biskopsøn, havde røvet Gods for 400 Mark paa Samsø, samt at han vilde opfordre nogle af sine Mænd, der angaves at have røvet Gods bl. a. fra Anders Stigsen, til at give det tilbage, med mindre der forelaa særlige Grunde¹). Har man egentlig nok at udsætte paa vor Tids Forhold, maa det vist erkendes, at der dog nu kun i forholdsvis beskedent Omfang bliver *røvet* fra os af *private* Væsner.

Saa er der i en Aarrække stille om Anders Stigsens Navn, men i 1314 kommer Erik Menved til i en Klage over 2 frafaldne Adelsmænd, Hr. Johan Pape og Hr. Niels Brok af Hylke, samtidig med, at han hævder, at disse 2 har været Medvidere i Mordet paa hans Fader, at anføre Anders Stigsen som hørende til Faderens Manddrabere, men det kan dog ikke være Kongens Mening at sigte ham for at have deltaget i Mordet — han var da sandsynligvis ikke over 14 Aar — men vel kun at betegne ham som en af de mere fremtrædende Personer i de Fredløses Kreds. Han synes at være blevet Ridder, omtales i hvert Fald som saadan i et Dokument, som Hertug Christoffer i 1316 udstedte om Privilegier for Borgerne i Stralsund; derimod maa det være en ren Fejltagelse, naar Hvitfeld i en samlet Oversigt over de Fredløse, hvis Gods var forbrudt, anfører: Anders Stigsen, *Marsk*, af Tygestrup (Kongsdal), med mindre det er Faderens Hverv, der er brugt som Efternavn.

Sidste Gang, vi hører om Anders Stigsen i levende Live, er i 1318, da han efter med flere andre af de Fredløse at have sluttet sig til de svenske Hertuger Erik og Valdemar medbeseglede en Skærtorsdag i Kalmar afsluttet Overenskomst mellem Hertug Christoffer, Ærkebiskop Esger Juul og de svenske Hertugers Ægtefæller — han nævnes da blandt Ridderne; muligvis er han død samme Aar under Christoffer og Ærkebispens Togt gennem Skaane i Forening med svenske Tropper.

Anders Stigsen skulde efter de meget indviklede og omtvi-

1) D. R. Br. Nr. 149.

stelige Genealogier i S. R. D.¹⁾ have været gift 2 Gange. Med Sikkerhed ved vi, at han har haft en Hustru, der hed Margrethe²⁾; hun ses tildelt Efternavnet Vitleff eller Urtløf, men angives dog almindeligvis at være Datter af en anset Adelsmand, Hr. Niels Lendi, der regnes for at være Stamfader til Slægten Kaas med en Sparre i Vaabnet, og som fik en anden Datter gift med Hr. Palle Jensen, der førte Lilje-Juulernes Vaaben og ejede Støvringgaard, men som let blandes sammen med en anden Adelsmand af samme Navn. At Marsk Stigs Søn ved Giftermaal blev forbundet med Slægter, der synes helt at staa udenfor de Fredløses Kreds, bestyrker Opfattelsen af, at der ikke da efter den gængse Opfattelse hvilede nogen Blodskyld paa Marsk Stigs Slægt.

I dette Ægteskab var der flere Børn, i hvert Fald 4 Sønner, den senere meget bekendte Stig, samt Offe, Jakob og Aage Andersen³⁾ og vist mindst 1 Datter, Sophie, der angives at have været gift dels med Hr. Peder Vendelbo, dels med Timme Timmesen Abildgaard, men hvis hun virkelig var gift med Hr. Peder, kan hun ikke senere have været gift med den anden, idet Hr. Peder overlevedes af en Hustru Arine, Datter af Hr. Niels Bugge. Der tildeles ofte Anders Stigsen endnu en Søn, Peder, men som det senere vil blive anført, er der dog vægtige Grunde, der taler derimod.

Medens der foreligger mange Oplysninger om Sønnen Stigs Liv og Levned og enkelte om Offe, har vi næsten ingen Underretning vedrørende de andre Sønner; man kunde derfor fristes til at tro, at disse var døde i en ung Alder. En Bemærkning i et Dokument fra 1362, hvorefter Stigs Brødre skulde være med til at udrede en Medgift til hans Sønnedatter⁴⁾, tyder imidlertid paa, at der har været mindst 2 i Live paa dette Tidspunkt, men der maa i saa Fald have været noget at udsætte paa dem, for da der i samme Dokument fastsættes Bestemmelse om eventuelle Værger for Stigs 2 umyndige Sønnesønner efter hans Død, nævnes ingen af hans Brødre, men derimod først 2 Brodersønner.

1) se IV 547.

2) Rep. 2632.

3) Rep. 2806.

4) Barner: Rosenkr. Dipl. I 9.

STIG ANDERSEN DEN YNGRE

Vi kan sikkert roligt gaa ud fra, at Stig Andersen var den ældste af Anders Stigsens Sønner, der er al mulig Grund til at tro, at det Navn, Bedstefaderen havde gjort saa kendt, og som var blevet ledigt ved hans Død i 1293, er blevet taget i Brug ved første passende Lejlighed. Den yngre Stig Andersen skulde ogsaa blive langt den mest fremtrædende af Søkendeflokken og komme til at betyde meget i Landets Historie.

Idet vi gaar ud fra, at Stig Andersen er født i Tiden omkring Aar 1300, maa vi antage, at han har levet sin Ungdom under ret vanskelige Vilkaar uden et sikkert og roligt Hjem. I hans Barndomsaar har Forældrene nok hovedsagelig opholdt sig i Norge under den norske Konges Beskyttelse, men har maaske senere, da der skete en Forbedring af Forholdet mellem Norge og Danmark, søgt Tilflugt i Sverige. De særlige Vilkaar, hvorunder han voksede op, har sandsynligvis givet ham udmærket Kendskab til de forskellige Mennesker og Forhold, hvilket han har forstaaet at benytte sig af og ogsaa har haft god Brug for, da der uden Tvivl var givet ham gode Evner, og han som den ældste af Sønnerne efter Faderens formentlig tidlige Død har mattet vænne sig til at optræde paa Familiens Vegne. Da Erik Menved i Slutningen af 1319 døde i en forholdsvis ung Alder uden at efterlade sig Sønner — han og hans Dronning led den sørgelige Skæbne, at intet af deres 14 Børn overlevede dem — var det vanskeligt at undgaa at tage den yngre Broder Christoffer som hans Efterfølger, uanset at Erik Menved havde fraaadet Valg af ham, idet han — som vel ogsaa andre — forud-saa, at Christoffer vilde blive en meget daarlig Konge; Jyderne

skal iøvrigt særlig have frygtet for at faa ham til Konge for hans Gerrigheds Skyld. Erik Menveds Død medførte foruden et skæbnesvangert Kongevalg ogsaa, at Løsningen af et andet vigtigt Spørgsmaal trængte sig paa, nemlig hvorledes man skulde faa det uheldige Forhold, der i en Menneskealder havde været gældende overfor de dels paa Grund af Mordanklagen, dels som Følge af Stridigheder med Erik Menved udvandrede Adelsmænd og deres Familier, afløst af en mere retfærdig og til Gavn for alle Parter virkende Ordning. Den almindelige Opinion var — vel tildels næret af den Modstand, Erik Menved hyppigt havde vakt hos sine Undersaatter — efterhaanden ændret til Fordel for de udvandrede, der havde nære Slægtsforbindelser med en stor Del af Adelen, og som Følge af Christoffers tidligere Forbindelse med Broderens Modstandere kunde han nu, da han uden virkelige Medbejlere til Tronen blev sin Broders Efterfølger, ikke vel undlade at medvirke til, at Spørgsmaalet om en Ordning for Udlandsdanskerne blev løst paa en for disse tilfredsstillende Maade. Det blev derfor i den ret haarde Haandfæstning, som Christoffer maatte udstede ved Tronbestigelsen¹⁾, fastsat, at alle de Fredløse — for saa vidt angik de for Mordet paa Kong Erik Glipping anklagede, dog kun de, der ikke ved Handling eller i Gerning personligt deltog i Mordet, og som ikke var blevet lovligt domfældte — maatte vende tilbage til Riget, og at de og deres Familier skulde have alt det dem uretfærdigt fratagne Gods tilbage.

Det kan ikke nu med Bestemthed siges, hvormeget af de jydskes Hviders omfattende Godsbesiddelser der herefter igen kom i Hænderne paa dem, der var gennem Tiderne givet mange forskellige Bestemmelser vedrørende de Fredløses Ejendomme. Allerede i 1295 var man i et Forlig om Stilstand mellem Danmark og Norge enedes om, at de Fredløse skulde have Lov til at vende tilbage til Riget og overtage deres Ejendomme dør paa Betingelse af, at de for Mordet dømte ikke maatte vise sig for Erik Menved eller Christoffer, men ingen turde vistnok benytte sig deraf, og Regeringen nægtede snart at udlevere noget, idet der hurtigt igen opstod Stridigheder mellem de to Lande, saa at

¹⁾ D. R. Br. 25/1 1320.

der kun paa eet Punkt var en Slags Enighed mellem dem, nemlig om at Stilstandsbestemmelserne var blevet overtraadt af Modparten. Senere blev atter indgaaet Forlig, dels i 1305, dels i 1308¹⁾, og derefter skulde de dømtes Børns mødrene Gods udleveres til fri Raadighed mod Forpligtelse til at afhænde det indenfor en Frist af 3 Aar. Efter alt foreliggende har det dog været betydelige Godsomraader, der nu kom tilbage til Hviderne, til Anders Stigsens Børn, af hvilke vi dog kun mærker noget til Stig og Offe, man regner med, at der derunder hørte Hovedgaardene Møllerup, Bjørnholm, Eskebjerg (senere Schelenborg) og Tygestrup (nu Kongsdal).

I 1324 og 1325 støder vi paa Stig Andersens Navn i officielle Dokumenter, i det første er han blandt Forloverne for Christoffer, da denne sluttede et Forbund med de slaviske Hertuger, og da Hr. Ludvig Albertsen Aaret efter overgav Hammershus paa Bornholm til Kongen, nævnes han blandt de medbeseglende Riddere i et i den Anledning udstedt Dokument²⁾.

Imidlertid havde Christoffer, som i den jyske Krønike faar det smukke Skudsmaal, at han »øvede aldeles ingen Retfærdighed«, at der aldrig var Sandhed i hans Ord, at han var »yderst troløs«, og at han lagde Almuen svarligen i Skat, efterhaanden opnaaet at blive Uven med næsten alle og nok i særlig Grad med de vanskelige Jyder, saaledes at der uden virkelig Modstand kunde ske Indkaldelse af den holstenske Greve Gert til som Rigsforstander at overtage Magten, idet Gerts Myndling, den slesvigske Barnehertug Valdemar, blev udraabt til Konge og hyldedes paa Viborg Landsting. I denne Tid mærker vi ikke videre til Hr. Stig, der synes at have følt sig ret nært knyttet til Christoffer, vi finder ikke noget Tegn paa, at han som saa mange andre jyske Adelsmænd skulde være gaaet over paa Grev Gerts Parti. Naar vi støder paa hans Navn, er det i Forbindelse med privatøkonomiske Forhold, saaledes faar vi gennem et Dokument af 19/4 (?) 1328, hvorved en Niels Svej pantsatte hele sin Ejendom Hessel paa Djursland for 1000 Mark gængs, 100 Mark Penge og 2 Mark Korn, at vide, at Godset

1) D. R. Br. 1308 Nr. 149.

2) D. R. Br. 10/6 1324 og 26/8 1325.

tidligere havde været pantsat til Hr. Stig for samme Beløb¹⁾. Vi faar endvidere at høre, at han — vel under Indtryk af de meget urolige Tider — har sikret sig Gravsted for sig og sin Hustru, idet han til Gengæld herfor skænker Essenbæk Kloster 4 Gaarde, liggende ret fjernt fra hinanden og tildels ogsaa fra Klosteret, nemlig 2 i Fregerslev i Hørning Sogn i Hjelmslev Herred, 1 i Ulstrup med Romme Mark i Ødum Sogn i Galten Herred og 1 i Egens i Mols Herred²⁾; vi bør lægge Mærke til, at det er Essenbæk Kloster, han henvender sig til, det kunde godt tyde paa, at han har følt sig særlig knyttet til det af Stig Hvide oprettede Kloster og maaske ogsaa paa, at han med eller uden Grund regnede med at være af samme Slægt.

Det er fra denne Tid, at det berømte »Bodskvad« stammer; det er en paa Latin og i Vers affattet Klage over Udviklingen i Danmark. De stolte Tider under Valdemarerne fremhæves paa Baggrund af den nuværende Tilstand³⁾:

Fjern fra Seir, blandt Riger nu
som et Vrag kun stander du

— — — — — (Vers V Lin. 4 og 5).

der fortælles om, hvorledes »den Onde« (Holstenerne) har taget det ene Stykke Land efter det andet, medens Landets Beboere lader sig forlede til kvindagtige og prunkelystne Sæder i Splitelse til alle Sider, og:

Den, som var din Nøglekvinde (Tjenestekvinde),
nu for dig som Frue staaer;

— — — — — (XV 1 og 2).

Skal Landet reddes, maa Synden renses ud og Gud anraabes om Naade:

Synden hersked i vort Blod.
Derfor bort nu hvert en Last
Enighed os samle fast.

— — — — — (XX 4—6).

1) Rep. 1521.

2) D. R. Br. 8/9 1330.

3) Citaterne er taget efter Ernst v. d. Reckes Oversættelse i Rosenørn II 50.

og skal os Hjælp og Tryghed naae, —
 være Naadens Gud det Ly,
 hvortil vi i Faren tye:
 — — — — — (XXI 4—6).

Dette paa een Gang ydmyge og stolte Digt, der ganske sikkert er forfattet i Jylland af en meget fædrelandskærlig, Kirken nærstaaende Mand, indeholder ogsaa Oplysning om, fra hvilken Side der gjordes et Arbejde for at faa Landet befriet, herunder anføres blot 2 Personnavne:

Jacob Split kun, værd at prise
 Bispen udi Ribe Sted,
 og Hr. Sven derhos, den vise
 Aarhus Bisp at nævne med,
 Kirkens gode Styresmænd,
 hver af dem en Retfærds Ven,
 Sandhed god, fuld af Mod, —
 pleied Raad, øved Daad,
 bar for alle Pris derved.

(XIII).

Undergrundsbevægelsen havde i Efteraaret lidt Nederlag overfor Holstenerne, særlig ved Gottorp, men Misfornøjelsen med disses Regime var voksende, og Christoffer fik Mod til at gøre et Forsøg paa at genoprette sit Herredømme over Riget, og ved først at blive gode Venner med Halvbroderen Johan den »Milde«, der fik Pant i Sjælland og Skaane, og senere at udsone sig med Grev Gert, hvem han stillede tilfreds ved at forlene ham arveligt med Fyen og lade sin Søn Erik ægte Grevens Søster, lykkedes det ham atter at komme i Besiddelse af Konge-»værdigheden«. Vi faar nu — ganske vist *efter* at Christoffer igen havde opnaaet Navn af Konge — Bevis for, at Hr. Stig Andersen stadig var at finde paa hans Parti og blev knyttet særlig nært til ham, samt tillige at Kongen godt kunde være gavmild overfor en Jyde — i hvert Fald, naar det var andre, der betalte. I Marts 1331 tildelte Christoffer Hr. Stig noget Gods, der var forbrudt af en Bonde, Michel Wrip, som med flere Bønder i sit Følge havde gjort Oprør mod Kongen¹⁾, og

1) D. R. Br. 10/3 1331.

under 30/5 s. A. udstedte denne i Forening med sin Søn Erik en højtidelig, af Marsk Peder Vendelbo og Henrik Molzan medbeseglet Erklæring, hvorefter Kongerne tog Hr. Stig og hans Familie under deres Beskyttelse og Beskærmelse, hvor fornødent gjordes, og lovede at være dem gode og milde Herrer, medens han til Gengæld afgav Løfte om Troskab og Huldskab²). Belønningen og de udstedte Forsikringer kunde nu egentlig godt tyde paa, at Hr. Stig ikke hele Tiden havde været fuldkommen trofast overfor Kongens Sag, og at der maatte gives ham noget til Gengæld for at faa ham aktivt over paa Kongens Parti. For første Gang angives der her Hjemsted for Hr. Stig, idet han betegnes »af Bjørnholm«, men da vi alene har Oplysning om Løftedokumentet i en Beskrivelse hos Hvitfeld, ligger der ikke deri noget virkeligt Bevis for, at han da havde Ophold paa den nævnte Gaard.

De smukke Løfter og Forsikringer er sandsynligvis foranlediget af Tanker hos Christoffer, der aldrig kunde holde sammen med nogen ret længe ad Gangen, om at ville foretage et Angrebstogt mod Grev Gert, hvortil han kunde vente Støtte af Grev Johan. Men Lykken var ham ikke gunstig, i Slutningen af Novbr. 1331 blev han slaaet af Grev Gert ved Dannevirke, og bagefter maatte han og hans Søn, der var i døende Tilstand efter et Fald fra Hesten paa Flugt fra Dannevirke, i Januar 1332 i Kiel gaa med til et Forlig og finde sig i, at Riget nu blev — som Pant eller Len — delt mellem de 2 Grever. Han tog derefter som fuldstændig Skyggekonige Ophold paa Lolland, hvorunder han, hvis Dronning Eufemia et Par Aar i Forvejen var død, nu ogsaa mistede sin ældste Søn og Medkonge.

Vi savner imidlertid ganske Oplysning om, hvad Hr. Stig foretog sig, medens disse Begivenheder fandt Sted, efter Christoffers Gavmildhed og hans egen Troskaberklæring skulde man jo nærmest tro, at han har været med paa Togtet mod Grev Gert, men han nævnes ikke mellem de af Kongernes og Grevernes Adelsmænd, hvem der ved Forliget i Kiel tilsikredes Ret til at beholde deres Gods, hvor det saa end laa. Ved Christoffers fuldstændige Tab af Magt i sit Land mistede Hr. Stig en-

²) D. R. Br.

hver Udsigt til nogen Ydelse af Beskyttelse fra Kongens Side til Gengæld for Troskab og Huldskab, men han skulde ogsaa snart blive løst herfra.

Det Tidspunkt kom nu, da Christoffer, Ynkkelighedens Triumf paa den danske Kongetrone, den Mand, der havde udført det særlig i Formen hæslige Angreb paa Ærkebispens Jens Grand, som senere forsøgte at støde sin ældre Broder fra Herskerpladsen og — da han saa selv kom til — havde ført Kongeværdigheden ned i Skidt, han, hvis eneste Fortjeneste, som dog ikke vel kan regnes ham selv til større Ære, maa siges at være den, at han blev Fader og Bedstefader til 2 af Danmarks dygtigste Regenter, skulde afslutte sit begivenhedsrige, men daadløse Liv. Han døde 2/8 1332, ca. 1/2 Aar efter, at Sønnen Erik var død, og kort Tid efter, at han endnu havde oplevet den Tort, at 2 Adelsmænd »røg ham ud af hans Hus i Sakskebøbing« og tog ham til Fange, saa at Grev Johan maatte befri ham.

Danmark stod nu i en Aarrække uden anerkendt og hyldet Konge; Christoffers næstældste Søn, Junker Otto af Danmark, som var den nærmeste til Tronen efter Faderens og Broderen Eriks Død, havde vel nok Tilhængere hist og her, men da han i Efteraaret 1334 drog til Jylland »i det Haab at vinde Landet ved Indbyggernes Hjælp«, gik det ham ilde, han blev — som i hvert Fald gennem Ingemann bekendt — slaaet paa Taphede, taget til Fange og spærret inde i Segeberg Slot i Holsten. Allerede forinden synes Grev Gert imidlertid at have sørget for at faa Hr. Stig Andersen over paa sit Parti, vi finder 2 Steder hos Hvitfeld Oplysninger, som tyder paa, at der var knyttet god Forbindelse imellem dem. Den ene Beretning lyder saaledes: »Stig Andersen af Bjørnholm blev Hertug Valdemars Marsk. Da pantsatte Hertugen og Greven ham Sønder Herred Djurs med al kongelig Indkomst og Ledingspenge for 150 Mark Sølv. Dog naar Skat gives, som de paa de Tider kaldte precaria¹⁾, skal de Bønder ogsaa give, og den Hjælp skal afkortes i Hovedsummen«, og Dokumentet angives udstedt d. 13/1 1333 i Aarhus og at være medbeseglet bl. a. af Biskop Svend i Aarhus og Peder Vendelbo, medens den anden har følgende Indhold:

1) Særligt vedtagne Skatter.

»Aar 1333 tog Greve Gert Hr. Stig Andersen i Beskyttelse, lod ham og hans Tjenere fri for al Besværing at gøre til ham, uden hele Jylland skulde give Skat. Ligeledes fri for Stud (Ydelser til Kongens Underhold), Inne (Pligtarbejde), Ledingshavre, alle 40 Marks Sager og mindre Fald (Bøder), Fredkøb, Vrag. Datum Aarhus in 8 ua epiphaniæ (13/1)«¹⁾. Desværre har vi ikke Originalerne til Dokumenterne — eller Originalen, den sidstnævnte Beretning kunde udmærket være et Uddrag af det først ommeldte Dokument — for der er et Par ret bemærkelsesværdige Punkter i Beretningerne. Det er i Almindelighed antaget for givet, at det er en ren Fejltagelse, naar Hvitfeld anfører, at Hr. Stig blev Hertug Valdemars Marsk, og at Forholdet maa være det, at det var hos selve Greve Gert, at han fik denne Post, men mon det nu er saa sikkert? Efter de i begge Uddrag givne detailrige Oplysninger maa Hvitfeld formentlig have haft det paagældende Dokument foran sig, og han siger jo ogsaa efter Omtalen af Marskudnævnelserne, at *Hertugen* og *Greven* pantsatte Herredet. Man bør nok herved huske paa, at der da kun var forløbet kort Tid efter Christoffers Død, det kan udmærket tænkes, at Greve Gert endnu ikke var blevet fuldstændig klar over, hvorvidt han vilde lade sin Myndling, der manglede nogle faa Aar i at opnaa Myndighedsalderen, optræde som Tronprætendent eller ej, bagefter kan man jo saa udmærket se, at han rigtig godt kunde klare sig uden Konge, men paa det Tidspunkt kunde man f. Eks. ikke vide, at Junker Otto 1³/₄ Aar senere ganske vilde være sat ud af Spillet.

Det er ogsaa interessant at lægge Mærke til, at Biskoppen i Aarhus, Svend, der i Bodskvadet roses for sin Visdom og Fædrelandskærlighed, var med til at besegle Forbindelsen mellem Greven og Hr. Stig; hvis han havde anset den for uværdig for Hr. Stig, behøvede han vel ikke at optræde ved denne Lejlighed.

Hele dette Forhold med Omtalen af Hertug Valdemar og Biskoppens Optræden bringer mig ind paa den Tanke, at den umyndige Hertug muligvis af Greve Gert er blevet benyttet som Madding for at faa Biskoppen og Hr. Stig til at bide paa Gre-

¹⁾ D. R. Br.

vens Krog og slutte sig til ham. De nævnte 2 Herrer kan, saaledes som Situationen laa efter Christoffer II's Misregimente, og med ringe Tillid til hans 2 yngste Sønner udmærket have anset det for heldigere for deres Land — Jylland — at faa den ret sympatiske Hertug, der jo tilhørte Kongeslægten's Mandstamme og efter almindelige Successionsregler som nedstammende fra den ganske vist som Brodermorder betegnede Kong Abel var nærmere til Tronen end Abels yngre Broder Christoffer I.s Efterkommere, altsaa fremfor Junker Otto og dennes unge Broder Junker Valdemar (Atterdag). Hvis vi gaar ud fra, at *Hertug* Valdemar paa de Tider var designeret Konge, saa bliver det Dokument angaaende Kastbjerg Mølle i Gjerlev Herred, som efter sit Indhold skulde være udstedt den 14. Oktbr. 1334 i Aarhus af ham i Onklen Grev Gerts Nærværelse, og hvori han kalder sig Valdemar Konge (Valdemarus rex)¹⁾, meget naturligt; det regnes vist almindeligvis for at have fejlskrevet Dato, ja Trap synes at antage, at det er udstedt af Valdemar Atterdag — men hvad saa med min kære Onkel Grev Gert!!!? Junker Otto var netop lige den 7. Oktober blevet slaet paa Taphede og taget til Fange, Hertug Valdemar kan have troet, at hans Time nu igen var inde, medens Grev Gert endnu ikke har ladet Tanken om selv at tage Magten uden Hensyn til Myndlingen træde tydeligt frem. Men Greven er hurtigt blevet klar over de Muligheder for ham, Situationen bar med sig, og da vi næste Gang finder et Dokument udstedt af Valdemar, kaldes denne atter kun Hertug.

Vi kan nok gaa ud fra, at Hr. Stig indtil videre fuldt ud var gaaet over til Hertug Valdemar og derved ogsaa til Grev Gert, og at han ligesom den berømte Farfader kunde smykke sig med Marskaltitlen, men mon han virkelig har været med til at slaa Junker Otto ned paa Taphede? Man vil helst ikke tro det, vi har imidlertid ikke Oplysninger, der viser det ene eller det andet. Den gode Forbindelse med Greven har maaske hjulpet ham til en større Handel i 1336 med Kapitlet i Aarhus, da han fik en Del Gods i Drammelstrup, Nørup, Tirstrup, Hallendrup og Skramsholm samt Øxenmølle, alt velbeliggende for

1) Rep. 1697.

Bjørnholm, imod at afgive Gods i Segalt og Labing og 1 Gaard i Borum samt at betale 140 Mark Sølv¹⁾, og har sikkert givet sig Udslag i en af Hvitfeld omtalt Transaktion, hvorefter Grev Gert og hans Søn Henrik i 1338 overgav Hr. Stig Kronens Gods i Jonsløv i Nr. Djurs Herred (muligvis Enslev ved Grenaa) i Stedet for Gods i »Rinde, Bregentved og Thuekier«. De sidstnævnte Stednavne har jeg ikke set lokaliseret af nogen, men jeg kunde tænke mig, at der dermed er ment Rønde og Bregned i Bregned Sogn og Tykjær i det tilstødende Mørke Sogn.

Vi nærmer os nu den Tid, da Befrielsen fra det holstenske Aag skulde opnaaes ved den gæve jydsk Adelsmand, Danmarks Frihedskæmper Nr. 1, Niels Ebbesens Daad i Randers, antagelig den 1. April 1340. Hvor stod Stig Andersen egentlig paa dette Tidspunkt? Der findes nogle ukontrollable og løse Meddelelser, som gaar ud paa, dels at disse 2 Adelsmænd var ret nært beslægtede, dels at Grev Gert skulde have forurettet Niels Ebbesen i en Retssag, denne førte med Hr. Stig. Til Bekræftelse af Slægtskabet haves yderligere en 2 Gange anført Oplysning hos Hvitfeld³⁾ om, at Greverne Henrik og Claus af Holsten »die Galli et Lucæ Confessorum«, d. v. s. 16/10, 1351, havde givet Hr. Johan Limbek en Kvittring for 500 lybske Mark, som Hr. Stig sammen med Niels Ebbesens Venner havde sonet for Grev Gerts Død. Man har tidligere tillagt denne Sone og Hr. Stigs Optræden ret stor Betydning, medens det senere er anført, at da Sonen falder sammen med et af de Forbund, der af de holstenske Grever og jydsk Adelsmænd blev sluttet *mod* Kong Valdemar Atterdag, saa maa den anses for erlagt af Adelen som Stand og ansvarlig for Drabet paa Grev Gert og ved Hr. Stig — fordmu Grevens Marsk — som Adelens naturlige Repræsentant⁴⁾. Der er imidlertid den Hage ved en saadan Forstaaelse, at Hr. Stig netop synes at have holdt fast ved Kong Valdemar i den paagældende Fejde, hvorunder hans Søn Offe Stigsen blev taget til Fange og holdt i Fangenskab hos Holsteneren Hr. Claus

1) D. R. Br. 18/9 1336.

2) I 465.

3) S. 469 og 505.

4) bl. a. Hist. T. II—3—93.

(Nicolaus) Limbek, der da var Kongens Modstander. Og der er udtrykkeligt begge Steder, hvor Hvitfeld omtaler Sonen, tilføjet en Bemærkning om, at Hr. Stig skulde betale Hr. Johan Limbek Pengene igen. Selvfølgelig kan Pengene udmærket være samlet ind hos hele den jydsk Adel, der i Længden har følt sig ubehageligt berørt af de holstenske Hyl over Daaden i Randers, for en Gang for alle at faa en Ende paa denne Sag, der tog sig saa forskelligt ud fra de 2 Sider. Men det kan ligesaa vel tænkes, at Pengene virkelig i Overensstemmelse med de sædvanlige Regler for Soner var blevet skaffet til Veje hos Niels Ebbesens Slægt og Venner, hvoraf Slægten maaske har været delt med Hensyn til Sympatier, medens Vennerne ikke vel synes at kunne have sluttet sig til de holstenske Grever. Hr. Stig har paa Grund af sin Tilknytning til Kong Valdemar ikke kunnet overlevere Beløbet selv og har antagelig ogsaa kviet sig ved at møde frem for sin tidligere Herres Børn, som han ganske havde forladt, hvorimod han overfor den til Kongens Modstandere hørende Hr. Johan Limbek kan have lovet at ville fremskaffe de 500 Mark, hvis Hr. Johan kunde faa Greverne til at erklære sig tilfredsstillet ved det nævnte Beløb. Vi kender ikke noget sikkert til Niels Ebbesens Slægtsforbindelser og kun lidt til Stig Andersens, og de kan nok have været i Familie med hinanden — til Trods for stor Forskel i Rigdom og Magt — uden at vi har nogen Viden derom.

Hvad angaar den Oplysning, at Niels Ebbesen skulde være blevet forurettet af Grev Gert netop i en Sag mod Hr. Stig, saa er vi virkelig bekendt med en Sag, hvori formentlig baade sidstnævnte og Niels Ebbesen omtales. Blandt Roskilde Bispestols Dokumenter, der udmærket kunde omfatte Gods i Jylland, skulde der ifølge en Registratur have været et Brev fra 1337, hvori »Niels Ebbeszen bekender paa Aabo Syssels Ting at have paa Niels Pederszens Vegne af Reffs pantsat Jon Rampi paa Sti Anderszens Vegne hans Gods i Jylland i Seby 2 Gaarde, i Wattested 1 Gaard med mere hans Gods«¹⁾. Der er ingen Anledning til at betvivle, at den Niels Ebbesen, der her møder frem som Repræsentant for en saa langt borte som paa Refsnæs

1) Æ. d. A. III 365.

i Himmersyssel boende Adelsmand, som ejede det paagældende Jordegods, der maa være Søby og Vadsted i Søby Sogn i Gjern Herred, og den Stig Andersen, der har ladet sig repræsentere ved en stedlig Mand, sandsynligvis Adelsmand, som vel er den, der har givet Navn til Rampes (tidligere Rampis) Mølle i Sognet, virkelig er de 2 berømte Mænd fra den Tid, ligesom det kan tænkes, at der i Anledning af denne Retshandel er opstaaet Uoverensstemmelser, som kan have ført til en Retssag. Jyder er som bekendt ikke fri for at være noget stædige og maaske nærmest som Følge deraf ogsaa proceslystne, og disse Egenskaber kan føre meget med sig.

Vi tør nok ikke tillægge det omhandlede Brev og Oplysningen om en Retssag mellem Hr. Stig og Niels Ebbesen større Vægt som Vidnesbyrd om Forholdet mellem de 2 Mænd, og der er maaske ikke videre Grund til at tro, at han i hvert Fald officielt har givet sidstnævnte Tilslutning i Arbejdet for Landets Befrielse; der er paa Egnen en Tradition om, at Niels Ebbesen paa Hjemvejen fra sin skæbnesvangre Tur til Randers drog ad den Vej, der fra Tordrup fører direkte til Væth¹⁾, hvilket i og for sig lyder meget troligt, men da det er tvivlsomt, om Hr. Stig den Gang boede paa Tordrup, kan vi ikke derpaa bygge noget om eventuelt Besøg hos ham. Paa den anden Side er det — ogsaa uanset om man kan godkende den foran fremsatte Teori om Grev Gerts Benyttelse af Hertug Valdemar til lige efter Christoffer II's Død at knytte Hr. Stig og eventuelt Biskop Svend nærmere til sig — sandsynligt, at Hr. Stig efterhaanden ikke har haft noget tilovers for Grev Gert og havde opdaget, at en stærk Greve med en stærk Appetit og Iver efter at befæste sin Magt ved Hjælp af fremmede Adelsmænd var besværligere at have som Hersker end en Konge, der var født og opdraget til at regere over et stort Land og hørte hjemme i Landet. Vi ved, at Biskop Svend i Slutningen af 1330erne havde god Forbindelse med Junker Valdemar (Atterdag) og aflagde ham Besøg i Udlandet, samt at Hertug Valdemar af Sønderjylland ogsaa nærmede sig ham og ønskede at faa sin Søster gift med ham, men at Grev Gert, da han opdagede, hvad der var i Gære, fik

1) Fru Gdj. Holger Lund, Jebjerg.

sat en foreløbig Stopper herfor ved en »Overenskomst« i Februar 1340, som Hertugen følte sig tvunget til at indgaa paa. Det er endvidere optegnet i Krønikerne, at Grev Gert nu var klar over, at man i Danmark var begyndt at nære Ønske om at faa en Konge igen for at faa Fred i Landet, hvorfor han bestemte sig til at foretage et Togt op i Nørrejylland for at nedkæmpe Uroen, og »havde i Sinde at udrydde hele Jyllands Adel og give det Land til sine Tyskere«, samt at han drog til Randers hærgende »forfærdeligt alle Vegne« og ønskede »ikke alene at underlægge sig Danmark, men endda flere Riger«.

Under disse Forhold kan man nok gaa ud fra, at Hr. Stig ikke har følt sig intimt knyttet til Grev Gert. Jeg vilde nærmest mene, at han — om ikke ganske aabenlyst — var paa Bølgelængde med Biskop Svend, der sikkert ydede stor Hjælp ved Valdemar Atterdags Overtagelse af Kongemagten, og til Støtte herfor kan anføres, at da Hr. Stig første Gang derefter træder frem for os i et samtidigt Dokument, da er netop Biskoppen med, skønt det har Udseende af at være et helt privat Mageskiftebrev. Det er i det tidligere omtalte Dokument af 15/8 1342, hvorved Hr. Stig overdrog en Del Gods, bl. a. Tordrup, til sin Broder Offe Andersen til Gengæld for Ejendommen Sandgrav i Framlev Herred med Tilliggende, og heri nævnes som Medbeseglere foruden Biskop Svend bl. a. Hr. Peder Vendelbo og Hr. Offe Nielsen, formentlig af Slægten Panter, som begge var blandt dem, der straks sluttede sig trofast til Kong Valdemar, samt Claus Limbek, som ret hurtigt — men mindre trofast — gik med ham. Der er i hvert Fald ingen Grund til at tvivle om, at Hr. Stig efter Grev Gerts Død har haft meget let ved at gaa — aabenlyst — over paa Valdemars Parti, og han blev ogsaa denne en meget dygtig Medhjælper i Arbejdet for at samle Riget og sikre Kongemagten, en Hjælper, hvis Virksomhed nok kun brudstykkevis er os bekendt.

Vi bør nu se lidt nærmere paa det ofte nævnte Mageskiftebrev af 1342, det første sikre Vidnesbyrd om, at Hr. Stig havde nogen Ret i Tordrup m. m., men ogsaa det Dokument, hvorved han lader det gaa ud af sine Hænder. Der disponeredes fra Hr. Stigs Side over slet ikke saa lidt, foruden Gods i Nabo-

byerne Væth, Jebjerg, Værum, Haslum og Tebbestrup omfattede det i Galten Herred øde Jorder og et Møllested i Ølst (Ølstath) samt Brofjerdingen »med al Ret, hvormed den (det?) var overladt mig« samt endvidere hans Gods i Hovlbjerg Herred, nemlig i Aarup og i Hovlbjerg med en Mølle sammesteds, Gods i Gjerrild i Nørre Djurs Herred, hvilket tidligere var overdraget ham af Broderen Offe, samt al hans Ejendom i Hardsyssel, givet ham i Pant af Johannes Bæg og ikke siden tilbageløst. Det Gods, der til Gengæld blev overdraget til ham af Broderen, angives alene at bestaa af dennes Gods Sandgrav med Tilliggende, om hvilken Ejendom det nogenlunde ordret hedder, at »Hr. Claus Limbek ved Skøde havde erhvervet den fra Offe Andersen«. Endelig siges Handelen at være sket paa Grund af Hr. Stigs Gæld.

Det kan formentlig omtvistes, hvorvidt Sætningen: »med al Ret, hvormed den (det), var overladt mig (cum omni jure, ut michi dimissum)« er knyttet til alt det forud nævnte Gods eller alene til Brofjerdingen, hvilket sidste jeg vilde anse for sandsynligst. Som vi senere skal se, var det en meget fornuftig Bemærkning at optage i Dokumentet, for i 1355 maatte Hr. Stig erkende, at han i mere end 20 Aar uretmæssig havde siddet inde med Brofjerdingen. Denne Oplysning bringer os igen ud i Tvivl, for fra hvilket Tidspunkt skal de 20 Aar regnes tilbage, fra 1342, da han afstod den til Broderen, eller fra 1355, da den blev tildømt Kronen til evigt Eje. Endelig ser det noget mærkeligt ud, at alle de ommeldte Hr. Stig tilhørende Ejendomme skulde overdrages til Broderen for Sandgrav m. v., som efter Ordene ikke længere var i hans Besiddelse, men nu angives at tilhøre Hr. Claus Limbek. Hvis der ikke ligefrem foreligger en Fejlskrift for det omvendte, at Offe Andersen havde faaet den tilskødet af Hr. Claus, ligger det vist nærmest at antage, at Mageskiftet var et Led i en større Transaktion, hvori Holsteneren og Hr. Stig var blandt Hovedmændene, f. Eks. Indløsningen af Kalø. Om Sandgrav, hvoraf endnu skal findes Voldsted, hedder det iøvrigt senere, at den har tilhørt den bekendte Rane Jonsen¹⁾. Det er herved værd at have i Erindring,

¹⁾ Suhm XI 182.

at Hr. Stig i 1336 til Kapitlet i Aarhus afstod Gods i Labing og Borum, ligesom Sandgrav beliggende i Framlev Herred.

Efter at vor Stig Andersen var gaaet over paa Valdemar Atterdags Parti, synes han i en Aarrække at have arbejdet trofast for denne Konge. Han menes at have medvirket stærkt ved Indløsningen af Nørrejylland, bl. a. ved den for os noget uklare Ordning med Hensyn til Kalø Slot. Det hedder herom hos Hvitfeld: »Den 15. April (1343) indløste Stig Andersen af Bjørnholm fra Hr. Nic. Limbek og hans Arvinger Kalø Slot og fik hans Kvittering derfor«, hvilket ikke stemmer saa godt med samme Forfatters Optegnelse derom fra 1348: »Hr. Stig A fik en Kvittants af Hr. Niels (Claus Limbek) og hans Arvinger at være fornøjet«. Hvis begge disse Bemærkninger er rigtige, hvad vi ikke kan være sikre paa, vilde jeg nærmest antage, at Forholdet er det, at Claus Limbek havde haft Kalø i Pant af Holstenerne (Hertug Valdemar), men at han ved Valdemar Atterdags Indløsning af Nørrejylland har faaet sit Tilgodehavende udbetalt af Hr. Stig enten blot som Kongens Repræsentant eller ogsaa paa den Maade, at Hr. Stig af egne Midler har udbetalt Beløbet med den Aftale med Kongen, at han selv derefter skulde have Slottet i Pant af denne. Da Situationen imidlertid udviklede sig saaledes, at Hr. Stig fik overdraget meget vigtige Hverv, der gjorde hans Ophold udenfor selve Danmark nødvendigt i flere Aar, og da Claus Limbek hurtigt var blevet gode Venner med Kongen, allerede i 1344 nævnes han som Høvedsmand paa Sjælland, kan der være truffet den Ordning, at Hr. Claus igen for en Tid skulde overtage Slottet, men denne Gang direkte som Pant fra Kongen. Vi faar af Hvitfelds Bemærkning at vide, at Stig Andersen paa denne Tid hørte hjemme paa Bjørnholm, men det er formentlig et Spørgsmaal, om han havde denne Borg som Ejendom, i et Brev af 24/6 1343¹⁾ nævnes særligt som lovlige Tilbagebetalingssteder for en Pantenum, Skanderborg eller Bjørnholm, og dette, at den her ganske sidestilles med det kongelige Slot Skanderborg, kunde tyde paa, at Hr. Stig da alene sad inde med den i Egenskab af Lensmand eller Panthaver.

1) Rep. 1975.

At Hr. Stig virkelig havde faaet en høj Stjerne hos Valdemar Atterdag, viser sig ogsaa deri, at han i 1343 var med blandt de Delegerede, der optraadte paa Kongens Vegne under Forhandlinger i Varberg med den svenske Kong Magnus. Og Aaret efter skulde Hr. Stig faa endnu vigtigere Sager at tage sig af. Kongen var blevet klar over, at han i Estland havde et Aktiv, der — om jeg saa maa sige — ikke forrentede sig, som det burde. Herredømmet over dette Land, som af Kongeslægten betragtedes som en privat Besiddelse uden Afhængighed af Danmark og var gjort til Genstand for Pantsættelser, havde i længere Tid nærmest kun haft Karakteren af et Skin, men den estlandske Adel var egentlig godt nok tilfreds med denne Tilstand. Derimod stod det ikke vel til med Adels Forhold til Bønderne, og i 1343 gjorde disse mange Steder blodige Oprør. Valdemar har sikkert hurtigt faaet den Opfattelse, at en god Købesum for Landet vilde være af større Værdi for ham end selve dette og specielt være af afgørende Betydning for ham ved Indløsningen af det egentlige Danmark fra Panthaverne. Til i det hele at tage sig af Estlands Forhold udvalgte han nu Hr. Stig, han meddelte den tyske Ridderordens i Lifland bosatte Stormester, som paa Kongens Vegne havde taget sig af dennes Slotte og Fæstninger, at han sendte »den forsigtige (circumspectus) og ædle Herre Stigot Anderson, Ridder og sit Raad«, som han gjorde til Hovedsmand i Estland og overgav »sin kongelige Myndighed at maatte frit gøre og lade i Kongens Navn, hvad Ret var«, hvorhos han bad Stormesteren oplade Hr. Stig de kongelige Slotte og befæstede Steder¹⁾. Alt var dog ikke ordnet hermed, Stormesteren har sikkert regnet med at have Rettigheder fra sin Virksomhed og var ikke videre villig til at afstaa Borgene igen. Men i 1345 kom Kong Valdemar til Estland med sin ældre Broder Junker Otto, og han fik nu truffet den for ham selv særdeles heldige Ordning, at Otto traadte ind i den tyske Ridderorden, hvorved Valdemars Dispositionsret over Estland styrkedes stærkt²⁾. Vi kender til en Del Dokumenter, der er udstedt i Reval af Hr. Stig som Kongens »Capitain«,

1) smstds. 127.

2) Suhm XIII 104.

d. v. s. Høvedsmand, og det synes, som om han i det hele har forstaaet at virke paa en Maade, som tilfredsstillede Kongen, og det endte med, at han i August 1346 kunde paa Kongens Vegne som dennes »rette Arv« afhænde Estland til Ridderordenen til Kongens »kære Broder Ottos Sjæls Salighed« for en Købesum af 19.000 Mark Sølv og derefter i November s. A. overgive Landet til Ordenen. Endelig hedder det fra 1347: »Den danske Statholder i Estland Stig A. skal have aflagt godt Regnskab for sin Husholdning (Administration) til Kongen og derfor faaet Kvittering«¹⁾.

Da Hr. Stig var vendt tilbage til Danmark efter — som det synes — vel udført Arbejde — var der vist af flere Grunde bl. a. Kongens Forhold til Hertug Valdemar og overfor Adelen opstaaet en noget spændt Situation mellem Kongen og Claus Limbek, og i 1348 angives Valdemar Atterdag at have anmodet de holstenske Grever om at skaffe ham Tilstaaelse fra Hr. Claus om, at han kun vilde lade Slottet Kalø indløse af Kongen som dets rette Ejer. Men ogsaa her skal Hr. Stig have hjulpet sin Herre og forskaffer ham som foran nævnt Hr. Claus' Erklæring om at være udløst.

Men nu kommer der igen haarde Tider for Land og Folk, den »sorte Død« raser i Aarene 1348—50, og dette Forhold i Forbindelse med Utilfredshed med det saakaldte Nebbeforlig af 22/7 1348 mellem Kongen og de holstenske Grever angaaende Indløsning af Dele af Jylland og Fyen skaber Modsætning mellem Kongen og særlig jyske Stormænd, hvoraf fremtrædende Repræsentanter gaar over til hans Fjender, og i Aarene 1351—52 fejdes der som tidligere anført bravt mellem Kongen og de holstenske Grever med de dem tilsluttede jyske Adelsmænd. Hr. Claus Limbek maa igen være kommet til at sidde paa Kalø, vi har en Beretning om, at han i 1352 paa Mols fangede nogle af Kongens Mænd, der var sendt imod ham²⁾. Men efter at der flere Gange forgæves var prøvet paa at opnaa en Afslutning paa Striden, tyede Valdemar til et af ham undertiden under forviklede Forhold benyttet Middel, nemlig at drage

1) Suhm XIII 155 og 175.

2) S. R. D. VI 526.

udenlands for at søge Støtte og lade andre bringe Orden i Tingene. Forinden han tog afsted, indsatte han 5 Mænd til at styre Landet i hans Fravær, og een af disse var Hr. Stig, der var forblevet Valdemar tro, og som hele Tiden stod højt hos Kongen, vi kan foruden af dette betydningsfulde Hverv ogsaa se det af et Dokument fra 1349, hvor han nævnes lige efter 3 Bisper og foran Adelsmænd som Niels Bugge, Claus Limbek og Marsken Erik Nielsen (Gyldenstjerne).

I Sommeren 1353 var Tiden endelig moden til en Ordning mellem Kongen og Greverne — Forliget ved Vindinge Aa —, og der blev heri truffet Bestemmelser om Kaløs Indløsning endnu en Gang fra Claus Limbek og om Frigivelse af Hr. Stigs Søn Offe m. fl., der maa være blevet taget til Fange af Hr. Claus. Kort forinden var der i Riga blevet udstedt et Dokument, som Hr. Stig sikkert ikke har modtaget før efter Forliget, men med hvis Indhold han dog nok har været bekendt. Den tyske Ordensmester i Lifland gav ham og hans Arvinger for de Tjenester, han havde vist og fremtidig vilde vise Ordenen, som Len Gods i »Linde«¹⁾. Forleningen kommer vel sent til at kunne opfattes som en Bestikkelse for at yde Tjenester ved Salget af Estland, men kunde jo godt regnes for Belønning for saadanne.

Naar Valdemar Atterdag syntes, at han sad nogenlunde fast i Sadlen, tog han sig ofte af ældre Forsyndelser fra Undersaatters Side med Hensyn til Kronens Gods o. lign., og han gik da uden Forskel løs paa Ven og Fjende. I 1355 kom Raden — som det vel kan siges — foruden til en Del andre Adelsmænd ogsaa som tidligere omtalt til Hr. Stig. Den 9. Maj nævnte Aar holdtes der Retterting i Aarhus, og her anklagede Kongen ham og de 2 Væbnere Jens Ever og Svend Rusticus (Bonde) for uretmæssigt og ulovligt Kronen til Skade i flere Aar at have haft noget Gods i Besiddelse, Hr. Stig Brofjerdings i Galten Her-

1) Rep. 2384. I Registret er dette Linde opført som beliggende i Estland, men naar henses til, at Godset ifølge Dokumentets Ordlyd skulde være indenfor Kong Valdemars Grænser, og til at Hr. Stigs Søn Offe, som det senere vil blive omtalt, i 1356 stillede sit Gods i Lille Linde paa Sjælland til Raadighed for Kongen, synes det naturligst at antage Ejen dommene for at være nogenlunde identiske og beliggende paa Sjælland.

red med 5 Sogne¹⁾, Jens Ever og Svend Rusticus hver 3 Sogne i Hovlbjerg Herred, hvorved bemærkes, at der ikke kan være Tale om privat Ejendomsret til de paagældende Sogne i deres fulde Omfang, men kun om der beliggende Krongods og eventuelt om den kongelige Højhedsret over Sognene. Rettertinget, der bl. a. beklædtes af Claus Limbek, som hurtigt igen var kommet i Naade hos Kongen og blevet Drost hos denne, hvem han nu hjalp imod Hr. Stig, der i mange Aar havde været paa Kongens Side, tildømte Kong Valdemar Brofjerdings og de 6 Sogne til evigt Eje. At Sagen for Brofjerdingsens Vedkommende rejstes imod Hr. Stig, som jo dog forlængst havde afhændet denne, skyldes vel nærmest, at det var ham, der havde forskaffet sig Besiddelsen deraf og kun havde ladet den gaa videre til sin Broder, der iøvrigt maa antages død, før Valdemar rejste Sagen, med samme Ret, som han selv havde dertil. Ifølge Dommen havde Hr. Stig selv vedgaaet, at han i over 20 Aar med Urette havde siddet inde med Brofjerdings. Efter det Kendskab vi har til ham, synes det dog mindre troligt, at han helt uden Føje skulde have tilegnet sig Brofjerdings, der kunde jo være givet ham som et Len af Hertug Valdemar eller Grev Gert, uden at disse har haft formel Ret dertil, ligesom han kan have ment, at han fra den lovløse Tid havde Krav, som det vilde være naturligt at søge Dækning for i Broafgiften. Vi kan nok ikke som Dokumentation for hans Hjemmel dertil bruge det tidligere omtalte Tingsvidne fra 1402, hvorefter han maa antages at have erhvervet Rettigheder i Tordrup m. v. af Hr. Magnus Myre, for dette Tingsvidne angik alene Tordruptorp og *Gods* i Brofjerdings. I Rettertingets Dom nævnes Tordrup slet ikke, saa Kongen har ikke ment at kunne afkræfte Slægtens private Ejendomsret dertil. Derimod afstod Hr. Stig samme Aar til Kongen nogle Panterettigheder i en Del *Gods* paa Sjælland, nemlig i Tibirke og Sonnerup (Soonætorp) i Strø Herred²⁾, det er ikke usand-

1) I »Danmarks Riges Historie« II S. 308 har Kr. Erslev ved en Fejltagelse kaldt Galten Herred for Malt Herred, en Urigtighed, der morskost nok mer eller mindre tilfældigt ogsaa findes i Erik Arups Danmarks Historie I S. 108.

2) Æ. d. A. I 121.

synligt, at denne Overdragelse maa ses i Sammenhæng med Rettertingsdommen.

Det har selvfølgelig ikke været muntert for en stolt Adelsmand, der havde udført et stort Arbejde til Gavn for Kongen, at blive anklaget og dømt for langvarig uretmæssig Besiddelse af Kronen tilhørende Værdier, saa man kan udmærket tænke sig, at Sagen har ophidset Hr. Stig imod Kongen, men i flere Aar endnu ser vi ham dog høre til Valdemars nærmeste Omgivelser. I 1355 nævnes han, Sønnen Offe og Brodersønnen Anders Offesen blandt de Adelsmænd, hvem der sammen med Kongen som mistænkte for Delagtighed i Drabet paa Hr. Niels Eriksen af Zorpelstrup (Jerstrup i Skam Herred) loves en fuld Sone og Orfejde¹⁾ af den afdødes Slægt og Venner, deriblandt Hr. Claus Limbek, og Aaret efter medbesegler han og den nævnte Søn et Dokument, hvorved Niels Eriksen (Saltensee) overdrog nogle Godsrettigheder til Kongen. I nogen Tid derefter ser vi ikke hans Navn sammen med Valdemars, hvilket ganske sikkert hænger sammen med, at der nu igen vises aaben Modstand mod denne af Adel og Bønder i Jylland i nær Forbindelse med Holstenerne, og han maa nu antagelig have sluttet sig dertil. Det er saaledes anført, at Besætningen paa nogle af Kongens Skibe, der forliste i Efteraaret 1359 paa den jyske Kyst, blev plyndret og lagt i Lænker af Stig Andersens Svende²⁾. Han maa nok regnes at være gaaet imod Valdemar, efter at der vistnok i Slutningen af 1358 var sket den uhyggelige Begivenhed, at hans Søn Offe sammen med Stormanden Hr. Niels Bugge og en Peder Andersen blev myrdet i Middelfart paa Hjemvejen til Jylland efter forgæves at have forsøgt Forligsforhandlinger med Valdemar³⁾.

1) Rep. 2466. Orfejde = Forlig, Afkald paa Hævn.

2) Vidensk. Selsk. Skr. IV — 217.

3) Den nævnte Peder Andersen er bl. a. af Reinhardt og Arup uden Tegn paa Tvivl blevet opført som Broder til Stig Andersen, men formentlig med Urette, han nævnes saaledes ikke i et Dokument, hvorved Hr. Stig i 1366 sørgede for Læsning af Aartider for sine Brødre. Han er nok snarere identisk med en Peder Hvid paa Fyn, hvis Enke i 1375 lige efter Valdemars Død fik tilbagedømt 40 af Kongen voldeligt tagne Gaarde (Rep. 3078); hans Efternavn skulde vel bevise Forbindelsen med den jyske Hvideslægt, men det maa herved erindres, at Hvidenavnet først sent — i det 16. Aarh. — blev benyttet for denne Slægt.

Medens Niels Bugges Søn Knud Bugge hurtigt blev forsonet med Kongen, synes Hr. Stig ikke at have kunnet frikende denne for Skyld i Ugeringen, og han skal da ifølge den sjællandske Krønike have opsagt Kongen Troskab og Huldskab i Smerte over Sønnens Død og i Harme over anden Uret, hvorfor Valdemar inddrog hans Gods paa Sjælland og lod en Hr. Peder Nielsen overtage de jydse Ejendomme¹). Jeg kan ikke lade være med her at pege paa, hvor længe ned i Tiden dette Mord skulde have Følger, helt til 1874 — altsaa i over 500 Aar — blev der af nogle Ejendomme i Middelfart aarlig betalt nogle Beløb, de saakaldte Blodpenge eller Buggespenge, som Straf for Mordet.

Imidlertid blev der snart igen sluttet et Forlig mellem Kongen og Jyderne, og paa et Rigsmøde i Kalundborg i Maj 1360 udstedtes der et Dokument, der kaldes Haandfæstning, men nærmere er en Fredsoverenskomst mellem Konge og Folk med Pligter for *begge Parter*. Nogle Biskopper og en stor Mængde Adelsmænd underskrev Overenskomsten, efter Biskopperne først Hr. Stig, der uden Tvivl har faaet de ham eventuelt fratagne Ejendomme tilbage, og derefter Hr. Claus Limbek samt Kongens og hans Datters trofaste Hjælper Henning Podebusk. Hvor megen Vægt Valdemar Atterdag lagde paa at have Stig Andersen paa sin Side, fremgaar ikke mindst af, at da der senere paa Aaret blev Tale om Forhandlinger angaaende den danske og den svenske Konges Mellemværender, erklærer Valdemar under 16. Juli²), at han har overgivet sin Sag til sin Fætter Erik, Hertug af Saksen, samt Hr. Stig Andersen og Hr. Bo Falk, man maa sige, at den forlorne Søn er blevet taget ømt i Favn. Inden Aaret er omme, kan Valdemar glæde sig over, at Skaane et blevet genforenet med Danmark, og han føler sig nu saa sikker i Sadlen, at han i 1361 foretager det mere vellykkede end ærefulde, blodige Overfald paa Gotland, der overmandes, hvorefter Hansestaden Visby udplyndres. Det maa nok være lykkedes Valdemar Atterdag at overbevise Hr. Stig om sin Uskyldighed i Sønnernes Død. Hr. Stig bliver da endnu en Tid paa Kongens

1) E. Jørgensen: Vald. Atterd. S. 52.

2) smstds. S. 67.

Parti, han er med til samme Aar at besegele en Kvittering fra Hertug Albrecht af Mecklenburg for Medgiftssum for Kongens Datter Ingeborg¹⁾, han optræder i 1362 som Forlover for Kong Valdemar i et Dokument fra Forhandlinger med Hansestæderne, ja, endnu den 7. Juli 1365 staar han officielt paa Kongens Side, da denne i Kolding indgaar et af sine mange Forlig med de hollstenske Grever.

I Mellemtiden havde han søgt paa forskellig Maade at sikre Familiens Stilling. Han havde i 1361 udvidet sit Godsomraade ved Køb af Jorder i Allestrup i Sønderhald Herred og Gjerrild i Nørre Djurs Herred, og der var forsigtigt nok fastsat Bestemmelser for det Tilfælde, at Halvdelen deraf i Overensstemmelse med »Landslovene« (leges terre) eller paa anden Maade skulde blive ham frataget²⁾. Endvidere havde han i 1362 truffet Overenskomster om gode Ægteskabsforbindelser for den dræbte Søn Offes unge Børn³⁾. Ifølge en Overenskomst af 10. April skulde Jens (Johannes) Offesen giftes med Claus Limbeks Datter Elisabeth, naar han var kommet til sine »fulde Aar«; hun blev udrustet med det smukke Medgiftsbeløb 2000 gode Mark, hvorfor gaves Pant i en Hovedgaard Nederstedgaard. Det bestemtes derhos, at de 2 Brødre Jens og Anders Offesen hver skulde have Halvpart i Bjørnholm og alt Hr. Stigs Gods i Jylland, undtagen 15 Læster Kornskyld af Gods i Ommersyssel og Sønderhald Herred, der tillagdes deres Søster Tove som Medgift foruden 300 Mark, medens Hr. Stigs Hustru Fru Tove efter hans Død for sin Livstid skulde beholde alt hans Gods paa Sjælland. Samtidig ordnedes, hvem der skulde tage sig af de umyndige Sønnesønner, hvis Farfaderen skulde dø, forinden deres Myndighedsalder indtraadte, nemlig — hvad der tyder paa, at hans øvrige Børn var døde uden at efterlade Afkom eller i alt Fald ikke kunde være Værger — i første Række Brodersønnerne Hr. Anders Offesen paa Tordrup og Hr. Laurids (Laurens) Offesen og derefter Hr. Christen Joensen Kaas, der hørte hjemme paa Hessel. At man efter de 2 Hvider gaar over til en Mand af en hel anden Slægt

1) Reinh. 308.

2) Rep. 2642.

3) Barner: Rosenkrantz Dipl. I 9—11.

harmonerer meget vel med de for os foreliggende Oplysninger om Slægtsforholdene og gør det sandsynligt, at Hr. Stigs Hustru ikke havde nære Slægtinge¹). Ifølge en anden Overenskomst, dateret 30/11 1362, var Sønnedatteren Tove nu blevet trolovet til et Medlem af den allerede da fremtrædende jyske Adelsslægt Rosenkrantz, Hr. Iver Nielsen til Hevringholm; det har nok været et Fornuftparti, Hr. Iver var Enkemand. Da det her anføres, at Hr. Stig havde undt dette Par alt sit Gods paa Sjælland, kan man vel gaa ud fra, at hans Hustru Tove var afgaaet ved Døden i Tiden efter 30. April.

I den Kreds, der omgav Stig Andersen den yngre, er der sikkert ikke altid alene talt gode Ord om Valdemar Atterdag, som ikke var videre nøjagtig med at efterkomme Landets Love, og da der i 1367 blev smedet nogle for Kongen yderst faretruende Rænker, ja, saa kunde den jyske Adel ikke modstaa Fristelsen til at være med til et Forsøg paa at give ham en Huskekage, som han sent vilde glemme, og i forreste Række var netop den Claus Limbek — Stig Andersenske Familiekreds. Hansestæderne var i længere Tid efter deres egen Mening paa flere Punkter blev nærmest sjofelt behandlet af Kong Valdemar med Skatter og Plyndringer, og de syntes nu, at Maalet var fuldt. Da de imidlertid af Erfaring vidste, at han ikke var saa let at knægte, men paa den anden Side havde Fjender rundt omkring, fandt de det rettest at søge Bistand hos andre, og der var nok, der havde et godt Øje til ham, bl. a. Holstenerne og Mecklenburgerne. Til at sætte sig i Forbindelse med danske Adelsmænd havde de et særligt Paaskud, de paastod — ikke ubegrundet — at Valdemar havde misligholdt de sidste Fredsbestemmelser og fremsatte nu i den Anledning Krav overfor de Bisper og Adelsmænd, der havde underskrevet som Forlovere for Kongen, derimellem Hr. Stig og Hr. Claus²). Ud af det hele kom en Overenskomst mellem

1) Kaaserne paa Hessel skulde ikke saaledes som Familien af samme Navn paa Gaarden Kaas nedstamme fra Hr. Stigs formentlige Morfar Hr. Niels Lendi, og naar Hr. Christen Kaas dog er nævnt som eventuel Værges for Hr. Stigs Børnebørn, maa det vel være, fordi han hørte hjemme paa Egnen og var god Ven af Familien paa Bjørnholm.

2) Reinh. 401.

alle Valdemars udenvælts Fjender med Tilslutning af mange danske — særlig jydsk — Adelsmænd, hvoriblandt Hr. Stig, og der lovedes Kamp af al Magt i ubrydeligt Fællesskab¹). I denne mørke Stund tyede Valdemar til det tidligere med Held i svære Øjeblikke benyttede Middel, han drog udenlands for at søge Hjælp og lod andre om Kampen; som det vil vides, slap han egentlig ganske godt ud af den farefulde Situation. Det hjalp ham, at de mange allierede i Virkeligheden kun havde eet Maal fælles, nemlig en Afstraffelse af ham og Indskrænkning af hans Magt, men iøvrigt havde vidt forskellige Ønsker, og det var nok heller ikke helt uden Betydning for ham, at de 2 mest fremtrædende Mænd blandt de oprørske Adelsmænd, Stig Andersen og Claus Limbek, begge skal være døde i 1369. Vi kender ikke nærmere til Omstændighederne ved Hr. Stigs Død og ved ikke, om der skulde være nogen Forbindelse mellem Dødsfaldet og det Forhold, at Bjørnholm vist samme Aar var i Kongens Hænder, idet der skal have siddet en af dennes Mænd som Herre paa Borgen²).

Det var en af Landets store Mænd, der gik bort med Stig Andersen den yngre, i den Tid han levede, var han næsten altid med i de afgørende og vigtige Begivenheder. Han blev ikke som Bedstefaderen Hovedpersonen i mange Sagn og Viser, man kan vist sige, at han i sit Levned altid var nede ved Jorden. Jeg maa erkende, at jeg oprindeligt havde den Opfattelse, at han ustandselig var gaaet fra det ene Parti til det andet, og at det var ganske rigtigt, naar det er anført om ham, at han var en «Kohandelspolitiker», men ser man nøjere til, saa er det nu slet ikke saa slemt med hans Svinkeærinder, og der har altid været rigtig gode Grunde dertil. Han forblev ved Christoffer IIs Side, hvor lidet tiltalende end denne saa var, og først da baade Christoffer og Sønnen Kong Erik, til hvilke han havde aflagt Hyl-

1) Hasse: Schl.-H.-L. II 277. Naar Arup lader Hr. Stigs Sønnesønner Anders og Ove Ovesen være Medlemmer af Sømmensværgelsen, foreligger der utvivlsomt en Fejltagelse. Deres Navne var Jens og Anders, og de var da endnu ganske unge, den nævnte Anders Ovesen maa være Hr. Stigs Brodersøn Hr. Anders Offesen paa Tordrup.

2) Reinh. 436.

dested, var døde, og han saaledes var fri, lod han sig indfange af Holstenergreven, og der muligvis paa Linie med den meget patriotiske Biskop Svend i Aarhus og som Følge af, at Greven brugte den sønderjydske, til den gamle Kongeslægts Mandstamme hørende Hertug Valdemar som Madding. Og det maa her huskes paa, at der kun i ringe Grad fandtes en samlet Nationalfølelse indenfor det danske Rige, at der ikke var nogen anerkendt Tronfølger, og at den ret ukendte Tronprætendent Otto kun havde Tilhængere hist og her. Ved Grev Gerts Død blev han igen fritstillet, og da der nu var en Tronfølger fremme af den gamle Kongeslægt med reel Baggrund, Valdemar Atterdag, sluttede han sig fuldt ud til ham, fulgte ham i mange Aar og var ham til megen Nytte og Hjælp. At han saa først blev noget afkølet i sine Følelser, da Valdemar pludselig rejste en Retssag mod ham for et meget gammelt Forhold, og senere som den gode Familiefader, han synes at have været, blev saa stærkt oprevet over Sønnen Offes Død, at han fulgte den almindelige Folkestemning og ansaa Kongen for i hvert Fald medskyldig, er nogenlunde undskyldeligt, og Kongens Dispositioner var i det hele taget ofte i hvert Fald omtvistelige i moralsk Henseende, saa Hr. Stigs Frafald i Slutningen af 1360erne ogsaa lader sig forsvare. Man kan derfor formentlig ikke karakterisere ham som en simpel Forræder eller Vendekaabe, der har i al Almindelighed været rigtig gode Motiver til hans Handlemaade overfor de forskellige, og dette synes ogsaa bekræftet af den Omstændighed, at han altid var meget velset af dem, han sluttede sig til, ja, han blev jo ogsaa særdeles vel modtaget af Valdemar, da han vendte tilbage til denne efter Frafaldet ved Sønnen Offes Død.

Det behøver ikke var være Skyldfølelse over den Maade, han havde optraadt paa overfor Kong Valdemar, der har faaet ham til ved Gaver til Kirker og Klostre at søge god Forstaaelse og Mildhed hos de højre Magter. Vi har hørt, at han allerede i 1330 overdrog Essenbæk Kloster 4 Gaarde mod til Gengæld at faa Løfte om Gravsted der, men særlig i sine senere Aar uddelte han en Række værdifulde Gaver. I 1359 gav han Ejendomsretigheder i Sauxtorp, der maa være Sangstrup i Nr. Djurs Herred, til Sjølemesser i Aarhus Domkirke og Aaret efter Fæghæ-

dorp (Fejrup paa Helgenæs), Dygheryth og Togethorp (Deigret og Torup i Mols Herred) og Sjelker i Nr. Djurs Herred til samme Kirke til et af ham oprettet Alter for Jomfru Marie¹⁾. I 1361 skønkede han til Sct. Hans Kirke i Antvorskov til sine Forældres, Hustrus og Børns »Sjæles Saligheds Trøst« Tygestrup — det senere Kongsdal — med alt ham tilhørende Gods i Ulvig, Ulkestrup og Sibberup²⁾. Børnenes Navne angives her, de var Anders, Hr. Offe, Hr. Aage, Hr. Henrik og Hans Stigsen. 2 Aar senere lod han udstede et længere Dokument, hvorefter han mod at skænke en Del Gods til Lübeck Kirke for sine Synders Skyld og til sin og Hustrus samt Efterkommeres Sjæles Frelse fik oprettet 2 Vikarier der³⁾, og i 1366 stiftede han — ligeledes i Lübeck — et Kapel, hvor hans Vaaben blev afmalet, og hvor der skulde læses Aartider for de samme Personer, som er nævnt ved Gaven til Antvorskov Kloster, samt tillige for hans 3 Brødre Offe, Jacob og Aage — der nævnes altsaa ingen Broder til ham af Navnet Peder⁴⁾. Det ser jo lidt mærkeligt ud med disse Gaver til en Kirke saa langt fra hans Hjem, men Hr. Stig har nok haft god Forbindelse med Landene syd for Østersøen bl. a. som Følge af det lange Ophold i Estland, og det er ikke udelukket, at han har ønsket at have et Sted som Lübeck at ty til, hvis, hvad der maa have staaet som en Mulighed for ham, Situationen i Danmark skulde udvikle sig helt ødelæggende for ham. Vi har her forebragt Dokumentation for, at ikke ringe Værdier er overdraget til Klostre og Kirker af Stig Andersen, og vi kan roligt gaa ud fra, at han har bortgivet flere milde Gaver, det er saaledes kun af en rent tilfældig Indskudsbemærkning i et Dokument fra et saa sent Tidspunkt som 1463 — næsten 100 Aar efter hans Død — at vi faar en Oplysning, der synes at vise, at han en Gang har overdraget en Gaard i Flarup i Sønderlyng Herred til Viborg Domkirke⁵⁾. Det er muligvis det samme Forhold, hvorom vi har en løs Bemærkning i en Registratur, at der

1) S. R. D. VI 474 og 479.

2) Rep. 2632.

3) Rep. 2687. Vikarie her vist Embede som Alterpræst.

4) Rep. 2806. Aartider er aarlige Sjælemesser.

5) Rep. II 1656.

forefandtes en Vidisse paa Latin fra 1453 lydende, at Hr. Stig »haver solgt og skødet til Vor Frue Alter i Viborg hans Gods liggende i Sønderlyng Herred«¹⁾. Af de mange Gavedispositioner, foretaget af en Mand, der havde Børn og Børnebørn, og af de os bekendte Transaktioner med Hensyn til Køb og Salg samt Pantsættelser af Jordegods, kan vi ikke undgaa at faa et stærkt Indtryk af, hvor store Mængder og fjernt fra hinanden beliggende Ejendomme og Godsrettigheder Datidens Stormænd kunde sidde inde med, man skulde synes, at Administrationen deraf maa have frembudt store Vanskeligheder og Besværligheder, særlig naar tages i Betragtning, hvorledes Samfærdselsforholdene og Meddelelsesmaaderne da var i Forhold til nu.

Foruden ved de ommeldte Gaver har Hr. Stig paa en anden Maade søgt at ordne sit Forhold til de højere Magter og at faa sin Samvittighed i fin Orden. I 1356 fik han og hans Hustru Tove Lov af Paven til at udvælge sig en Skriftefader, som kunde absolvere dem i deres Dødsstund; det anføres da udtrykkeligt, at de hørte til Aarhus Stift²⁾. Lignende Tilladelser fik paa denne Tid mange andre fremtrædende Mænd. Endvidere ser vi af det pavelige Arkiv, at Kong Haakon og Dronning Margrete af Norge sammen med en Del danske Riddere og Væbnere med Hustruer, hvoriblandt Hr. Stig og Fru Tove, havde indgivet Ansøgning om, at der maatte blive tilstaaet dem alle fuld Syndsforladelse. Et Svar af 26/8 1365 paa denne Ansøgning er egentlig ganske interessant³⁾, det synes deraf at fremgaa, at enten maa den katolske Kirkes daværende Primas i Avignon, Pave Urban V, have haft overbevisende Kundskab om, at det kongelige Ægtepar i højere Grad end de øvrige havde gjort sig fortjent til at opnaa den eftertragtede Naadesbevisning — hvis Forholdet da ikke var det, at det ligefrem snarere *trængte* dertil — eller ogsaa maa Guds øverste Repræsentant her paa Jorden — hvad man vel ikke saa gerne skulde tro, — have gjort Forskel paa Menneskene efter deres jordiske Stand eller efter Omfanget og Værdien af de Modydelser, de paagældende maatte have givet

1) Æ. d. A. II 209. Vidisse er bekræftet Afskrift.

2) Acta pont. I 488.

3) Smtds. VIII.

eller tilbudt, for Andragendet blev bevilget for Kongeparrets, men ikke for nogen af de andres Vedkommende. Paven maa dog hurtigt have faaet Øjnene op for, at der kunde være Grund til at efterkomme det fremsatte Ønske, eller i hvert Fald faaet Medlidenhed med de stakkels Adelsmænd og deres Fruer. Alle-rede 3 Uger senere synes der at være indgaaet et nyt Andragende fra den heldige Kong Haakon, hvori han fremsatte Bøn om, at de paagældende maatte faa Syndsforladelse i deres Dødsstund og have Ret til et Bærealter, og nu blev Urban klar over det begrundede i Ansøgningen, hvorfor den blev imødekommet, dog saaledes at Tilladelsen til Bærealtret kun gaves for 6 Aar og ikke for 10 Aar, som man havde ønsket¹⁾. Der maa sikkert have foreligget særlige Forhold, siden et nyt Andragende kunde fremkomme saa hastigt, Datidens Rejsevilkaar og Postgang var jo dog ikke præget af særlig Hurtighed.

For denne Marsk Stigs Vedkommende synes der i Modsætning til den berømte Farfader kun at kunne være Tale om eet Giftermaal, nemlig med den tidligere omtalte Fru Tove, hvis Navn er anført i flere Dokumenter og som efter det tidligere anførte maa antages død i 1362. Hendes Fader skal have haft Fornavnet Anders, men ellers kendes der formentlig ikke noget til hendes Familie udover, at hendes fædrene Vaaben skulde være en Svane med en Guldring om Halsen. Som forhen nævnt er de foreliggende Oplysninger om dette Ægtepar undertiden i Slægtebøger sammenblandet med Beretninger om Essenbæk Klosters Grundlægger, Stig Hvide og hans Hustru, saaledes ogsaa med Hensyn til Begravelse i dette Klosters Kirke med senere Overførsel til Dronningborg Slotskirke og Ørsted Kirke, men der foreligger dog ogsaa en Optegnelse om, at »Hr. Stig Andersøn« blev begravet i Ringsted Kirke²⁾. Der synes at være nogen Grund til at mene, at denne Oplysning angaar vor Hr. Stig, og det bør nok hertil føjes, at der i samme Kirke ifølge »en gammel Bog« skulde være begravet en Anders Nielsen³⁾, som jo kunde være Faderen til Marsk Stig.

1) Acta pont. I 16/9 1365.

2) Ny kgl. S. 1263, 4° S. 58.

3) smstds. S. 54.

Som foran anført havde Ægteparret 5 Sønner, saa man skulde tro, at denne Gren af Hvideslægten vilde være sikret for lange Tider, men de 4 af dem har sikkert ikke efterladt Børn, ja maaske slet ikke været gift. Den 5. var den Hr. Offe Stigsen, hvis Liv fik en saa trist Afslutning i Middelfart; han angives at have været Kammermester hos Valdemar Atterdag og at have ejet Eskebjerg (senere Schelenborg) paa Fyn. Han har dog ogsaa været i Besiddelse af Ejendomme andetsteds, vi ser saaledes, at han i 1356 stillede sit Gods i Lille Linde paa Sjælland til Raadighed for Kongen, »saalænge at han sit Brev igen kalder«¹⁾, han synes altsaa ikke helt at være blevet betaget Ejendomsretten. Vi har i en Folkevisen en Bemærkning, som vi for en Fuldstændigheds Skyld vil tage med, der synges her om en fin Hr. Ove Stigsen, som »bedre kan sine Ærmer snøre, end han kan en Boman være«²⁾, altsaa var mere Hofmand end Landmand, men det kan selvfølgelig blot være en tilfældig Navnelighed.

Af Hr. Offes 2 Sønner døde den ældste Jens eller Johannes Offesen formentlig i en ung Alder uden at efterlade sig Børn, medens den anden Anders Offesen, der blev Ridder og Ejer af Bjørnholm og Eskebjerg og let forveksles med Faderens Fætter af samme Navn, om hvem vi skal høre nærmere i det følgende, havde en Søn, der døde ung, og et Par Døtre. Hans Enke Else ægtede senere Hr. Otto Nielsen (Rosenkrantz), om hvilken Forbindelse vi har en ganske pudsig Beretning³⁾. De førte en større Proces mod hinanden, og i Harmen derover havde hun sagt, at hun vilde tage sig den argeste Skalk, hun kunde finde, som kunde trætte med ham; saa mødte han selv op og bad om hende, idet han anførte, at hun ikke kunde faa nogen argere Skalk end han. »Der de havde lovet hverandre, varede hun ham ad, at hun var niogfyrretyve Aar gammel, hvorfor han hastede med Bryllup, og førend hun blev et halvt Hundrede Aar, fik hun en Søn, hed Hr. Erik Ottesen«.

Det er svært at afgøre, hvor meget Gods Hr. Stig i Virkeligheden har ejet, men at han var een af Tidens store Jordegods-

1) Æ. d. A. I 134.

2) J. Olrik: Det danske Folk 1241—1340.

3) Ny kgl. Saml. 779 Fol. 41 b—42.

besiddere synes givet, vi har i det foregaaende hørt om mange over hele Landet spredte Ejendomme, han enten har erhvervet eller har disponeret over, og det maa tages i Betragtning, at det sikkert kun er en mindre Part af Besiddelserne, vi har kunnet spore i de af os kendte Oplysninger. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa dette Forhold, end jeg har gjort i det hidtil anførte, idet jeg dog lige vil bemærke, at der i et udateret Dokument, som er udstedt i Kong Valdemar Atterdags Regeringstid, formentlig senest 1351, er nævnt en Stigotum de Mollorp¹), hvilket antages at betyde, at Hr. Stig ogsaa har haft Møllerup, som senere ejedes af hans Sønesøn Hr. Anders Offesen og dennes Efterkommere.

1) Rep. u. 321.

HVIDER PAA TORDRUP.
SALG TIL VALDEMAR ATTERDAG

Under Omtalen af Marsk Stig den yngre har vi kun hørt lidt om Tordrup, hvor han muligvis aldrig har haft Bopæl, og med hvilken Ejendom han maaske kun har haft Forbindelse i kortere Tid, og endskønt han efter den store Transaktion med Broderen Offe, hvorved baade Brofjerdingen og Tordrup skulde være gaaet ud af hans Hænder, dog alligevel var den, der af Valdemar Atterdag blev sagsøgt til Afstaaelse af Brofjerdingen, har vi ingen Grund til at tro andet, end at Tordrup med tilhørende Gods blev hos Offe Andersen, indtil denne døde, og derefter gik over til Offes Søn Anders Offesen.

Offe Andersen har antagelig ikke været nogen videre betydelig Mand, vi kan ikke finde nær saa meget frem om ham som om Broderen, og han opnaaede vist ikke at blive Ridder. I 1341 — altsaa Aaret før Erhvervelsen af Tordrup m. v. — havde han til Broderens »Skaffer« eller Hovmester, her vel snarere »Godsforvalter«, maattet pantsætte en Ejendom i Gjerrild for 12 Mark Sølv, for hvilket Beløb han selv havde faaet den i Pant af Albert Albertsen af den bekendte Slægt Eberstein; skulde Ejendommen blive ham fravundet af en eller anden Grund, var han pligtig til som Sikkerhed at stille en anden Ejendom, der gav lige saa stor en Afgift, nemlig 10 Øre Korn.

I D. A. A. angives han dræbt 1359, men denne Oplysning maa vist være fremkommet ved en Forveksling med den tidligere ommeldte Brodersøn Hr. Offe Stigsen, han er dog sikkert allerede død før 1354, da Sønnen Anders skrives »af Tordrup«, og i hvert Fald har han efter Indholdet af et i 1356 udstedt Dokument været død paa dette Tidspunkt. Tordrup maa antages

at have været hans Hovedsæde, men selvfølgelig har han ejet mere Gods rundt omkring, af en senere nærmere omtalt Gave til den Aarhus Bisp kan vi drage den Slutning, at han har ejet en Del Gods i Vrads Herred, deriblandt 2 Hovedgaarde, som i hvert Fald paa et senere Tidspunkt begge var øde.

Offe Andersen angives altid gift med en Datter af Hr. Laurids Lauridsen af den bekendte Slægt Abildgaard; det var i og for sig et meget passende Parti, flere af denne mægtige Slægt og deriblandt Hr. Laurids havde hørt til de Fredløses Parti, dog ikke paa Grund af Mistanke for Deltagelse i Mordet i Finderup, men som Følge af Uoverensstemmelser med Erik Menved. I Ægteskabet var der i hvert Fald Sønnerne Anders og Laurids Offesen, med hvem der igen synes at komme en opadgaaende Linie for Slægten.

Den ældste Søn Anders Offesen, hvis Navn vi møder saa tidligt som i 1341, da han medbesegler ved Faderens Pantsættelse af en Ejendom i Gjerrild, overtog Tordrup og er allerede Ridder i 1354, da han pantsætter sine Jorder, kaldet Raneshjord, i Ugilvøre, en ukendt Lokalitet i Ølst Sogn i Galten Herred, hvilken Pantsættelse 2 Aar senere blev udvidet med Jorder i det nærliggende Staanum i Sønderhald Herred, han synes saa at have haft Brug for Penge¹).

Vi ved ikke nøje, hvor han stod i Tiden omkring 1357, da den jyske Adel indtog Kongens Slot i Randers, men kan nok regne med, at hans Sympati ikke var hos Kongen. Senere har vi Underretning om, at han fulgte Onklen Hr. Stig i dennes Forhold til Valdemar Atterdag, saaledes at han aabenlyst kæmpede imod Kongen 1359—60, hvorefter han vel ogsaa har forsonet sig med ham, uden at han dog ses at have underskrevet Overenskomsten i Kalundborg 1360; herefter nævnes han ikke i flere Aar, men han er blandt de mest fremtrædende jyske Oprørere, der i 1367 slutter sig sammen med Kongens mange Fjender og besegler Aaret efter som een af de jyske Riddere flere højtidelige Dokumenter om Forbundet mod Valdemar Atterdag²). Som tidligere berørt benyttede denne sit kendte Trick at

1) Rep. 2400 og 2490.

2) Suhm XIII 603 og 608, jfr. Reinh. 614.

vende Ryggen til det hele, forsvinde ud af Landet og overlade Ordningen af Situationen til den trofaste Henning Podebusk, der allerede i 1370 opnaaede at slutte Fred med Hansestæderne i Stralsund. Da Valdemar nogen Tid efter kom hjem, kunde han nøjes med at kaste sig over de holstenske Grever og den jydsk Adel og tvinger dem hurtigt ned, saa de maa indgaa Fred med ham i 1373 og forpligte sig til at tilbagelevere alt erobret Krongods. Hvorledes det er gaaet med Tordrup i denne Ufredens Tid, kender vi ikke nøjere til, men det er nok ikke helt uden Forbindelse med Ejerens Stilling overfor Kongen under Krigen og i hvert Fald ikke af Venlighed overfor Valdemar, at Hr. Anders Offesen som tidligere berørt i 1374 afstaar Tordrup m. m. til denne, der igen fortsatte sin Kamp for at udvide og sikre Krongodset og derved tillige styrke selve Kongemagten. Det kan selvfølgelig ogsaa tænkes, at Hr. Anders er kommet i Pengetrang som Følge af Krigen, og at Kongen har benyttet sig deraf, men givet er det i hvert Fald, at det har passet godt ind i Valdemars Kram at faa Raadighed over den befæstede Borg, der laa saa tæt ved den vigtige By Randers og lige op ad Gudenaen, saaledes at den ganske kunde beherske Færdslen ad denne mellem det indre Jylland og Randers.

Handelen, der angives godkendt af Hr. Anders' Arvinger, og som omfattende alle ham tilhørende — foran S. 19—20 nærmere angivne — Ejendomme i Galten Herred og i Brofjerdingen, afsluttedes den 15/3 1374 paa »Hall«¹⁾, og der synes ikke at være Anledning til, som sket i Registret til Repertorium I, at opfatte dette som betydende Hald Herred, der kan ikke vel være Tvivl om, at den er foregaaet paa den allerede da gamle og berømte Borg Hald, som dengang formentlig var i Kongens Eje. Dette stemmer ogsaa udmærket med, at Biskoppen i Viborg medbeseglede det paagældende Dokument foruden Hr. Henning Podebusk og 4 andre Adelsmænd. Købesummen er opført som 250 Mark »puri« (rent Sølv), der ikke blev betalt straks, men for hvilket Beløb Kong Valdemar stillede 2 Kautionsister, den altid trofaste og hjælpsomme Hr. Henning og en anden af Vidnerne, Hr. Holger Gregersen. Vi er imidlertid ogsaa saa heldige

¹⁾ 3015.

at være i Besiddelse af et Dokument af 25/5 eller 1/6 1375, hvori Hr. Anders erkender at have modtaget de 250 Mark puri for sit Slot Thordorp, hvorfor han løser de 2 Kautiønistler fra deres Forpligtelse¹⁾. Andetsteds har vi Optegnelser om, at Hr. Anders ligeledes 1374 pantsatte 3 Gaarde i Væth til Kongen ved et Dokument, der ogsaa angives udstedt paa Hald²⁾, og endvidere oplod til Kongen den Panteret, han havde fra »Nynner«, d. v. s. Nonner, i Randers i 2 Møller i Værum Sogn, hvoraf Ydelsen var 1 Læst Mel, og i 4 Gaarde deromkring med samlet Ydelse 10 Ørte Korn; i Omtalen af den sidste Transaktion er under Henvisning til, at Brevet ikke lød længere »end i hans Tid« tilføjet: »dette er ikke til Kronen«³⁾. Men ikke nok hermed, sammesteds⁴⁾ findes ogsaa et Notat om, at Jens Mus oplod 1375 Kong Valdemar alt det Gods, han havde i Pant fra Hr. Anders Offesen paa Langeland, idet han erkendte at have oppebaaret fuldt Vederlag efter Ønske.

Nu skulde man jo mene, at alt var i Orden med Hensyn til Overgangen til Kronen af Hvideslægtens Besiddelser med Tordrup som Centrum, — hvordan det hele saa end var gaaet til — vi bør herved have i Erindring, at den ærgerrige og dygtige Kong Valdemar absolut ikke var nøjeregnende med, hvilke Midler han benyttede til Fremme af Rigets og Kongemagtens Tarv, en Adelsmand erklærede en Gang udtrykkeligt, at han hverken ved at blive sat i Fængsel eller Jernlænker var bragt til at sælge sin Ejendom til Kongen⁵⁾, og denne skal i sit Testamente have paabudt Tilbagegivelse af, hvad han havde tilegnet sig med Urette. Kongen havde jo imidlertid købt og betalt Tordrup m. m., og Brofjerdingen var forlængst fradømt Slægten. Men medens der ved Dommen af 1355 synes at være opnaaet en endelig Afgørelse med Hensyn til Brofjerdingen, saa tyder alt

1) Rep. 3058. Beløbet 250 Mark maa være det rigtige Beløb; naar det andetsteds ses opgivet til 240 eller 260 Mark, skyldes det Fejl i Registraturnotater Æ. d. A I—9, hvorved bemærkes, at man altid bør være forberedt paa Unøjagtigheder i Registraturoplysninger.

2) Æ. d. A. I S. 100.

3) *ibid.* S. 93. 1 Ørte Korn er her 1¼ Td. Rug eller 1½ Td. Byg.

4) S. 94.

5) Rep. 2818.

paa, at Tordrup alligevel ikke ved Ordningen mellem Valdemar Atterdag og Hr. Anders Offesen virkelig kom i Kronens Haand, men tværtimod endnu i lang Tid forblev hos Marsk Stigs Efter-slægt. Hr. Anders Offesen skriver sig flere Gange senere af eller til Tordrup, og han har sikkert siddet behageligt der til sin Død, antagelig omkring 1397, senest i 1401. Grunden hertil er uden Tvivl den, at Valdemar Atterdag allerede døde samme Aar, som Købesummen blev betalt, og der kom derefter en Tid med nogen Usikkerhed i Kongemagtens Forhold til Stormændene, hvorefter Hr. Anders har benyttet sig til at beholde Borgen. Dronning Margrete har vel ikke følt sig stærk nok til straks at kræve det købte udleveret, eller hun har villet vise denne Stormand en særlig Venlighed for ikke at faa ham over paa sine Fjenders Side, dog lod hun ham senere — formentlig i 1385 — skriftligt erkende, at Slottet skulde »staa aabent« for hendes unge Søn Kong Oluf, »efterdi han (Hr. Anders) havde skødet hans Oldefader (Bedstefader) Kong Valdemar det¹⁾«, hvilket antagelig vil sige, at det skulde betragtes som et Len, som Hr. Anders maatte sidde inde med, saalænge han levede.

Hr. Anders Offesen er med til at besegle Kong Olufs Haandfæstning i 1376, men ses iøvrigt ikke i videre Grad at træde frem ved officielle Lejligheder, dog optraadte han ved Fredslutningen i Sommeren 1395 mellem Dronning Margrete og Mecklenburgerne²⁾, og da der under 8/7 1396 paa Randershus blev afsagt en Rettertingsdom vedrørende Kareholme i Randers Fjord³⁾. Han foretager flere Transaktioner med Hensyn til Gods, men de gaar i Almindelighed ud paa Formindskelse af Godsomraadet eller Pantsættelser. I 1391 skænkede han 2 øde Hovedgaarde i Tem Sogn, Virklund, kaldet Virklong, og Hede-gaard tilligemed en øde Mølle og alt Gods, som han iøvrigt maatte have i Vrads Herred efter Faderens Død, til sin og sin

1) Æ. d. A. I — 10. Der kan være Tvivl om Aarstallet, der er angivet saaledes: MCCCXLquinto. Dette læses rettest som 1345, hvilket jo er helt umuligt; det kan ikke være 1375, da Oluf endnu ikke var valgt, og det maa være før 1387, da han døde.

2) Suhm. XIV 590.

3) Rep. 4060.

elskede Hustru Johannes og begge Forældres Sjælefrelse til Bispen i Aarhus med det Vilkaar, at der i Domkirken skulde holdes Aartider for de nævnte¹⁾, og i 1394 tilskødede han Dronning Margrete alt det Gods, han havde arvet i Vrangstrup, Sandby og Tyvelse i Tybjerg Herred paa Sjælland efter Morfaderen Hr. Laurids Lauridsen (Abildgaard)²⁾. Endvidere har vi en Registraturoplysning, der lyder saaledes: »Et Latins Pantebrev paa Hr. Anders Oussens Gods i Randrup m. m. 1401«, hvortil naturligt synes at slutte sig en anden Bemærkning uden Aarstal om, at Hr. Svend Udsen og Stig Andersen (Anders Offensens Svigersøn og Søn) havde pantsat Randrup³⁾; det er maaske samme Transaktion, der er omtalt her, og det synes at fremgaa deraf, at Hr. Anders ogsaa har ejet en Hovedgaard i Randrup, men den er nok først blevet pantsat efter hans Død. Og selvom man nærmest faar det Indtryk, at hans Formueforhold var nedadgaaende, har vi dog ogsaa Vidnesbyrd om, at han ønskede at følge den Linie med at give milde Gaver, som andre af hans Slægt havde indledet. Foruden den nævnte Gave til Bispen i Aarhus har vi Oplysning om, at han ogsaa har ydet sit Bidrag til Esserbæk Kloster, som Slægten følte sig stærkt knyttet til; vi kender ikke selve Dokumentet eller Dokumenterne derom, men vi ved af 2 Notater fra 1398 og 1401, at hans Arvinger udstedte Samtykke og Stadfæstelsesbreve vedrørende Gods i Kastbjerg og 1 Gaard og 1 Bol i Dalbyover, som han gav til Klostreret⁴⁾.

Hr. Anders Offeren havde gjort et godt Parti, han var gift med Johanne Jensdatter af den rige og mægtige Familie Lunge, der særlig var knyttet til Sjælland, gennem hende maa der i hvert Fald være kommet ham en Del Gods paa Langeland i Hænde. Der kendes kun 2 sikre Børn i dette Ægteskab, en Søn, der fik det berømte Navn Stig og saaledes bliver den tredie Stig Andersen, vi kommer til at beskæftige os med, og en Datter Kirstine Andersdatter⁵⁾.

1) S. R. D. VI 467.

2) Æ. d. A. I 51.

3) Æ. d. A. II 231, jfr. 216.

4) Æ. d. A. II 106.

5) Naar D. A. A. yderligere tildeler ham en Datter Tove, skyldes det en Forveksling med en Datter af hans Navne paa Bjørnholm, jfr. Rep. 4024.

Vi bør nok her, forinden vi gaar over til nærmere Omtale af Forholdene efter Hr. Anders' Død, indflette nogle Ord om hans Broder Laurids eller Laurens. Han træder ikke saa meget frem som Broderen, til hvem han synes at staa i et godt Forhold, de optræder gentagne Gange som Vidner i hinandens Dokumenter. I hvert Fald i 1362 var han blevet Ridder; Aaret efter giver han i Anledning af et større Køb fra Knud Hagensen af den saakaldte Vesterbølleslægt Sælgeren Panteret for 120 Mark Sølv i de solgte Ejendomme, derunder ialt 6 Gaarde i Lysgaard og Nørlyng Herreder og 8 Gaarde i Rinds Herred, særlig omkring Vesterbølle, samt i alt ham selv tilhørende Gods i Ellidshøj (Heluershøj) i Hornum Herred, og han forpligter sig til at tilbagekøbe de solgte Ejendomme, hvis Pantesummen ikke blev erlagt inden førstkommende »festo nativit. Marie« (8. Septbr.). I 1388 udsteder Knud Hagensens Søn Hagen Knudsen et Pantebrev for det samme Beløb til sin Fasters Søn Kjeld Kjeldsen, idet han for Pantets Vedkommende henviser til det af Hr. Laurids Offesen tidligere udstedte Pantebrev, dette maa vel i hvert Fald betyde, at denne ikke har faaet betalt Pantesummen og gør det sandsynligt, at han er død senest 1388.

I 1365 var han blandt de Riddere, der paa Valdemar Atterdags Side medbeseglede Forliget i Kolding med de holstenske Grever¹⁾, men han træder iøvrigt kun frem, da Dronning Margrete paa Danehoffet i 1377 faar alle Bisper og et meget stort Antal Adelsmænd til at afgive Løfte om at ville hjælpe med til Opretholdelse af Fred og Orden i Landet²⁾. Hr. Laurids Offesen havde en Del Gods i Pant af Hr. Claus Limbek; det var beliggende i Tordrups Nærhed, i Værum, Haslum, Vorup og Lerbjerg³⁾. Iøvrigt kender vi kun lidt til ham, idet vi dog om hans nærmeste Familieforhold kan faa nogen Underretning i en paveelig Skrivelse af 11/7 1428, hvorved tillodes, at det ufuldførte Søby Kloster, som hans Enke Lena (Helena) havde villet stifte ved Hjælp af sit fædrene og mødrene Gods, Gaver fra Hr. Niels Limbek samt af det Gods, hun havde faaet som Arv efter sin

1) Reinh. 610.

2) Aarsberetn. fra Gehejmark. II 24.

3) El. Gøyes Jb. 247.

Søn, maatte blive forenet med Tvilum Kloster¹⁾). Det synes heraf at fremgaa, at denne Linie da maa være udsluit paa Mandsiden; derimod skal en Datter af Hr. Laurids have været gift med Thomas Vesteni til Søbygaard.

Vi vil nu vende tilbage til Tordrup og se lidt nærmere paa, hvorledes det gik her efter Hr. Anders Offsesens Død. Ifølge den af ham antagelig i 1385 til Dronning Margrete udstedte Erklæring burde Borgen m. m. nok være stillet til Raadighed for Kronen, uanset at Kong Oluf var død, men dette skete ikke, vel nærmest fordi Dronningen var saa stærkt optaget af at bringe Unionen mellem de 3 nordiske Lande i Orden, at hun enten helt har glemt Forholdet eller ikke har haft Tid til at tage sig deraf. Arvingerne har vel heller ikke tænkt paa at gøre Kronen opmærksom paa, at den havde et Krav, endskønt de dog vanskeligt kan have været uvidende derom, men de har sikkert foretaget et Skifte paa almindelig Maade efter Forældrene — Moderen var ogsaa død. Paa dette Skifte synes man at have udlagt selve Tordrup til de 2 Søsken i Fællesskab, saaledes at hver fik Halvdelen deraf, uanset at Stig Andersen som Søn maatte have Ret til dobbelt saa stor Lod i Boet som Søsteren, hvorimod Bøndergodset er blevet fordelt mellem dem uden Anpartsforhold. Det maa dog nok erkendes, at det ikke kan anses ganske udelukket, at Datteren og hendes Mand fik *bele* Tordrup udlagt, men en Bemærkning om Skiftet efter Hr. Anders Offsen i et nedenfor nærmere omtalt Skøde af 16/8 1404 tyder egentlig paa, at Datteren og Sønnen hver fik Halvpart i Borgen.

Medens man hører forholdsvis lidt om Stig Andersen, der absolut ikke har indtaget en Plads i Samfundet svarende til den, de foregaaende Stormænd af samme Navn udfyldte, han blev f. Eks. aldrig Ridder, synes Svogeren Svend Udsen, der i hvert Fald allerede i 1400 havde faaet en saadan Udmærkelse, at have været en mere handlekraftig og fremtrædende Person. Det er ham, der optræder, da den tidligere omtalte Christine Olufsdatter i 1402 maa have forsøgt at gøre et Krav paa Ret i Tordrup Gaard eller Gods gældende som Arving efter Hr. Magnus Myre. Det er ogsaa ham, der i 1404 vel tildels under Hensyn til

1) Acta Pont. VII 11/7 1428.

det tvivlsomme i Familiens Adkomst til Gaarden, men dog nok ogsaa, fordi han var i Færd med at samle sig en Godsbesiddelse med Sostrup som Midtpunkt, udstedte det foran omtalte Skøde til Hr. Peder Nielsen (Gyldenstjerne) til Aagaard paa Hustruens Halvpart i Tordrup samt paa en Del Gods i Nærheden deraf, nemlig foruden »det Tagkær (Rørmose) jeg fik af Fru Lene (antagelig Hr. Laurids Offesens Enke)«, 2 Gaarde i Væth, 2 Gaarde i Værum, 3 Gaarde i Haslum, alt i Galten Herred, samt 2 Gaarde i Gullev i Hovbjerg Herred og 2 Gaarde i »Grelstæt«, der antagelig er det nuværende Grølsted i Gjærn Herred¹⁾. I Skødet findes foruden en Angivelse af Ydelserne af Godset en Opregning af alt, hvad Anparten i selve Tordrup omfattede, nemlig først Halvdelen af Adelhuset, d. v. s. Hovedbygningen eller Slottet, endvidere af alle Forborgene²⁾ med Hus og med Værn, d.v.s. Fæstningsværker m. m., og det halve af al dens Tiliggende saasom Agre, Enge, Skove, Fiskevand, Fægang, Humlekær og Æblehave samt det halve Møllested ved Huset der — der har altsaa baade været Frugthave og Mølle lige ved selve Tordrup. Til Gengæld fik han noget — tidligere Hr. Johan Skarpenberg tilhørende — Gods i Nørre Djurs Herred, altsaa i Nærheden af Sostrup, i hvilken Ejendom han kort Tid forinden ogsaa havde erhvervet de en Enke efter hans Slægtning Esge Torbensen tilhørende Rettigheder. Det er nok et Spørgsmaal, selv om Hr. Peder Nielsen senere stillede sig uhyre uskyldig an, om han ikke har haft i hvert Fald en Anelse om det særegne Forhold med Tordrup. Dels var han saa forsigtig samtidig med Skødet at lade tinglæse det Skiftebrev, som var oprettet mellem Hr. Svend og Stig Andersen, og hvorefter den halve Hovedgaard og det paagældende Gods var udlagt Hr. Svend, dels indeholdt Skødet i god Overensstemmelse med Situationen tilige Bestemmelse om, at saafremt det solgte Gods skulde blive fravundet Hr. Peder Nielsen, forpligtede Hr. Svend sig til at

1) Molb. & P. 188.

2) I Markbogen (Nr. 1246) og paa et Kort fra før 1800 omtales henholdsvis »Forboren« og »Forboerer«, der efter Kortet laa lidt sydvest for Tordrup Voldsted; det synes tilladt at antage, at det er Betegnelsen »Forborg«, der viser sig her.

tilbagelevere det, han havde modtaget, og det er vel værd at lægge Mærke til, at denne i og for sig slet ikke paafaldende Bestemmelse kun fastsattes med Hensyn til Tordrupgodset, men derimod ikke for Modydelsen, det kunde dog tyde paa, at begge Parter havde mer eller mindre Tanke for, at der netop kunde ske noget særligt, for saa vidt angik det af Hr. Svend og Fru Kirstine afhændede. I øvrigt er der i det omhandlede Skøde ikke Tale om andet Vederlag fra Hr. Peder Nielsens Side end Jorderne i Nørre Djurs Herred, men da det, som vi om lidt skal høre, gik galt med Tordrupsalget, gjorde han dog Fordring paa og fik ogsaa 200 lybske Mark, som han angav at have betalt for Tordrup¹).

1) Molb. & P. 236.

DRONNING MARGRETE TAGER BORG OG GODS TIL SIG

Havde det været let nok for Hr. Svend Udsen at faa afvist det Krav paa Rettigheder i Tordrup, som i 1402 maa være fremsat af Christine Olufsdatter, saa maatte han give tabt, da Dronning Margrete var blevet klar over sin Ret til Tordrup og havde fundet en passende Lejlighed til at tage sig deraf. Denne Dronning havde fra Barnsben været omgivet af en Atmosfære af politiske Intriger, hun var af Faderen blevet benyttet som Skakbrik i et stort, meget vigtigt Spil, ja i Virkeligheden som en kongelig Handelsvare i en Alder af 6 Aar betingelsesvis afhændet til Køberne, Kong Magnus og hans Søn Haakon, ved Trolovelse med Sønnen — i en Tid vidste hun ikke, om hun var købt eller solgt, da Køberne havde andet godt Tilbud — for 4 Aar senere, da Handelen fandtes overensstemmende med baade Købernes og Sælgerens Interesser, at blive endeligt overdraget — om ikke overleveret — ved Bryllup. Hun havde ret forstaaet at tage ved Lære og forskaffede sig efterhaanden en enestaaende Position. Vel fik hun aldrig — formelt set — Stillingen som regerende Dronning af Danmark — saalidt som af Norge og Sverige —, men blev hun det ikke med Rette af Navn og nøjedes i saa Henseende med at være Rigeres befuldmægtigede Formynder, saa opnaede hun af Gavn at blive i langt højere Grad *Hersker* over de 3 nordiske Riger end nogen dansk Monark, og hun beholdt i Realiteten den store Magt lige til sin Død, saavel før som efter at først hendes Søn Oluf og senere hendes fjernere Slægtning Erik var blevet hyldet som Konger og havde opnaaet Myndighedsalderen.

Ligesom for Faderen betød Maalet for hende mere end Mid-

lerne, men hendes var dog nok i hvert Fald i det ydre finere og mildere og tillige mere velovervejede end Faderens, og derfor opnaede hun tildels ogsaa større Resultater end han, det gamle Ord, at Mands List er vel behænde, men Kvindeliste uden Ende, kan vist med fuld Føje anvendes om disse 2 Regenters Optræden. Hun fik en mærkelig, næsten dæmonisk Magt over Højadelen, som saa tit havde stillet sig i Modsætning til Faderen, men det synes givet, at Stormændene ofte kun bøjede sig for hende af Frygt, og ikke fordi de anerkendte, at hendes Handlinger var berettigede. Hun synes at have haft Forkærlighed for Handeler og Transaktioner med Enker og i det hele taget at benytte Usikkerheden ved Dødsfald til at opnaa Opfyldelse af sine Ønsker. Jeg vil lige anføre et Vidnesbyrd om hendes Optræden i saadanne Tilfælde, det blev — ganske vist mange Aar efter hendes Død — afgivet af en Brodersøn af den Hr. Peder Nielsen (Gyldenstjerne), som vi her har hørt om, og hvis Bo hun iøvrigt ogsaa skulde have taget sig af paa en ubehagelig Maade. Han anførte bl. a., at det var vel vitterligt, »at Dronning Margrete havde for Sædvane, at naar gode Mænd i Riget, de, som havde store Lande og Len af hende, blev døde, da tog hun bort efter dem Penge og Sølv, alt det hun kunde fange¹⁾«.

Dronning Margrete fortsatte med stort Held Faderens Arbejde for at forøge den kongelige Herskers Myndighed og samtidig indskrænke Adelen's Magt, hun kæmpede for at faa saa meget Gods som muligt lagt under Kronen og for at nedbringe det Antal af befæstede Borge, der var i Adelen's Hænder, og som saa ofte havde været stærke Modstandsreder i hendes Forgængers Tid, enten ved at erhverve saadanne for Kronen paa den ene eller den anden Maade eller ogsaa ved at gennemtvinge, at de blev nedbrudt. Med Hensyn til Borgene havde hun i 1396 sammen med den nye Tronfølger efter Sønnens, Kong Olufs Død, den umyndige Erik af Pommern, udstedt en Forordning, hvorved det — »efterdi der hidtil er sket overmaade lidt Ret af de Fæste (befæstede Borge), der er byggede« — blev forbudt at bygge flere »paa det at Landet skal snarere trives og komme til mere Fred, Ret og Skel«. Hun forstod tilfulde at stille sine

¹⁾ Kr. Erslev: Dr. Margrethe S. 323.

Ønsker smukt op, det var altsaa som Vogter af Landets og Befolkningens Sikkerhed og Interesser, at hun var imod Adelens faste Borge, men det maa vist ogsaa erkendes, at disse havde været Skyld i megen Ufred og Uret.

I 1406 drog Dronning Margrete ledsaget af Kong Erik paa en af sine Rejser rundt i Jylland, hvor hun fik gennemført en Del Erhvervelser af Gods, dels ved Køb af Mageskifter, dels ved at fremlægge gamle Papirer, hvorefter Kronen havde Adkomst til Jordegods, og Turen kom herunder til Tordrup. Først lod hun Sagen komme for det kongelige Retteting, der holdtes i Aarhus under Kong Eriks Forsæde, og her maatte de 2 Svogre Hr. Svend Udsen og Stig Andersen under 1/2 1406 erklære, at de overdrog hende —altsaa ikke Kongen — Gaarden og Borgen Tordrup og Tordrupsfang og de Ejendomme, der hørte under nævnte Gaard og Borg, saaledes som de var angivet i de tidligere til hendes Fader og til hende udstedte Dokumenter, for modtagen fuld Pris til deres Nytte, saaledes at den Ret, som Kronen tidligere havde opnaaet deri, ikke i nogen Maade rokkedes ved Skødningen, men skulde forblive i Kraft¹). Ved samme Lejlighed erkendte Hr. Peder Nielsen ingen Rettighed at have i Tordrup m. v., samt at han havde modtaget tilbage de Penge, der var erlagt derfor, før han var blevet bekendt med, at Kronen havde en Ret deri²).

Forholdet skulde nu synes tilstrækkeligt klarlagt, men i Overensstemmelse med Dronningens og hendes Raadgiveres Forsigtighed blev Transaktionen yderligere sikret ved Udstedelse af nogle ordrige Dokumenter, hvori de til Kronen overdragne Ejendomme blev udførligt beskrevne, og det paa det højtideligste fastsloges, at de skulde tilhøre »højbaarne Fyrstinde vor naadige Frue Dronning Margrete og hendes Arvinger og Efterkommere, eller hvem hun det unde eller overlade vil, uigenkaldeligen til evindeligt Eje«. Henholdsvis under 10. og 11. Februar s. A. udstedte Hr. Svend Udsen med sin Hustru et Skøde og Hr. Peder Nielsen et Afkaldsbrev, der begge omfattede den faste (befæstede) Gaard Tordrup med nogenlunde de samme

1) Rep. 4736.

2) Rep. 4737.

underliggende Ejendomme, som i 2 Aar i Forvejen var overdraget til Hr. Peder, dog at Hr. Svend yderligere tilskødede Dronningen et halvt øde Torp, Damtorp (i Værum eller Haslum Sogn), samt een øde og een bebygget Gaard i Tebbestrup¹). Samtidig med sit Skøde udstedte Hr. Svend Udsen et Brev om, at han i Dronningens Nærværelse afstod det fra Hr. Peder Nielsen modtagne Gods i Nr. Djurs Herred til ham²). Ligeledes under 11. Februar underskrev saa Stig Andersen et Skøde til Dronningen med Stadfæstelse af Faderens Afhændelse til Kong Valdemar, og det overdragne betegnes heri som den faste Gaard Tordrup og Tordrup Torp med dets Enemærke sam tillige følgende Bøndergods, der maa være forskelligt fra det i de 2 andre Dokumenter angivne: i Galten Herred 2 Gaarde i Væth, hvoraf den ene hed Solgaard (Soolgardh), 2 Gaarde i Tebbestrup, den ene øde, den anden bebygget, 3 Bol øde Jord i Værum, et øde Enemærke i Damtorp, et Bol Jord i Laurbjerg, 2 Gaarde i Halling og Villendrup (Windeldorp) samt »i Wældorp (Villendrup eller muligvis Ugilvore) Gods, som skylder 3 Øre Korn og $\frac{1}{2}$ Td. Smør«, og i Sønderhald Herred i Aarslev noget Jord, der svarede 9 Øre Korn, og en Mølle. Det udtaltes smukt i de af Hr. Svend Udsen og Stig Andersen udstedte Dokumenter, at det var dem, »og mange vel vitterligt, at højbaarne Fyrste Kong Valdemar, fordum Dannekonge, hvis Sjæl Gud have, købte retteligen og lovligen ... den faste Gaard Tordrup ... med dette efterskrevne Gods« af Hr. Anders Offesen, at denne fik fuldt efter sin Vilje for det afhændede, og at de, om de »nogen Tid haft haver eller haver nogen Ret eller Tiltale« til Gaarden og Godset, saa overdrog de den nu til Dronningen. Derimod synes Hr. Peder stadig at ville give det Udsendet af, at han først efter Købet havde forstaaet, at Hr. Anders Offesen havde skødet Tordrup m. m. til Kong Valdemar o.s.v., og endnu tydeligere søger han at give Udtryk for sin Uskyld i en Kvittering af 10/9 1406 for Tilbagebetaling af de 200 lybske Mark, han havde erlagt som Købesum³).

1) Molb. & P. 221 og 224.

2) El. Gøyes Jb. 267.

3) Molb. & P. 286.

Det er ganske interessant, at der intetsteds i de omstændelige Dokumenter gøres nogen Bemærkning angaaende det Forhold, at Dronningen nu i flere Henseender fik andet og formentlig betydeligt mere, end Hr. Anders Offesen i sin Tid havde solgt til Kong Valdemar. Medens Skødet af 1374 omfattede Ydelserne paahvilende 2 Bønder i Byen Tordrup, en Mølle i Tordrup og en Mølle, kaldet Kjærs Mølle, som ikke nævnes nu, blev der til Gengæld til Dronningen formentlig yderligere afstaaet 4 Gaarde i Væth, 1 Gaard og 3 Bol Jord i Værum Sogn, 1 Gaard i Haslum Sogn, Gaardene i Halling og Villendrup m. v. samt Møllen og Jorden i Aarslev og de 4 Gaarde i Hovlbjerg og Gjær Herred. Og det maa herved tages i Betragtning, at de 2 Ejendomme og Møllen i Tordrup kan være inddraget direkte under Hovedgaarden, ligesom Kjærs Mølle kan være nedlagt og Jorden indbefattet under Værum-Ejendommene, saaledes at alt det øvrige maatte være ren Gevinst. Paa den anden Side udelukker Dokumenterne ikke, at Dronning Margrete paa en eller anden Maade har givet Vederlag udover den af hendes Fader betalte Købesum, og det vil være naturligt at pege paa, at der under 30/4 1407 ses at være udstedt et Brev af Stig Andersen og hans Søn Poul Stigsen, hvori de erkendte, at Velling Birk i Middelsom Herred med Mølle og alt andet Tilligende var forlenet dem i deres Livstid og efter deres Død skulde tilbageleveres til Kronen¹⁾; vi kan nok roligt gaa ud fra, at der er god Forbindelse mellem denne Forlening og Ordningen med Hensyn til Tordrup.

Man skulde jo egentlig synes, at Dronningen ved de ovenfor nævnte Dokumenter havde faaet alle Formaliteter i Orden, men hun har dog ikke anset dem for fuldt ud tilfredsstillende. Hun maa have faaet at vide, at der fra Myreslægtens Side var forsøgt rejst et Krav paa Rettighed i Tordrup Gaard eller Gods og i Overensstemmelse med den Omhu og Forsigtighed, der kan anses at være et Særkende for hende, lod hun som tidligere berørt under 10. Septbr. 1406 et mandligt Medlem af Slægten, Sacheus Myre, tilskøde hende enhver Ret — »hvis han havde nogen (si quod habuit)« — i Ejendommene Tordrup og Tordrupsfang med Tilliggende²⁾, idet hun tillige benyttede Lejligheden til at

1) Æ. d. A. I 15, Molb. & P. 322.

2) Rep. 4842.

lade ham give sig tilsvarende Erklæring med Hensyn til Ejendommen Vesterbølle med tilstødende Jorder, hvortil hun nogenlunde samtidig forskaffede sig Ejendomsret ved en Række andre Dokumenter. — Den Omstændighed, at vi flere Gange ved vor Gennemgang af Hvideslægtens og Tordrups Historie er stødt paa Medlemmer af Myreslægten, og at Vesterbølleslægten ogsaa har nogen Forbindelse med begge Slægter, jfr. herved, at Hr. Laurids Offesen i 1363 havde en større Handel med en af Slægten om en Del Gods bl. a. i Vesterbølle, har indgivet mig den Tanke, at de alle er indbyrdes forbundne ved Familiebaand, trods ihærdig Undersøgelse er det dog ikke iøvrigt lykkedes mig at finde Oplysninger, der kan underbygge en saadan Antagelse. En fælles Forbindelse kunde f. Eks. foreligge gennem Forældrene til Hr. Anders Stigsens Hustru, Hr. Niels Lendi og Hustru, eller Myrerne og Vesterbøllerne kunde nedstamme fra den mystiske Hr. Jens Esre og Marsk Stigs Søsterdatter. Det bør nok ogsaa i denne Forbindelse anføres, at det af forskellige meget yngre, i E. Tang Kristensens Bog om Lerchenfeldt S. 70—73 gengivne Dokumenter synes at fremgaa, at i hvert Fald Stig Andersen og nogle af hans Efterkommere gennem længere Tid havde Rettigheder og Gods i Nærheden af Vesterbølle, samt at en Dame, hvis Fader, Jon Jonsen Litle, og Ægteemand, Tyge Jurissøn, begge hørte til den sjællandske Hvidekreds, i 1307 bl. a. ejede Gods i Bølle Sogn (Vesterbølle og Østerbølle)¹⁾; det er saaledes muligt, at vi ogsaa her har et Vidnesbyrd om Marsk Stigs Slægts Tilknytning til Sjællands navnkundige Stormandsæt.

Med Dronning Margretes haandfaste Indgriben i 1406 var det for et langt Tidsrum — over 250 Aar — forbi med privat Ejendomsret over Tordrup. Forinden vi gaar over til at give nogle Oplysninger om Ejendommens Historie i dette mindre begivenhedsrige Tidsrum, bør vi dog høre lidt mere om de Mennesker af Hvideslægten, der var knyttet dertil i Aarene efter Hr. Anders Offesens Død.

Som tidligere anført synes Sønnen Stig Andersen aldeles ikke at have været af samme Støbning som de 2 foregaaende af dette Navn, der har i hvert Fald ikke staaet saa megen Blæst om ham

¹⁾ Erslev: Test. 58.

som om dem. Han optræder første Gang i 1391, da han var til Stede ved Faderens Overdragelse til Biskoppen i Aarhus af Hovedgaardene Virklund og Hedegaard i Vrads Herred¹⁾, og derefter i 1393, da der skal være udstedt et »contraktbrev« mellem ham og Hr. Peder Ærkedegn (antagelig i Aarhus) om noget uskiftet Gods paa Samsø²⁾; senere møder vi hans Navn i 1396, da han 1. Februar i Aarhus sammen med Faderen medbesegler et af Slægtingen Anders Offesen paa Bjørnholm udstedt Dokument og 2 Dage senere med sin Hustru Elna Markvardsdatter Vesteni og hendes nærmeste Slægtinge til den bekendte Biskop Peder Lodehat i Roskilde overdrog Rettigheder i Gaarden Silenze paa Rygen³⁾. I 1397 eller 1398 er det, at han ifølge langt yngre Dokumenter fra nogle Ejendomsstridigheder skal have foretaget Skifte med Hr. Christiern Vendelbo med Hensyn til nogle Ejendomme i Lystrup og Ajstrup i Gjerlev Herred⁴⁾. Hvis der er foretaget et Arveskifte, hvad der synes sandsynligst efter de anvendte Udtryk, og ikke et Mageskifte, forekommer det ret mærkeligt, at hans Søster Kirstine slet ikke omtales i Dokumenterne, hvilket nok kan skyldes, at hun da endnu ikke var gift, medens Stigs Søn Poul ifølge det ene af Brevene optraadte sammen med sin Fader paa Skiftet. Efter de foreliggende Oplysninger om dette skulde der være tillagt Hr. Christiern $\frac{2}{3}$ i Ejendommene, medens Stig skulde have $\frac{1}{3}$. Og det bør herved have i Erindring, at der — ligeledes fra et ret sent Dokument — foreligger Underretning om, at en anden af Stigs Sønner, Marquard, ogsaa kom til at sidde inde med en Rettighed paa denne Egn, nemlig i Trudsholm Dam, et inddæmmed Areal ved det gamle Trudsholm Slot, og i en nærliggende Høj, Stejlbjerg, og det netop ogsaa med $\frac{1}{3}$. Det maa formentlig erkendes, at alle disse Efterretninger nærmest tyder paa, at det omhandlede Gods ved det gamle Trudsholm, der jo laa paa et andet Sted end den nuværende Gaard af dette Navn, som forhen hed Skøttrup, før 1397 har tilhørt Personer, der baade var i Familie med Hviderne

1) S. R. D. IV 467.

2) Æ. d. A. II 137.

3) Rep. I 4024, 4027—28.

4) Rep. II 5222, 5526 og 5885.

og Vendelboerne, og vi har virkelig nogenlunde sikre Oplysninger om saadanne Slægtsforbindelser. Stig Andersen Nr. 3 var Sønneson af Hr. Anders Stigsen og Margrethe Lendi, medens Hr. Christiern Vendelbo var gift med Elne Bugge, som skal have været Datterdatter af Palne Jensen (Juul) til Støvringgaard og Margrethe Lendis Søster Elne, og naar Skiftet mellem Stig Andersen og Hr. Christiern kunde faa besværlige Følger omkring 90 Aar senere for Efterkommere af de 2 skiftende Herrer, nemlig for Knud Thomsen (Vognsen) som gift med Fru Sofie Mortensdatter Seefeld, der var Sønnedatterdatter af Stig Andersen, og for Jørgen Krumpen til Trudsholm (Skøttrup) som Ægte- mand til en Dattersønsdatter af Hr. Christiern, saa lyder det i og for sig ikke usandsynligt, at en Slægtsskabsforbindelse i Begyndelsen af 1300 Tallet kan have været Aarsagen til en Deling paa Skiftet omkring 1397. Iøvrigt giver jo den tidligere anførte Oplysning om, at Hr. Anders Offesen til Tordrup som Gave til Essenbæk Kloster havde disponeret over Gods i Kastbjerg og Dalbyover — i kort Afstand fra Lystrup, Ajstrup og det gamle Trudsholm — Grundlag for en Formodning om, at Hvideslægten ogsaa har haft et større Godsomraade paa denne Egn.

Vi ved, at Stig Andersen i den første Tid efter Faderens Død havde Ejendomsfællesskab med Svogeren Svend Udsen med Hensyn til Tordrup og maaske ogsaa Randrup ved Viborg, hvilke Ejendomme begge ligger forholdsvis nær ved Velling Birk, og som foran anført skulde han ogsaa have haft Besiddelser ved Vesterbølle, men hvor han egentlig havde sit Hovedsæde, kan vi vist ikke faa opklaret, maaske sandsynligst, at det var paa Randrup.

Stig Andersen er sikkert identisk med den Stygge (Styge) Andersen, der henholdsvis nævnes som Medunderskriver for Hr. Jens Nielsen (Løvenbalk) af Aunsbjerg, da denne under 21/9 1405 udstedte et Orfejdebrev i Anledning af sit Drab af Jens Jensen (Brok) fra Gl. Estrup, og som nærværende, da Erik af Pommern den 21/10 1408 afsagde Dom i en Sag mellem Hr. Johan Poulsen og Biskop Bo angaaende noget Gods i Rovsø Herred¹⁾.

¹⁾ Hvass III 106 og 109.

Han angives at have været 2 Gange gift, først muligvis med en Rosenkrantz og derefter med Ellen Markvardsdatter Vesteni¹). Hvad det sidste Ægteskab angaar, maa det være rigtigt nok, derom har vi gode Vidnesbyrd. At han virkelig har været gift 2 Gange, er ogsaa meget sandsynligt, men Sønnen Poul, der maa være af 1. Ægteskab, har uden Tvivl sit Fornavn fra sin Moders Familie, og iblandt Rosenkrantzerne kendes slet ingen Poul. Foruden denne Søn havde Stig Andersen 3 kendte Sønner, hvoraf i hvert Fald een, Markvard, var af 2. Ægteskab, men alene Poul Stigsens Linie fortsætter i flere Led paa Mandssiden. En Gren af Poul Stigsens Efterkommere synes sikker nok, den sad paa Rødkilde paa Fyen i over 100 Aar og fik tilsidst Efternavnet Hvide klæbet paa sig, og da den uddøde her i 1563 med Jakob Knudsen Hvide, angives denne ogsaa i en Del Slægtbøger at have været sidste Mand af Hvideslægten. Men vi har en anden Gren, som ifølge D. A. A. skulde nedstamme fra een der opfundet — ellers ukendt — Søn af Poul Stigsen, Stig Poulsen, og denne Linie slutter med en Mand, Otte Stigsen, som overlevede Jakob Knudsen Hvide nogle Aar, og hvis Levned var af en ganske eventyrlig Karakter, der egentlig vilde passe fortrinligt for den sidste mandlige Efterkommer af den berømtelige Marsk Stig. Idet jeg tager alt Forbehold med Hensyn til Rigtigheden af det paastaaede Familieskab — Otto Stigsen kan sikkert mindst lige saa vel have været en Pors (Vrandrup), der førte samme Vaaben som Hviderne, og hvortil han ses henregnet, eller en Ulfeld, under hvilken Slægt han ogsaa findes opført²) — vil jeg dog lige gengive nogle Oplysninger om hans Liv og Levned, hovedsagelig efter D. A. A. Allerede 1509 skal han have været Skibshøvedsmand under Søren Norby, var med paa Togter til Finland og Gulland, fulgte Chr. II ud af Riget i 1523, men kom snart tilbage, kæmpede saa i nogen Tid til Lands og blev bl. a. slaet ved Lund, og, da han vilde flygte, fanget af sine egne Folk og afleveret til Johan Rantzau. Hans Liv var nu i stor Fare, men han klarede sig, idet han under 24/8 1525 udstedte et »aabent« Brev, hvori han lovede overfor Rigets Hof-

1) D. A. A.

2) Fr. I. d. Reg.

mester og Marsk paa Fr. 1's Vegne at være Kongen og Rigets Raad og Indbyggere huld og tro og aldrig overfor dem »med Raad, Daad, Ord eller Gerning, hemmeligt eller aabenbart, anderledes end som en ærlig, væragsig (vaabenfør) Riddermands Mand bør at være sin rette Herre og Konge« o.s.v. Han erklærede ubrødelig at ville holde sit Løfte paa sin »kristelige Tro, Love og Ære og Redelighed«, men man har nok trods alt fra Regeringens Side haft ret ringe Tillid til hans Ord alene, for det anføres, at 8 Adelsmænd, hvoriblandt 2 af hans nære Slægtninge, paa hans Bøn sagde god for ham og lovede, at Otte Stigsen skulde holde, hvad han var indgaaet paa, idet de i modsat Fald forpligtede sig »at staa vor kære naadige Herre og Danmarks Riges Raad til Rette for«¹⁾. Han blev saa benyttet en Del i Norge, hvor han fik Forleninger og — vel sagtens i Spøg — i Kancelliets Registre i en Rundskrivelse til Lensmændene i Norge i Anledning af en haard Storm og Vandflod kaldes »Ridder og Kongen af Sveriges Nabo«. I Krigsaarene 1533—36 gik han fra den ene Side til den anden, førte senere Kapere, blev fanget, men opnaaede Frihed igen takket være en Samleverskes Dygtighed og Ihærdighed, blev benyttet i diplomatiske Sendelser, fik igen Len i Norge og havde derefter Island i Forlening. 1550 var han Admiral paa en Flaade og kom Aaret efter til Island for at fange den sidste katolske Biskop og forblev der saa i nogen Tid som Lensmand. Senere var han paany til Søs (som Skibschef), men blev fanget af Svenskerne og skulde endnu i 1567 være i svensk Fangenskab. Man har ikke Oplysning om, hvornaar han er død, men det kan vel ikke have varet længe, han maatte jo allerede da have opnaaet en høj Alder.

Selv om Hr. Svend Udsen og hans Hustru kun sad inde med deres problematiske Ret til Tordrup i forholdsviis faa Aar, og de havde afstaaet den, før Dronning Margrete fremsatte sit med vægtige Argumenter understøttede Krav paa Borgen, bør vi dog ogsaa skænke dette Ægtepar, hvoraf Manden tilhørte en særlig i Østjylland udbredt Adelslægt, nogen Omtale, og det er ganske interessant, at vi udenfor de forholdsviis tørre og nøgterne Oplysninger fra bevarede Dokumenter er i Besiddelse af mer eller

¹⁾ Fr. I's Reg. 79.

mindre troværdige romantiske Efterretninger om dem af sagnagtig Karakter. I en i 1928 udkommet Bog »Fra Djursland« beretter Anders Bødker en Historie, der skal være blevet genfortalt fra Slægt til Slægt i flere Hundrede Aar, og hvori Svend Udsen og hans Hustru er blevet Hovedpersonerne; vi skal ganske kort gengive dens vigtigste Indhold.

I det Aar, da Dronning Margretes Søn, den unge Kong Oluf, var død om Sommeren (1387), holdtes mellem Jul og Nytaar paa den Væbneren Anders Udsen tilhørende Gaard Fannerup paa Djursland et stort Gilde, hvori særlig deltog Medlemmer af den store Udsen-Slægt. Mellem Gæsterne var ogsaa den unge smukke Jomfru Kirstine fra »Thorup« (d.v.s. Tordrup), som efter at hendes Forældre, Anders Offesen Hvide til Tordrup og hans Hustru, kort Tid i Forvejen var døde, havde Ophold paa Fannerup hos Anders Udsen, der tidligere havde tjent hendes Fader. Hun havde som 17aarig med sin Fader foretaget en Rejse i Tyskland, hvor en tysk Ridder Rudolf v. Brunnen var blevet højlig forelsket i hende, men afvistes af baade Jomfruen og hendes Fader. Denne Ridder havde imidlertid ikke kunnet glemme den Elskede og var rejst op til Jylland for at træffe hende igen. Da han forgæves havde søgt hende paa Tordrup, tog han videre til Fannerup, hvorfra de fleste Julegæster nu var draget hjem, og med Bistand af en Ven, Ridder Karl, lykkedes det ham at bortføre Jomfru Kirstine. Da det opdagedes, at hun var borte, drog Anders Udsen med den yngre Eske Udsen fra Rimsø og Svend Udsen, en høj, kraftig og smuk ung Mand, der var meget forelsket i hende, ud for at efterspore den bortførte, og takket være Hjælp fra en Kone i et gammelt Hus, en rigtig Røverrede, hvortil Jomfruen var blevet bragt, fandt de hen til hende og fik hende befriet. Den tyske Ridder blev dræbt, medens Hr. Karl fik Lov at leve, og i den følgende Vaar overdrog Ejeren af Kollerup, Jens Lagesen, sit Gods »Sostrup« til sin Slægtning Svend Udsen, og denne blev derefter i Maj gift med sin Elskede.

Der er flere Forhold, som volder, at man maa nære Skepsis med Hensyn til Rigtigheden af, at denne Historie skulde være blevet genfortalt i mange Slægtled, bl. a. synes Navnene for rig-

tige til at være gaaet gennem saa mange Munde og Øren. Paa den anden Side er der ogsaa Unøjagtigheder, som meget naturligt vilde fremkomme ved saa mange Gengivelser, saaledes er det jo urigtigt, at Hr. Anders Offesen var død i 1387, da vi har Bevis for, at han i hvert Fald levede endnu i 1396, men derfor kunde hans Datter jo meget vel have haft Ophold paa Fannerup. Det sandsynligste er nok, at der som Grundlag for Fortællingen i Middelalderen har foreligget en Vise om Begivenhederne eller en anden Beskrivelse af disse.

Svend Udsen, hvem vi iøvrigt første Gang støder paa som Væbner i et Dokument af 1382¹⁾, fik i Virkeligheden den 20/1 1388 Skøde paa Sostrup og Vibekjær af Hr. Jens Lagesen; da denne havde Børn, er det sandsynligt, at der forelaa en almindelig Handel, hvortil Svend Udsen kan have faaet Penge som Medgift med Jomfru Kirstine²⁾. Og det var ikke den fulde Ejendomsret til Sostrup, han derved kom i Besiddelse af, for i 1404 gav en Kirsten Madsdatter, der var Enke efter en Udsen, Esge Torbensen, ham Skøde paa den Andel, hun havde faaet i Sostrup Nørremark og Vibekjær m. v. efter sin Fader og sin Ægtefælle³⁾.

Vi træffer ret hyppigt paa Svend Udsens Navn blandt Medbeseglere af Dokumenter; i 1400 er han blevet Ridder⁴⁾. At han ved Giftermaalet med Hr. Anders Offesens Datter havde gjort et godt Parti, kan vi bl. a. se deraf, at han i 1412 og 1414 kunde give Pant for henholdsvis 300 lybske Mark og yderligere 100 Mark i en Del Gods paa Langeland, 19 Gaarde, som var en Hustruen tilfalden Arv efter hendes Morfader Hr. Jens Olufsen (Lunge); efter det sidste Pantebrev kunde Hustruen synes at være død før dets Udstedelse, men dette maa være urigtigt, da hun omtales som Enke i 1428⁵⁾ Det er nok ogsaa Hustruens Arvegods, der er Tale om, naar det ses anført under 1407, at Hr. Svend tit og ofte havde budt sig i Rette med Hr. Anders Offesen af Bjørnholm, om denne havde nogen Ret i det Gods i »Nest-

1) El. Gøyes Jb. 319.

2) Rep. 3627.

3) Molb. & P. 184.

4) Rep. I 4357.

5) S. R. D. 506.

torp« (?), medens det er mere tvivlsomt, hvorledes Forholdet er med noget af ham til Niels Laugesen pantsat Gods, hvorpaa Hr. Svend havde »kendt Løsen« ifølge et Vidne af Jelling Syssel fra 1418¹⁾. Han har ogsaa haft nogen Ret i Skærvad, hans Svigersøn Niels Munk, kaldet Mus, paa Bruusgaard disponerede i 1455 over den Rettighed deri, som han havde fra Hr. Svend Udsen; denne gav i 1415 Pant i 2 Gaarde i Hallendrup²⁾.

Der var i Ægteskabet 2 eller 3 Døtre og 1 Søn, Hr. Anders Svendsen, Domprovst i Aarhus.

Hr. Svend Udsens Virksomhed paa Sostrup mindedes lang Tid efter hans Død, i 1453 oplystes ved Tingsvidne, at Døbil eller Debel Mark var Hr. Svends Arvingers rette Mark og Jord, og at denne Jord aldrig »wort aardh« (pløjet), siden han lod den »æryæ« med sin egen Plov, der han sad i »Kildal«³⁾.

1) Æ. d. A. II — 230.

2) El. Gøyes Jb. 264 og 251.

3) Hvass III 131. Døbil = Debel Mark i Enslev Sogn var tidligere en Del af Sostrups Mark og nævnes 1329 solgt til Ut Ebbesen — antagelig en Slægtning af Hr. Svend; Kildal er det nuværende Kirial i Enslev Sogn.

TORDRUP I KRONENS EJE

Dronning Margrete havde nu afsluttet en af sine mange Kampe for Tilbagevinding af gammelt Krongods og yderligere Udvidelse af Besiddelserne og for at faa de befæstede Borge ud af Adelens Hænder eller nedlagt, Tordrup var kommet i Kronens ubestridte Besiddelse og skulde forblive det i godt 250 Aar. Selv om Borgen vel ikke straks kom ud for den Nedbrydning, som i mange Tilfælde blev Stormænds befæstede Slotte til Del, naar de kom i Hænderne paa Valdemar Atterdag eller Dronning Margrete, var Tordrups virkelige Storhedsperiode nu forbi. Til at begynde med var Slottet dog Hovedsæde i et selvstændigt Len, der omfattede Galten, Gjerlev og Hovlbjerg Herreder, i 1429 ser vi udtrykkeligt Hr. Peder Lykke betegnet som Hovedsmand paa Tordrup. Bestyrelsen af Lenene foregik i Almindelighed saaledes, at de blev overgivet til Adelsmænd enten som Regnskabslen, i hvilket Tilfælde Landmændene skulde indkræve alle Indtægter og indbetale disse til Kronen med Fradrag af en Slags Løn, eller som Pantelen til Sikkerhed for Laan, og Kreditorerne fik da Ret til at nyde Indtægten af Lenet i Stedet for Rente.

Vi hører forholdsvis lidt om Tordrup i denne Periode, der er ikke den Uro over Forholdene, som prægede Tiden forud. Det er nærmest tilfældigt, at vi kender Navne paa nogle af Lensmændene i de første 100 Aar, foruden Hr. Peder Lykke de 2 meget fremtrædende Mænd af Rosenkrantzernes Æt Rigshofmestrene Hr. Otto Nielsen, der som tidligere anført blev gift med Enken efter Hr. Anders Offesen paa Bjørnholm, og Sønnen Hr. Erik Ottesen samt Hr. Axel Lavesen Brok. Naar Tordrup i

denne Tid nævnes, er det — naturligvis — hovedsagelig i Anledning af, at Bønderne under Lenet skal yde Skatter af forskellig Art, og der er netop ved et rent Tilfælde bevaret en Skrivelse fra Chr. I, udstedt 21/5 1478 i Randers og specielt stilet til »alle Bønder og menig Almue« i Tordrup Len vedrørende Erlæggelse af Ydelser i Anledning af den senere Kong Hans' Bryllup med en Datter af Hertugen af Sachsen¹). Hun vilde komme ind i Riget med stor »staat« (Pragt) og Værdighed, og Brylluppet skulde nu gøres Kongen og Danmarks Indbyggere til Ære, »hvilket vi ingenlunde afsted kan komme uden med alle eders Hjælp«, og »Raad, Klerkeri og Ridderskabet« havde da undt Kongen en Ydelse i Overensstemmelse med gammel Sædvane, saaledes at hver 4 Mand tilsammen skulde give 5 Mark, de 3 i Fødevarer og de 2 i rede Penge.

Tordrup Slot var vist kun i kort Tid Sæde for Lensmanden, det var et forholdsvis lille Len, og Lensmanden havde i Almindelighed samtidig andre større Len foruden deres private Godser at tage Ophold paa. Fra 1502 var Tordrup i over 40 Aar givet i Pant for ca. 1300 Gylden til den mægtige og rige Mogens Gøje, der af Chr. II's Raadgiverske og »Svigermoder« Mor Sigbrit blev kaldt for »Kongen af Nørrejylland«, og fra 1544 fik Sønnen Albrecht Gøye det, idet Pantesummen samtidig forhøjedes til 3000 Gylden. Han havde kun Lenet i 4 Aar, men derefter skete der en Forandring i Situationen, Tordrup ophørte at være et selvstændigt Len og blev lagt ind under det nyoprettede store Len, Dronningborg, der fik Hovedsæde i Randers i det kongelige Slot, som blev skabt paa Grundlag af det tidligere Graabrødrekloster. Til Brug ved Byggearbejderne her anvendtes i stort Omfang Materialer fra Tordrup Slot, der samtidig blev nedbrudt. Det var forbi med det »faste« Tordrup.

I den første Tid, efter at Slottet var nedbrudt, beholdt Kongen sig selv Indtægterne af Driften af Ladegaarden, men senere blev den drevet for Lensmændenes Regning mod en Afgift af 1 Læst Korn. Der er fra dette Tidsrum særlig een Lensmand, om hvis Forbindelse med Egnen vi kan faa nogen Underretning. Det er den bekendte Adelsmand Eske Brøk til Gl.

1) Rep. II 4216.

Estrup, som havde Dronningborg som Regnskabslen fra 1596 til 1624 og saaledes i samme Periode sad inde med Tordrup. Man har været saa heldig at finde nogle af hans Dagbøger, der giver mange interessante Oplysninger fra den Tid, og hvori ogsaa findes Notater vedrørende Tordrup og Omegn. Han var en ivrig Jæger, og vi faar at vide, at han den 8/12 1604 jagede i Jebjerg Krat og Lammehaven (Lammeskoven ved Christianslund) og den Dag fik 2 Ræve og 3 Harer, og lidt udførligere er en Beretning fra 1612, da han den 30. Septbr. var paa Jagt dels i Lammeskoven og Værum Krat, hvor han fik 1 Ræv og 2 Harer i Garn, medens Støverne tog 1 Ræv, dels senere i Væth Kær, hvor 2 Ræve blev nedlagt — vistnok ved en Slags Parforcejagt. Og at han fulgte med i Driften af Ladegaarden paa Tordrup, kan vi se af en Notits, hvorefter Skriveren paa Dronningborg den 8. Septbr. 1608 fik 5 Mark til 1 Td. Øl, som skulde til Tordrup Ladegaard, hvor Folkene havde »Kornet opskaaet«¹⁾.

Lensmændenes Forhold til Tordrup og Egnen deromkring blev jo hurtigt ret løst, hvorimod de til Lenet knyttede Fogder i Almindelighed i ganske anden Grad stod i Kontakt med Befolkningen, og de havde en betydningsfuld Stilling. Tidligere kaldtes Høvedsmændene paa de kongelige Slotte ogsaa ofte Fogder, da var de selvfølgelig Adelsmænd, men selv efter at Fogedbestillingen var blevet underlagt Lensmændene, blev den hyppigt varetaget af adelige.

Vi kender lidt til et Par af disse Fogder paa Tordrup. Een af dem er en Jes (Jens eller Nis) Gregersen, der synes at balancere paa Grænsen mellem Adelen og Borgerstanden. Første Gang, vi træffer paa ham, er i 1440, da han som Kongens Foged i Randers nævnes som Førstemand — forud for en Væbner, Byens Borgmester og nogle Raadmænd — ved Bekræftelsen af et Dokument; 1446 betegnes han blot som Borger i Byen, han giver da Fru Kirstine Jensdatter Falk paa Skjern Hovedgaard et Laan paa 30 lybske Mark mod Pant i 3 Gaarde i Hvidsten udover et ældre Laan paa 24 lødige Mark, som han formentlig har overtaget; i 1448 kaldes han Byfoged i Randers. Den nævn-

1) D. Saml. 2 — II — 276 og Vedel Simonsen: Eske Brocks Levnedsbeskrivelse.

te, oprindelig velhavende Dame, som hørte til Landets fornemste Adel, var efter sin første Mands, Henning Podebusks, Død blevet gift med en ellers ret ukendt Adelsmand Bord Jensen, som synes at have været hende behjælpelig med at bruge af Formuen, bl. a. maa de ved en Række Dokumenter fra 1450—54 afhænde de 3 Gaarde i Hvidsten samt Hovedgaarden af dette Navn til Mariager Kloster, imod at Klosteret selv skulde indløse Ejendommene. Under de indviklede Forhold, der i den Anledning fremkom, optræder Jens Gregersen flere Gange, dels i 1451 — da han betegnes som Foged paa Tordrup — dels i 1456, da Klosteret erhverver Dom om, at han skulde afgive de 3 Gaarde i Hvidsten imod Udløsning; hans Stilling angives ikke her, men 2 Aar senere er han blevet Foged paa Skjern, hvor der tidligere havde været en Adelsmand i denne Stilling, og her er han endnu i 1460.

Medens Jens Gregersen i Randerstiden nærmest synes at maatte betragtes som Borger, hvorved bemærkes, at han nok nogen Tid paa een Gang kan have været Byfoged i Randers og Foged paa Tordrup, saa optræder han som Adelsmand i et Landstingsvidne fra 1454 angaaende Skellet mellem Rinds og Nørlyng Herreder¹⁾, idet han nævnes umiddelbart efter flere kendte adelige Herrer og forud for den førnævnte Bord Jensen og en Mourids Nielsen, Væbner(e); samme Aar giver han og hans Hustru iøvrigt Mariager Kloster Skøde paa en Gaard i Bjerregrav. Men denne øjensynligt geskæftige Herre maa til Slut være kommet ud for Genvordigheder. I 1467 blev i Randers optaget et Vidne, hvorefter han levede sit Liv i Randers som en »tro Dannemand baade Svend og Mand« og var »Foged paa Hr. Peder Lockes (Lykkes) Vegne og siden paa Hr. Ottes Vegne og holdt Tinget lovlig og skikkede hver Dannemand Ret« — — — »og aldrig vi kunde høre, at han stod noget »urucht« paa i nogen Maade, førend han og Hr. Otte Nielsen kom »scallyng (Uenighed) imellem paa Skjern«. Hr. Otte Nielsen maa være den tidligere Rigshofmester, som nok har erhvervet sig Skjern, før Sønnen Hr. Erik Ottesen overtog den, og det har ikke været heldigt at blive Uvenner med ham. Vi kender ikke nærmere til,

¹⁾ Dipl. Vib. 42; de øvrige Oplysn. er taget fra Æ. d. A. og Rep. I og II.

hvorfor dette Vidne er optaget, og ret mærkeligt er det, at det er sket paa Foranledning af en Adelsmand Anders Benderup, der netop senere blev Ejer af Hvidsten Hovedgaard og antagelig ogsaa af de før omhandlede 3 Gaarde dør efter at have overtaget Jens Gregersens Pantebreve. Har der mon været en nær Forbindelse mellem de 2 Mænd, f. Eks. at Anders Benderup var gift med en Datter af Jens Gregersen, eller forelaa der kun Forretningsforbindelse? Det bør nok i Tilslutning til det anførte oplyses, at der i 1469 i Randers blev afsagt en Dom, hvori blandt en Del Adelsmænd nævnes Christen og Oluf »Gersenn« af Stouby og Anders Benderup »som Wapenne ere« (af Vaaben, d.v.s. Adelsmænd); at disse 2 Mænd opføres lige før Anders Benderup kunde godt tyde paa, at de var Brødre til Jens Gregersen¹).

Vi kender ogsaa en Del til en Hans Mikkelsen, der i mange Aar var Foged paa Tordrup; med Hensyn til ham foreligger der ikke Tvivl om, i hvilken Stand han hørte hjemme, han var ikke adelig. I hans Funktionstid faldt de vanskelige Aar omkring Skipper Clements Fejden, og denne har sikkert medført mange Besværligheder for ham, nogle af dem blev bragt saa langt frem som til Landets øverste Domstole. En i Gjerlev Herred boende Thomes Kiildsen, der bl. a. havde været med til at brænde Demstrup af, var paa hans Foranledning blevet henrettet, da Opgørets Time kom. En Del Aar senere søgte den saa haardt straffedes 2 Sønner at faa Faderen rensat og hans Skæbne hævnnet ved en Retssag mod Hans Mikkelsen, hvorunder de anklagede ham for at have ladet Faderen halshugge uden Ret og Dom, og de kunde herunder fremlægge et Vidne fra Gjerlev Herreds Ting, hvorefter Faderen ikke havde været med »udi den Oprør med Skipper Clement«. Hans Mikkelsen, der allerede i 1533 havde faaet kongeligt Dombrev lydende paa, at han og hans Arvinger var dømt kvit for Thomes Kiildsens Død, førte nu Bevis for, at Thomes Kiildsen baade før og efter, at han blev dømt, for Tinget »unødt og upint« havde tilstaaet, at han var »udi Raad og Gerning og udi Flok og Fylling, den Tid Demstrup blev

1) D. Mag. 1 — 6 — 54. »En Dom, om nogen beligger en Kvinde heller Mø i nogen deres Tjeneste«.

brændt«. Ved Herredagens Dom i Aarhus Fastelavns Lørdag 1546 blev det da ogsaa fastslaaet, at Thomes Kiildsen var rettet med Rette, og at Hans Mikkelsen skulde være kvit og angerløs for den Sag uden al ydermere Tiltale¹⁾. Han har i det hele taget givet Retsplejen en Del at bestille, ifølge samme Dombog fik han Hr. Oluf Libbert paa Hvidbjerggaard dømt til at betale sig 50 Mark, foruden at han i en anden Sag optraadte som Fuldmægtig for Provst Hr. Svend Mogensen paa Vestervig Kloster, og endelig var han som Foged paa Tordrup indblandet i en Sag angaaende Restancer fra en Selvejergaard, der var blevet forbrudt ved Skipper Clements Fejde²⁾. Andetsteds finder vi Oplysning om, at han blev sagsøgt af en Niels »Oudtt« paa dennes Hustrus Vegne, af en Mand i Hvam, »for han friiedt« Jep Tøgersen i Hallendrup paa Tordrup Slot, som slog Troels Henriksen ihjel — han skulde da vel ikke have haft for stort et Hjerte —, af Niels Juel til Astrup for en Okse, han tog fra en af Niels Juels Tjenere i Løjstrup, og endelig er han vel den Hans Mikkelsen i Værum, der en halv Snes Aar senere fik en Borger i Randers dømt for nogle Rentepenge³⁾.

Efter Eske Broks Afgang som Lensmand skte der igen Ændring i Forholdene paa Tordrup eller Taarupgaard, det blev bestemt, at Ladegaarden enten skulde bortforpagtes eller besættes med Fæstere, hvilket sidste blev Resultatet, og den var nu i længere Tid bortfæstet i 3 Dele til 3 Bønder, og de første Fæstere Jens Fisker, Christen Kjeldsen og Niels Rasmussen nævnes der endnu i 1648/49. De 3 Mænd skulde hver i Landgilde yde 4 Ørte Rug, 4 Ørte Byg og 4 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Td. Smør og stalde en Okse, alt i alt svarende til 23 Tdr. Htk.; Kornydelsene kan maaske synes forholdsvis smaa, men man maa erindre, at man da ikke regnede med store Foldudbytter, ca. 3 Fold var det sædvanlige Udbytte. I 1633 blev den samlede Landgilde af Ladegaarden iøvrigt tillagt Tolderen i Randers som Løn⁴⁾.

Det har været ret betydelige Arealer, de har drevet, og de 3

1) Herredags Domb. V 50.

2) smstds. fol. 45 b, 58—59 og 59 b.

3) D. Mag. 3 — 4 — 55, 156 og 206 samt Rigens Dbg. 1554—58 fol. 39 b.

4) K. Br. 8/7 1633.

Mænd har sikkert raget op over Bønder i Almindelighed. Om een af dem, Christen Kjeldsen, har vi lidt nærmere Oplysning som Følge af, at der i Ørum Kirkes Vaabenhus findes en Gravsten over ham og hans Hustru; den er imponerende med Afbildninger af et fornemt udseende Ægtepar, begge med Pibekraver, man skulde mindst tro, at det var en Præst og hans Hustru, men det er jo muligt, at Stenen har været lavet til andre først; desværre er den noget slidt, da den antagelig har ligget paa Gulvet i Kirken. Det har været ret et patriarkalsk Ægtepar, der ifølge den vanskeligt læselige Indskrift velsignedes med 7 Drenge og 3 Døtre, og de døde i en Alder af henholdsvis 76 Aar og 84 Aar.

Fæsteren Jens Fisker er maaske den samme som den Jens Fisker, der passede Fiskeriet i Gudenaen i en Del Aar; denne Stilling maa have været ret betydningsfuld, efter Lensregnskabet for 1611/12 ydedes der Fiskeren til Løn og Underhold: Penge 16 Dlr. + 4 Dlr. for 1 Ko, endvidere 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Malt, 16 Skpr. Humle, 1 Fjerding Smør, 1 Td. Byg til Gryn, 6 Faar og 3 Svin. Han har boet i et teglhængt Hus, der blev samme Aar lagt 150 Sten paa Taget; det fremgaar af Regnskabet, at der blev overleveret ham 4 Hampereb til at opvinde Porten ved Fiskergaarden. Indtægten af Laksefiskeriet, som den Gang tillagdes stor Værdi, havde Kongen forbeholdt sig.

Vi har i det hele kun forholdsvis faa Oplysninger om Livet da paa Tordrup eller Thorup og Taarup Ladegaard, som den efterhaanden kaldes. Den Tids Mennesker var heller ikke altid ærlige, af Dronningborg Lens Regnskaber for 1615/18 ser vi, at en Mand i Væth maatte indgaa paa at aflevere 1 »Øxenn«, fordi han havde ført nogen »Fouring« fra Ladegaarden, og at det ikke alene var fattige og trængende Mennesker, der havde for lange Fingre, fremgaar af, at det i samme Regnskab er anført, at Præsten Hr. Hans og Herredsfogden Mogens Christoffersen, begge af Værum, »aftingede for en Dreng ved Navn Mads Lauritzen for 2 Læs Hø, han ulovligt om Natten bortførte fra Thorup Ladegaard«, det store Beløb 60 Daler. De haarde Krige i 1600 Tallet var ikke gode for Egnen, 1629 hedder det om Ørum Kirke: »Udi denne bedrøvelige Krigstid er Kirken plyndret af

Fjenderne, foruden at den er meget bygfældig«, og det anføres, at der ingen Korntidende indkom, og at Bønderne var forarmet¹⁾. I Krigen 1643—45 synes selve Tordrup at være sluppet forholdsvis godt, i en Besigtigelse efter Krigen af Galten Herred, Essenbæk og Chrstrup Birker hedder det, at den fulde Landgilde kun kunde ydes af 4 Gaarde, nemlig de 2 Essenbæk Ladegaarde og de 2 af Thorup Ladegaardene, at $\frac{1}{2}$ Landgilde kunde gives af ialt $8\frac{1}{2}$ Gaard og 1 Bol, medens Resten alene kunde yde ned til $\frac{1}{6}$ Del eller var helt forarmet, alt som Følge af, at Fjenden paa 3 Indtog her i Landet havde haft »sit Kvarter og idelig Durchtog« paa Egnen og udplyndret og udskattet denne.

Der var endnu paa disse Tider en Del mere Skov paa Egnen end i vore Dage, der tales om Jebjerg Vester- og Øster Tykken og om Væth Skov, hvor der kunde fedes 24 Svin, men Skovene var blevet meget forhugget under Krigene. Af Besigtigelsen efter Krigen 1643—45 hører vi, at der i Jebjerg Tykken var rodhugget 1200 Bøge og 60 Ege og i Væth Skov 600 Bøge og 86 Ege, saa der maa jo have været noget at hugge af.

1) Aarh. Bispeark. Rev. I fol. 18 — 1 e.

Gravsten fra det 17. Aarhundrede i Ørum Kirke over Christen Kjeldsen og Hustru, der havde en Part af Tordrup i Fæste.

DEN FRIJSISKE ÆRA.
TORDRUP AFLØSES AF FRISENVOLD

Foruden at de haarde Krige i Chr. IV's og Fr. III's Tid i stort Omfang skadede de enkelte Borgeres økonomiske Forhold, forringede de ogsaa stærkt hele det danske Riges Status, Staten kom til at fattes Penge, og naar man er tynget af Gæld og vil eller skal ud af denne, maa man i Almindelighed ry til Realisation af sine Formueværdier. Og der var et specielt Forhold ved den sidste svenske Krig, som skulde faa stor Betydning for Thorup Ladegaard med omliggende Gods. Som man vil vide, havde Øen Bornholms Beboere flere Gange paa utvetydig Maade givet Bevis paa Tapperhed, godt dansk Sindelag og Loyalitet overfor Fr. III. Denne vilde ved Fredsslutningen meget gerne beholde Bornholm, men for at gaa med dertil forlangtes fra svensk Side, at der skulde afgives en stor Portion adeligt Jordegods i Skaane sammen med denne Landsdel. Ved Tilvejebringelsen af det fornødne Jordegods og iøvrigt ved Ordningen af Landets økonomiske Forhold var Rigets Rentemester Mogens Frijs meget stærkt indblandet. Han, der var udgaaet af en gammel, men ellers kun lidet fremtrædende Slægt, havde vist sig at være i Besiddelse af et usædvanligt finansielt Talent, saa at han efterhaanden vidste at forskaffe sig Gods og Rigdom i et næsten hidtil ukendt Omfang og endte som en af de største Jorddrotter, Danmark har haft.

Mogens Frijs havde faaet Lyst til og ogsaa opnaaet Løfte om Thorup Ladegaard med Fiskeri og en Del nærliggende Bøndergods, at modtage til 50 Rdl. pr. Td. Htk. for Godsets Vedkommende og Fiskeriet efter 3 Aars Regnskaber, til Gengæld bl. a. for Gods i Skaane, som han stillede til Kongens Disposition til

Brug som Ækvivalent for Bornholm; han kunde ialt opstille Fordring paa det vældige Beløb af godt 60.750 Rdl., hvoraf ca. 31.200 Rdl. for Jordegods i Skaane, medens han iøvrigt havde et Tilgodehavende paa ca. 26.400 Rdl. overfor Rentekammeret; Resten hidrørte fra nogle mindre Krav¹⁾). Man kan mærke, at det ikke vakte udelt Glæde at skulle fylde hans Gab med det gode jyske Gods, men Mogens Frijs vidste udmærket, hvorledes han skulde anstille sig. Der findes et Par Henvendelser fra ham af 16/7 1661, hvori han søger at sikre sig imod, at det skulde kunne siges, at han som Rentemester havde udsøgt sig det bedste Gods Hans Majestæt »til Præjudice og Skade«, i hvilken Forbindelse han insinuerer, at Lensmændene for deres egne »propre Commoditet« nødigt skulde ville slippe Godset. Han erklærer derfor, at han meget hellere vilde have Penge end Gods og vilde i saa Henseende lade sig tilfredsstille ved Sikkerhed i Trondhjem Lens Indkomster og nøjes med 45 Rdl. pr. afleveret Td. Htk. For Fiskeriets Vedkommende henviste han til et Overslag over Indtægter og Udgifter i Aarene 1653—56, der ikke skulde være af de ringeste Aar, men af de bedste, og hvorefter de samlede Udgifter oversteg Indtægterne med 20 Rdl. Endvidere tilbød han at tage hver Td. Htk. i Ladegaarden til 55 Rdl. og i Skoven til 70 Rdl.

Den paagældende Lensmand, Henrik Rantzau, fik Sagen til Erklæring, og i en vistnok egenhændig Skrivelse udtaler han sig af karsken Bælg. Det drejer sig om »meget fornemme Gods«, der var »samlet sammen med megen Møje« og af en saadan Karakter, at Kongen aldrig kan faa tilsvarende igen. Det forundrer ham, at nogen kan understaa sig at begære det bedste Gods af Kongen og lade denne beholde det ringeste. Thorup Ladegaard er mindst 100 Rdl. værd pr. Td. Htk., og Fiskeriet omfatter den fornemste Laksegaard, Kongen har i Danmark.

Mogens Frijs faar Lejlighed til at blive bekendt med Rantzaus Udtalelser, hvorover han harcellerer, idet han fremhæver, at Rantzau jo ikke kan paavise nogen anden Maade at fremskaffe Pengene paa, og han begærer nu »allerunderdanigst« at maatte faa Kongens Vilje at vide, for at han ikke »i Dag eller i Morgen

¹⁾ Rtk. I (1660—79) Bil. til Jbg. over Gods for Bornholm.

skal vorde beskyldt eller blameret, at efterdi jeg selv er Rente-mester, jeg da ikke burde at søge saadant Jordegods for mig selv for saadan Pris«. Han fremhæver igen, at han vilde foretrække at blive dækket med Penge.

Det interessanteste ved denne Sag er egentlig det Indtryk, man faar af Fr. IIIs vanskelige Stilling efter Krigen og Enevældens Indførelse og af de 2 fremtrædende Adelsmænds Spydighed under høflig og underdanig Maske. Mogens Frijs føler sig saa dejligt sikker, han er Fordringshaver i stor Stil, og han ved, at det vil være vanskeligt at dække hans Krav uden ved Hjælp af godt jydsk Gods, som passer udmærket sammen med hans øvrige Besiddelser, og Henrik Rantzau af den berømte gamle Slægt kan under Dække af Omsorg for Kronens Interesser baade faa Udløsning for sin Misundelse overfor den dygtige Forretningsmand, Omkomlingen Mogens Frijs, og luften sin Misfornøjelse med den enevældige Herskers Dispositioner. Adelsmændene følte sig paa denne Tid i høj Grad forurettede over Indførelsen af Enevoldsmagten ved Kongens nære Forbindelse med Byernes og Kirkens Mænd, og den Nimbus af guddommelig Indstiftelse, der ret hurtigt skulde udvikle sig om Enevældens Monarki, var endnu kun i sin Vorden.

Hvad Kongen end inderst har tænkt om Sagen, saa fandt han ingen anden Udvej end at dække Mogens Frijs' Krav ved Hjælp af det jydske Gods, »det falder os commoder (belejliger) at betale med Jordegods end Penge«, hedder det i hans korte Resolution, og han befaler, at der skal forelægges ham Skøder til Underskrift. Under 25/9 1661 udstedtes der saa Skøde til Mogens Frijs paa Thorup eller Taarup Ladegaard, delt i 3 Gaarde hver af Htk. 23 Tdr., og Ormstrup med 26 Tdr. Htk. med Ret til at oprette frie Herresæder af disse Gaarde og frit Birketing til Taarup. Endvidere medfulgte alle Fiskerirettigheder til Taarup — ej sat til nogen Værdi — samt en Mængde Bøndergods saavel i Dronningborg som i Kalø Len, ialt udgjorde det overdragne over 850 Tdr. Htk. Kort. Tid forinden var Mogens Frijs blevet Ejer af yderligere ca. 350 Tdr. Htk. i de nævnte 2 Len, en Del deraf grupperet om Østergaard i Hovlbjerg Herred; dette Gods var af Kronen benyttet som Erstatning for Ejendomme afstaaet

med Skaane til Henrik Thott, som omgaaende havde givet Mogens Frijs Transport derpaa.

Mogens Frijs gik nu i Gang med at skabe en værdifuld Herregaard af den i 3 Dele bortfæstede Taarupgaard, som var det almindeligt benyttede Navn paa denne Tid, og det omliggende Bøndergods. Selve Gaarden blev flyttet bort fra Engen, og en ny Gaard blev bygget ca. $\frac{1}{2}$ km længere mod Syd paa et smukt, noget højere beliggende Terræn. Vel under Hensyn til, at Mogens Frijs havde tilstrækkeligt med fornemme Residenser, blev Taarupgaard, selv om den nu var blevet en Herregaard, dog ikke forsynet med nogen Hovedbygning, der kunde passe som fast Bopæl for en højadelig Familie. Bygningen, der skal have været bygget i 1664, betegnes i Begyndelsen af 1700 Tallet som »ikkun maadelig«¹⁾, og den har antagelig i Hovedsagen været benyttet til Bolig for Forpagteren paa Gaarden, der nu altid var bortforpagtet, medens der kun har været et Par Værelser der til Brug for Herskabet. I et Syn fra 1671 taler der om Storstuen og et tilstødende Kammer, og det anføres, at Døren derimellem var forsynet med en Laas, som efter Forpagterens Udsagn tilhørte ham. At der ikke var regnet med, at Medlemmer af den grevelige Familie i længere Tid skulde have Ophold der, synes ogsaa at fremgaa af, at en Præst i Værum, om hvem vi senere skal høre noget mere, en Gang krævede et Beløb af 19 $\frac{1}{2}$ Dlr. for Skade paa sine fine Sengeklæder, som han havde laant Herskabet.

I nogle Værker ses dog oplyst, at der paa Frisenvold var et Taarn, som skulde være omtalt i et Syn over Godset i 1693 med Bemærkning om, at *Lofterne til Taarnet* var utætte²⁾. Jeg har intetsteds kunnet finde nogen Bekræftelse heraf og er af den Opfattelse, at dette Bygningsværk ikke saa meget hviler paa Grundmur eller andet fast Grundlag som paa Papir. I et Syn fra 1692, der efter flere deri indeholdte Oplysninger maa være identisk med det ovenfor nævnte Syn, udtales, at *Lofterne til Kornet* var »ganske udygtige«, idet en Del Brædder var »opgaaet i Vej-

1) D. A. IV 445.

2) J. S. 3 — II — 33.

ret«¹⁾); det er uden Tvivl denne Angivelse, der ved Fejllæsning eller Fejlskrift er blevet til »Lofterne til Taarnet«.

Som man kunde vente det af en Mand som Mogens Frijs, laa han ikke paa den lade Side, naar der kunde være Lejlighed til Udvidelse og Arrondering af Godset, bl. a. erhvervede han i 1662 Hovedgaarden Løjstrup, der tidligere havde tilhørt hans Stedmoders Slægt, Sandbergerne, og den blev nu med tilhørende Bøndergods lagt til Frisenvold Gods.

Det kan i det hele siges, at Mogens Frijs vandrede videre ad Rigdommens og Ærens tilsyneladende behagelige Vej, i 1671 blev han udnævnt til Greve, og Aaret efter fik han paa een og samme Dag — den 6. April 1672 — oprettet 2 store Len for sig og Efterkommere, Grevskabet Frijsenborg med Jernit, som han havde erhvervet i 1665, som Hovedsæde, og hvorunder lagdes flere andre Hovedgaarde, saasom Hagsholm, Lyngballegaard og Østergaard, og Friherskabet eller Baroniet Frisenvold, der kom til at bestaa af Taarup, som nu ogsaa fik Navnet Frisenvold, Løjstrup og en stor Portion Bøndergods. Udenfor Lenene holdtes — indtil videre — som fri Ejendom Slægtens Stamsæde Fauruskov samt de meget betydelige Godser Boller og Møgelkjær, som han ogsaa havde erhvervet sig, saa man ser, at det var mægtige Besiddelser, han nu sad inde med. Baroniet Frisenvold var beregnet for Slægtens yngre Grene, for »Cadetterne«, dog skulde Besidderne af Frijsenborg altid have Ret til Titlen »Friherre til Frisenvold«.

Grev Mogens Frijs var nu naaet langt, ja, han kunde med en ikke særlig klædelig Selvfølelse skrive til Griffenfeld, at han havde skabt »et anseligt Stykke Gods, og saa vel samlet, at ingen af alle Greverne her i Riget mig det enten før heller efter haver gjort, heller muligt skal gøre«²⁾. Han har herefter fundet det berettiget at søge at tage Livet lidt lettere, vel var han slet ikke nogen gammel Mand, men det voldsomme Arbejde for at samle Midler og Magt har sikkert tæret paa Kræfterne. Det er derfor nok ikke uden Grund, at han i 1673 begærer Afsked som Rentemester under Henvisning til sin »daglige Svaghed og Skrø-

1) Tb. 21/4 1692.

2) Danske Slotte og Herregaarde IV 424.

belighed«, hvilket han ogsaa opnaar under 16/6 1673¹⁾, og han, der var Kammerraad, fik nu tillige Charge af Etats- og Justitsraad. Samtidig udgik der Befaling til Kammerkollegiet om »med Flid« at examinere hans Regnskaber og Administration i Løbet af 4 á 5 Uger, saa han »efter des befundnes Rigtighed sin quitantiarum (Kvittering) bekomme kan«. Vi hører foreløbig ikke mere herom, hvorimod vi i Decbr. 1674 faar at vide, at han yderligere har faaet tillagt Gehejmerraadstitlen med den ikke uvæsentlige »Besolding« (Honorar) 2000 Rdl., men saa er der heller ikke mere for ham at opnaa, han dør den 9. Juni 1675, kun knap 52 Aar gl. Han efterlod 2 Døtre af 1. Ægteskab samt en umyndig Søn, Niels Frijs, og Enke af 2. Ægteskab, Anne Marie Offenberg, og hun, der synes at have været en Dame med Ben i Næsen, gjorde alt for paa bedste Maade at varetage Slægtens Tarv efter dens Overhoveds Død.

Aaret efter Mandens Død indgav Enken et Andragende om at maatte faa udbetalt 5880 Rdl. som resterende Løn samt om, at der maatte blive tillagt hende ligesom andre et »Naadens Aar«, altsaa yderligere Løn for et Aar. Man synes ikke at have fundet noget specielt at indvende derimod, men i Overensstemmelse med en af Skatkammeret afgivet Indstilling blev Sagen stillet i Bero, idet det mentes rettest at afvente bedre Tider²⁾. Senere hen paa Aaret blev der efter hendes derom fremsatte Ønske udnævnt en Kommission bestaaende af 3 Adelsmænd til at besigtige Mogens Frijs' hele efterladte Gods og afgive en udførlig Beskrivelse deraf til Dødsboet, den synes altsaa nærmest at være beregnet til Brug ved Skifter³⁾. Imidlertid fandt den nedsatte Revisionskommission ud af, at der var en Del at udsætte paa Grev Mogens Frijs' Regnskaber, og efter at der fra Grevindens Side var afgivet Erklæringer derom, blev der nedsat en ny Kommission, der nøje skulde eksaminere, i hvilket Omfang der yderligere var nogen »Gemenskab« (indbyrdes Forbindelse) mellem Grevens Forretninger og Kronens Regnskaber, og hvorvidt der maatte være nogen »Malversation« (Underslæb) ved Indførsler

1) Sj. T.

2) Orig. Indst. fra Skatkammeret af 23/5 1676.

3) J. T. 3/10 1676.

i Lensbrevene imod Matriklen og gamle Jordebøger. Det var meget ubehagelige Ting, der derved kom for Dagens Lys; det viste sig, at Grev Frijs havde benyttet sig af sine Embedsstillinger og Hverv til særlig ved sine Ejendomstransaktioner med Kronen paa uretmæssig Maade at berige sig selv i stor Maalestok paa Statens Bekostning¹). I de ved Skatternes Klarering benyttede Bøger var der foretaget mange Ændringer m. H. t. Grevens Gods, idet der fandtes »hele Linier udslettede, nogle Ord udraderede, andre overstregede og anderledes igen skrevne, nogle Steder hele Linier tilsatte ...« alt i Særdeleshed ved 2 af hans Tjenere; den ene af disse Medhjælpere var død, men den anden, nu Borgmester i Thisted Enevold Nielsen, erkendte, at han havde foretaget mange Rettelser efter Grevens Ordre.

Kommissionen kom til det Resultat, at der ved Udslettelser i Matriklens Bøger m. H. t. forskellige Ydelser fra ca. 1100 Tdr. Htk. var mistet Skatter til Beløb ca. 36.600 Rdl. Endvidere skulde uden Adkomst under Grevskabet og Baroniet være inddraget Rettigheder til Kirker og Tiender svarende til ca. 950 Tdr. Htk., hvoraf Værdien med Tillæg af nogle manglende Skattebeløb deraf udgjorde 27.500 Rdl. Men herudover var der en Del andre Ting at bemærke, bl. a. skulde han have modtaget Betaling for et Tilgodehavende 2 Gange, baade i Penge og i Jordegods, og der var Mangler m. H. t. Erlæggelse af ekstraordinære Skatter af forskellig Art. Det drejede sig nok ialt om over 75.000 Rdl., og der var yderligere det at bemærke, at der ikke herved var regnet med Renter af de skyldige Beløb, saaledes at man, hvis dette skete, vilde komme meget højere op. Det er derfor ikke særligt forbavsende, at vi bliver stillet overfor et af hans Enke under 7/6 1683 indgivet Andragende om, at Kommissionen maatte ophøre med sin Virksomhed og en Revisionsdom paa 11.000 Rdl. (vistnok Resultatet af den første Kommissions Arbejde) bortfalde, imod at der af Slægten afstoddes Jordegods og andre Værdier i stort Omfang²). Hun tilbød i saa Henseende til Kongen at overdrage Friherskabet Frisen-

1) R. A. Aarhus og Ribe Stifters Kontors Kopibog 1683/84 fol. 188—221.

2) R. A. Reg. o. Prtk., hvori indf. Memorial og Suppl., beg. 20/12 1679, spec. Nr. 226 og 227.

vold ansat til 50.000 Rdl. eller — hvad hun vilde foretrække — Frijsenborg Slot med tilsvarende Tdr. Htk. af det nærmest derved beliggende Gods af Grevskabet Frijsenborg, saaledes at der af Friherskabet og det resterende Gods fra Frijsenborg oprettedes et nyt Grevskab for Sønnen, endvidere den Gaard i København, hvori hun boede, ansat til 10.000 Rdl., Frydenlund for 2000 Rdl., ca. 490 Tdr. Tiendehartkorn for ca. 24.500 Rdl. og for det iøvrigt i 100.000 Rdl. manglende Beløb forskellige Tilgodehavender og Indskud i det Ostindiske Compagni og det Vestindiske Compagni. Under Henviisning til Majestætens »Naade og medfødte Fromhed« bad hun om, at alt hermed maatte være afgjort, saa hendes Mand i hans Grav og hans Efterladte kunde være i kongelig Naade. Hun fremsatte dog en spagfærdig Anmodning om, at Kongen vilde give hende lidt Afslag, bl. a. for Hovedbygningen og den medfølgende Sæd, under Hensyn til, at det resterende Gods ikke var tilstrækkeligt til Forrentning og Afbetaling af en indestaaende Gæld paa 50.000 Rdl. samt til Underhold for hende og Børnene, idet hun særlig fremhævede Sønnens slette Vilkaar, Hensynet til den Stand — Grevestanden — Kongen allernaadigst havde sat ham i, og at han jo ved Uddannelse og Rejser gerne skulde gøre sig meriteret til at komme i Majestætens Tjeneste. Efter ca. 14 Dages Forløb — den 23/6 — faldt der en ret kølig kongelig Resolution i Sagen, det anførtes, at de tilbudte Poster ikke var 80.000 Rdl. værd, men at Kongen dog desuagtet vilde være tilfreds dermed, naar der yderligere afgaves en Obligation paa 20.000 Rdl. med Pant i Boller med tilhørende Gods; der er kun Tale om Afgivelse af Frisenvold, medens delvis Aflevering af Grevskabet slet ikke berøres. Naar de 100.000 Rdl. var dækket, vilde hun kunne faa Generalkvittering for alle Mandens Forhold. I Resolutionen omtales flere Spørgsmaal af mindre Betydning, som var bragt frem af Grevinden, eet af dem bør vi dog vist nævne her, det er et Ønske om, at »Norrings Gaard«, der med stor Bekostning var opbygget af 7—8 øde Gaarde, herefter maatte passere for en privilegeret Hovedgaard. Den kongelige Afgørelse paa denne Begæring, der tilsigtede Oprettelse af en Hovedgaard ved Niels Ebbesens Nørreris (Norringris), var ganske kort: »Dette kan

ikke ske«. Samme Dag skyndte man sig at udsende en kongelig Befaling gaaende ud paa, at hvad der var forregnet Kongen til Skade i Frijsenborg Matrikel, skulde der skattes fuldkomment af fra førstkommende 1. Juli, indtil der fandt Rettelse Sted ved den paabegyndte Landmaaling. Da en Maaned var forløbet, kom Grevinden med et nyt Andragende, hvori hun bad om, at Kongen »i denne min store Trang og kummerlige Tilstand teer mig sin kongelige Mildhed« og vilde nedsætte de 20.000 Rdl. til 5.000 Rdl., højst 8.000 Rdl., at indbetale i 4 Terminer, og at hun maatte beholde Indskudene i de 2 Compagnier, »eftersom de dog estimeres for intet«. I kongelig Resolution af 15/8 s. A. fastholdtes imidlertid Kravet om en Obligation for 20.000 Rdl., hvilket Beløb kunde betales i Løbet af 3 Aar, men hun fik Lov til at beholde de for intet regnede Indskud i Compagnierne.

Selv om Grev Mogens Frijs nok i sin Iver efter Magt og Rigdom har haft meget lange Fingre, og selv om hans Enke tydeligvis kæmpede godt for sig selv og Børnene, kan man dog meget vel ved denne Affære komme til at mindes, at Dronning Margrete syntes at være tilbøjelig til at benytte sig af betydelige Mænds Død og til at handle med Enker. Meget havde sikkert set anderledes ud, om Grev Mogens var død i en høj Alder, maaske var der slet ikke kommet noget frem imod ham, og i hvert Fald havde han nok kunnet forsvare sig vel.

Efter Kongens sidste Resolution har den Frijs'iske Familie været klar over, at der nu ikke var flere Lempelser at opnaa, allerede 8 Dage senere, den 24. August, udstedte Grev Niels Frijs et »Følgrebrev« til sine Forpagtere paa Frisenvold og Løjstrup samt menige Bønder og Tjenere i de paagældende Sogne, »samtlige det Friherskab Frisenvolds Indbyggere«, hvori han oplyste, at han til Kongen havde afstaaet de Gaarde og Ejendomme, som de paaboede¹).

Nogle Maaneder senere blev Overdragelsen til Kongen fuldbyrdet i formel Henseende ved et af Enkegrevinden paa Sønnens Vegne ifølge Fuldmagt udstedt Skøde, og det synes, som om man i det hele har gjort alt for at holde Aarsagen til, at Baroniet skulde gaa over til Kronen, skjult for Offentligheden,

¹) R. A. Top. Saml. Pap.

Overdragelsen er i Skødet stillet op som et almindeligt Salg, det hedder: »vi derfor til Fyldest i alle Maader er fornøjet og allerunderdanigst takker Hans kongelige Majestæt for fornøjelig Betaling«; det betyder jo ofte særdeles meget at bevare Skinnet — saa maa der hellere ryge store Del af »Skindet«.

Nu var Sagen da ogsaa endelig i Orden, saa Chr. V under 14/3 1684 kunde udstede en Generalkvittering til Grev Niels Frijs for Faderens Forhold, idet han afstod fra alle Prætensioner (Fordringer), saavel m. H. t. hvad der allerede var forefundet, som vedrørende hvad der i Fremtiden maatte kunne findes.

Frisenvolds Forbindelse med Frijs'erne var herefter forbi, Gaarden beholdt dog det Navn, den derved havde faaet, og som altid vil minde om Tilknytningen til Grev Mogens Frijs. Det vil nok være naturligt at tilføje, at hans Slægt allerede uddøde paa Mandssiden med en Sønesøn, og at den i dette Aarhundrede afdøde Lensgreve Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg ikke var nogen Frijs, men, hvad de færreste vist er klar over, tilhørte en Gren af Adelsslægten Vind.

REVENTLOWER OG HARDENBERGER

Tordrup m. m. var nu — i Frisenvolds Skikkelse — efter ca. 22 Aars Forløb paany kommet under den danske Krone, men medens den tidligere Forbindelse dermed havde varet over 250 Aar, saa skulde den nye være af meget løs Karakter og ikke en Gang strække sig over et Aar. Man har nok fra første Færd været klar over, at Godset ikke skulde forblive under Kronen, men kunde benyttes som Bytteobjekt.

Den, der kom i Besiddelse af Baroniet Frisenvolds Ejendomme, var en ca. 40 aarig dygtig og ærgerrig Adelsmand, Conrad Reventlow, af en gammel Slægt, der hovedsagelig havde hørt hjemme i Holsten og Mecklenburg. Han havde vundet Laurbær som Officer i den skaanske Krig, men det var dog i den civile Administration, at han særlig skulde gøre sig gældende. Han, der efter sin Fader overtog Embedet som Amtmand i Haderslev, var i 1673 blevet ophøjet i Grevestanden og derefter forlenet med Grevskabet Reventlow, der havde Sandbjerg i Slesvig som Hovedsæde. Senere havde han faaet Interesse for Gods i Nørrejyland. I December 1683 erhvervede han kgl. Konfirmation paa en Kontrakt med Oberst Johan Rantzau til Bramminge om et Pantebrev paa 32.000 Rdl. i Clausholm med tilhørende Gods, ifølge hvilken han pr. 1/5 1684 skulde overtage det pantsatte Gods til Brugelighed¹⁾. Paa samme Tid var han Kongen behjælpelig med Afviklingen af det pløenske Successionsspørgsmaal, og der blev nu under 7/5 1684 truffet Aftale mellem Kongen og Reventlow om et Mageskifte, hvorved sidstnævnte bl. a. fik Frisenvold og Løjstrup m. v., medens Kongen overtog Re-

1) J. R. 22/12 1683.

ventlows holstenske Ejendomme Segeberg Kalkværk og Giskenhagen med tilhørende Gods for omgaaende at overdrage dem til Hertugen af Pløen. Frisenvold og Løjstrup med tilhørende Tjender og Bøndergods, ialt ca. 1090 Tdr. Htk., blev nu kun ansat til ca. 40.650 Rdl., medens de holstenske Ejendomme blev sat til 80.000 Rdl.¹⁾, for hvilket Beløb de ogsaa overtoges af Hertugen.

Grev Conrad Reventlow har sikkert — ligesom Mogens Frijs — alene haft Interesse for Frisenvold m. v. som Pengeanbringelse og ikke for deraf at skabe sig et Herresæde, hvor han vilde tage Bopæl, og endnu mindre fik han Brug derfor, efter at han et Par Aar senere havde faaet Ejendomsret til Clausholm med ialt godt 1100 Tdr. Htk. foruden 5 Kirker; han byggede her det store Slot, der nu findes i nogenlunde uforandret Skikkelse, dog at det senere er blevet forsynet med 2 smaa Fløje mod Syd. I 1690 udvidede han sit Godsomraade ved et nyt Mageskifte med Kongen, hvorved han erhvervede Kalø med henvend 600 Tdr. Htk. Han var saaledes blevet en af Danmarks store Godsbesiddere, og hans Efterkommere skulde i flere Henseender komme frem i første Række af danske Jorddrotter. Selv om han i den civile Administration ikke naaede op blandt de store Statsmænd, maa han dog betragtes som en Dygtighed, der baade forstod at tage Vare paa Statens Tarv og paa sine egne Affærer, som dog undertiden kunde komme ud for Rystelser, idet han ønskede at optræde som Grandseigneur og gerne vilde nyde denne Verdens Goder.

Efter Chr. V's Død opnaaede han at blive Storkansler, ligesom han fik Elefantordenen, men det maa nok erkendes, at det, der særlig gør hans Navn kendt for os, er den Omstændighed, at han var Fader til den Anna Sophie Reventlow, der i en Alder af 19 Aar blev bortført fra Clausholm af Fr. IV og viet til ham til venstre Haand for senere, da Dronning Louise i 1721 var død, at opnaa Dronningeværdigheden og blive kronet og endelig efter Fr. IV's Død at blive forvist til Clausholm. Grev Reventlow var først gift med Anna Margrethe Gabel, der døde i 1678, hvorefter han i 1681 ægtede Sophie Amalie Hahn; i Ægteska-

¹⁾ Kr. Sk.

berne blev der født ham ialt 17 Børn. Den sidste Hustru — Anna Sophies Moder — tog noget tungere paa Livet end Manden og yndede ikke de lette Sæder ved Hoffet; hun saa absolut ikke med blide Øjne paa Datterens Forbindelse med Fr. IV, ja, hun skal en Gang efter Anna Sophies Ophøjelse til Dronning have udtalt (paa Fransk): »Jeg kysser min Dronnings Haand, men jeg foragter min Datters Haand«. Det har vel heller ikke gjort Moderens Sind mildere, at hendes Ægtefælle igennem en Del Aar havde en fast Forbindelse med en Borgerdatter fra Aabenraa, Anna Cathrine Hagensen, som han i hvert Fald havde knyttet til sig fra 1683, og som han installerede paa den af ham i 1692 erhvervede Hovedgaard Kollerup, der ligger forholdsvis nær ved Clausholm. Hun, der oven i Købet var ældre end Hustruen, fødte ham 3 Børn, han naaede saaledes mindst op paa et rundt Tal af 20 Børn. Han tog sig ogsaa pænt af disse udenoms Børn, der efter Datidens Sprogbrug kaldtes for »naturlige« Børn, en Betegnelse der egentlig nærmest er bedre end vore Tiders »uægte«, han vedkendte sig dem og fik dem adlet under Navnet Reventfeld.

Allerede i levende Live — i 1703 — lod han en Del af sine Godser, Frisenvold, Kalø og Løjstrup, gaa videre i Slægten, men der er det bemærkelsesværdige ved Sagen, at han ikke overdrog dem til en Søn, men derimod til den ældste Søn Christian Ditlevs Hustru, hun var imidlertid heller ikke nogen ganske almindelig Svigerdatter.

Christian Ditlev Reventlows Løbebane var til at begynde med i udpræget Grad af militær Karakter, selv om han efter Faderen arvede Overjægermesterembedet og Posten som Amtmand i Haderslev; han var med i den spanske Arvefølgekrig, hvori han udmærkede sig under den bekendte Hærfører Prins Eugen og blev General. Da Danmark i 1709—10 gjorde sit sidste Forsøg paa at genoprette det under Fr. III lidte smertelige Tab af Skaane, var han i den første Tid Leder af Feltoget uden — dog maa ske særlig paa Grund af Sygdom — at kunne opnaa de ønskede Resultater. Men var han en dygtig Krieger i Ufredens Tid, synes det, som om han i Hjemmet i høj Grad var under Kommando af sin Kone, man kan nok her bruge den gamle Vending, at han

var General ude, men hun General(-)inde. Han var i 1700 blevet gift med Benedikte Margrethe Brockdorff, der havde været Enke i ca. 5 Aar efter den Mand, som paa det daværende Tidspunkt blev regnet for at være Landets rigeste Godsejer, Jørgen Skeel til Gl. Estrup og Sostrup i Jylland og Krenkerup paa Lolland samt mange flere Gaarde, en Mand, der som tilhørende en af de ældste danske Slægter var blandt dem, der kun havde Foragt tilovers for Chr. V's Lensadel, hvori jo var optaget baade borgerlige af Fødsel og udenlandske Adelsmænd. Enken, der arvede Krenkerup, var ikke mindre stolt — selv om hun dog fandt sig i at blive Grevinde i sit 2' Ægteskab — og tillige i Besiddelse af en Mængde fremtrædende Egenskaber af mer eller mindre rosværdig Karakter, som skaffede hende et frygtet og hadet Omdømme. Om hendes Dygtighed, Energi og Mod kan der ikke være Tvivl, men hermed var ogsaa forbundet Gerrighed, Havesyge og Mangel paa Hensyntagen til andre. Under Mandens Fraværelse — ja vel ogsaa under hans Tilstedeværelse — styrede hun deres Godser og økonomiske Forhold paa en fremragende Maade og bidrog sikkert stærkt til, at ogsaa hendes 2. Mand kunde opnaa at blive betragtet som Landets største Jorddrot. I 1722 blev han forlenet med Baroniet Brahetrolleborg med ca. 950 Tdr. Htk., i 1729 fik Ægteparret af en Del lollandske Godset dannet Grevskabet Christianssæde med ca. 2740 Tdr. Htk., i 1731 oprettede de Stamhuset Frisenvold af Gaarden af dette Navn, Løjstrup og Kalø med henved 1700 Tdr. Htk. og i 1736 Stamhuset Krenkerup paa Lolland med godt 1000 Tdr. Htk.; naar det endelig tages i Betragtning, at han ogsaa var Besidder af Grevskabet Reventlow, maa det erkendes, at det ikke var en ren Ubetydelighed af Danmarks Jord, Ægteparret var i Besiddelse af.

Christian Ditlev Reventlow menes ikke at have hørt til dem blandt Familien, som skubbede til og ønskede at nyde godt af Halvsøsterens Forbindelse med Landets Konge, men skal tværtimod have misbilliget den; dog opnaaedes der vist Forsoning, efter at Anna Sophie var blevet Dronning. Efter Fr. IV's Død kom Ægteparret i Unaade, han blev afskediget som Overjægermester og blev forvist fra Hoffet, men opnaaede dog Kongens

Gunst igen efter nogle Aars Forløb. I de senere Aar var hans Virksomhed mere civilt præget, og han gjorde sig ogsaa her fortjent, særlig som Overpræsident i Altona og ved Genopførelsen af København efter den store Ildebrand i 1728; han har i det hele forskaffet sig et meget bedre Rygte end Hustruen. Under sit Arbejde havde han hovedsagelig Ophold fjernt fra Hjemmet paa Lolland, særlig i Altona, man har Indtrykket af, at han fandt mere Fred i Krigens Tummel og ved besværligt Embedsarbejde end i Hjemmet.

Christian Ditlev Reventlow døde i 1738 og Hustruen i 1739. Medens en yngre Søn af samme Navn som Faderen fik Grevskabet Christianssæde, overgik de andre Majorater og deriblandt Stamhuset Frisenvold til den ældste Søn, Grev Conrad Ditlev Reventlow. Han havde tidligere ligesom Faderen, Bedstefaderen og Oldefaderen været Amtmand i Haderslev og havde senere boet paa Brahetrolleborg, men tog efter Faderens Død hovedtagelig Ophold i København, hvor han beklædte store Embedsposter som Præsident for Højesteret og Stiftamtmand over Sjælland; han gjort et fint Parti, idet han blev gift med Prinsesse Vilhelmine Augusta af Nordborg-Pløen. I Forholdet til sit jydskes Gods har han særlig gjort sig bemærket derved, at han erhvervede Hovedgaarden Bruusgaard med ialt ca. 350 Tdr. Htk. og føjede den til Stamhuset Frisenvold. Han døde ret tidligt i 1749, og Majoraterne overgik derefter til hans ældste Søn Christian Ditlev, der var født 1735. Da denne Besidder allerede døde 1759 i en Alder af knap 25 Aar, foreligger der ikke videre Oplysninger om ham, og det man kender til ham, er ikke særlig flatterende, han skal i høj Grad have levet Livet let. Han naaede at blive gift — 22 Aar gl. — med Ida Lucie Scheel von Plessen, og at blive Fader til en Datter, Juliane Frederikke Christiane Reventlow, f. 15/2 1759. Ved hendes Faders Død overgik saavel Grevskabet Reventlow som Baroniet Brahetrolleborg, som fortrinsvis skulde arves paa Mandslinien, til hendes Faders Onkel Christian Ditlev Reventlow til Grevskabet Christianssæde. Skønt man jo ikke kan sige, at han med sine 3 Len var daarligt stillet, gjorde han dog ogsaa — vel mest af Hensyn til sine mange Børn — Krav gældende med Hensyn til de 2 Stamhuse

Krenkerup og Frisenvold. 2 nedsatte Kommissioner, af hvilke vor store Jurist, den senere Statsminister Henrik Stampe, var Medlem, kom imidlertid henholdsvis under 9/11 1761 og 5/3 1764 til det Resultat, at begge Stamhuse skulde tilfalde den afdøde Besidders Datter. I Sagen om Krenkerup var yderligere inddraget Spørgsmaalet om, til hvem Afdødes Gaard i København med Tilbehør, derunder et Sølvtestel paa ikke mindre end 400 Pund, skulde tilfalde; paa dette Punkt var Afgørelsen til Fordel for Grev Chr. D. Reventlow. Afgørelserne blev stadfæstet af Højesteret i 1762 og 1764¹⁾.

Selvom de 2 Len ikke kom i Juliane Reventlows Hænder, var hun dog alligevel med sine 2 Stamhuse ikke saa lidt af en Guldflugl, og da hun dertil baade var begavet og smuk — »sehr schönen Teint et beaucoup de graces«²⁾ — har der sikkert været mange, der vilde forsøge at fange Fuglen, bl. a. vist ogsaa i hendes Faders Slægt, der gerne vilde sørge for, at Godserne kunde blive i Familien. Den lykkelige blev en hannoveransk Adelsmand Carl August von Hardenberg, og de blev formentlig gift den 8. Juni 1774³⁾. Forud for Brylluppet afgav Hardenberg en Revers (Erklæring), hvori han forpligtede sig til, saafremt det tillodes ham at nyde sin Forlovedes Indtægter uden Decimation, d.v.s. fri for »6. og 10. Penges« Afgift af Arv til Udlandet, efter sin Faders Død at tage Ophold i Danmark eller lade sin nærmeste Arving tage Ophold her efter det fyldte 14. Aar eller endelig at betale Skatter af de Beløb, der blev bragt til Udlandet. Da Faderen døde, kunde Hardenberg imidlertid ikke opfylde de fastsatte Betingelser, men han fik i 1782 ny kgl. Fri-tagelse for Decimation i ret kølig Affattelse, Hustruen skulde som Enke og den ældste Arving efter det 16. Aar tage Ophold her, handledes derimod, »skal Revenuerne (Indtægterne) straks være 6. og 10. Penges Betaling underkastede, uden at vi deri siden ville eller kunne gøre nogen Ændring.«

Det var ikke under de bedste Auspicier, at dette Ægteskab indledtes, det var absolut ikke velset fra Familien Reventlows

1) *Vot. prt. henh.* 1761 S. 454 og 1764 S. 82.

2) *Bobé III* 96.

3) *D. A. A.*

eller Regeringens Side, at de store danske Godser derved kom over paa en Udlændings Hænder. Den berømte Bondeven C. D. F. Reventlow, der var Søn af den Reventlow, der havde arvet de 2 Len, og som kendte Hardenberg fra et Ophold i Leipzig, skriver rent ud, da han efter Forlovelsen skulde præsentere Hardenberg ved Hoffet i København: »Hvor ulykkeligt er det ikke, naar man gifter sig for Pengenes Skyld¹⁾«, og hans Søster Grevinde Louise Stolberg, der i Juli 1774 havde Besøg af det nygifte Par, anfører i et Brev af 26/7 s. A.²⁾, at hun ikke kan lade være at tænke paa, at Hardenberg havde begæret Juliane uden at vide mere om hende, end at hun havde en Indkomst af 20.000 Rdl. og en Moder, der var fra Forstanden. Grevinden, der har mange smukke Ord om Julianes gode Udseende og Ynde, tilføjer: »Sie ist schon schwanger, das kleine Ding«. Med Hensyn til Manden anfører hun, at han behager hende mindre, en ung Mand paa 25 Aar, der opfører sig, som om han var 40 Aar, men i Besiddelse af Forstand.

Nu maa man vel efter de foreliggende Forhold ikke hænge sig alt for stærkt i den Omtale, der blev Hardenberg til Del i den Reventlowske Familiekreds' Breve, selv om den ikke var slem til at tale ondt om andre, og i hvert Fald kunde den Omstændighed, at det ældste Barn Sønnen Christian Henrik August angives født 12/2 eller 19/2 1775, altsaa antagelig godt 8 Mdr. efter Vielsen, nok tyde paa, at Giftermaalet, hvor meget end Fornuftshensyn havde været medvirkende, ikke var ganske uden Forbindelse med den lille drilske Gud Amor³⁾. Selvfølgelig kunde Barnet jo ogsaa udmærket være kommet ca. 1 Md. for tidligt, men dette vilde ikke stemme saa godt med, at Grevinde Stolberg allerede i Juli var klar over, at Juliane var med Barn.

1) Chr. B. Reventlow: En dansk Statsmands Hjem I 10. Denne Bogs Forfatter, der var Sønesønsøn af C. D. F. Reventlow og saaledes havde Erektor af Stamhuset Frisenvold til Tip-Tip-Oldefader, fik som Ejer i Aarene 1876—96 af Hovedgaarden Christianslund, der blev oprettet ved Stamhusets Ophævelse i 1798, god Forbindelse med Eggen omkring Tordrup.

2) Bobé III 96.

3) Bobé angiver 8/7 1774 som Vielsesdato og nøjes som pæn Mand med at anføre, at det første Barn »fødtes allerede 19/2 Aaret efter« (III 396).

Paa den anden Side kunde man ogsaa være saa ondskabsfuld at tænke sig Muligheden af, at den gode Hardenberg, der efter alt at dømme har været af et køligt beregnende Gemyt, har villet give hende »Fæstenspenge« eller »Fæstensgave«, som det er blevet kaldt, for at sikre sig, at Guldfluglen ikke i sidste Øjeblik fløj fra ham, før den var kommet ind i Ægteskabets Bur.

Det stemmer udmærket med den Opfattelse, man faar af hans Karakter, at han synes at have været ivrig efter at blive kendt med Hustruens Godser, og vi har da ogsaa Oplysninger, der viser, at han i Efteraaret 1774 og Foraaret og Sommeren 1775 har haft Ophold paa de jydsk Ejendomme. Af en af Besidderen af Stamhuset Bidstrup, Justitsraad H. H. de Lichtenbergs Hustru, Karen f. Irminger, ført Dagbog for 1774¹⁾ fremgaar det, at hendes Mand Torsdag den 1. Septbr. red til Bruusgaard »at tale med Hr. Hardenberg«, at Hardenberg og Frue den følgende Lørdag kom om Formiddagen for at aflægge Besøg hos Familien paa Bidstrup, samt at de Lichtenberg igen Onsdag den 7. s. M. tog over til Bruusgaard. Ifølge Fru de Lichtenbergs Dagbog for 1775 var i hvert Fald hendes Mand og Broder paa Bruusgaard den 16. Marts 1775, og den 29. Juli s. A. kom Hardenbergs med en Fru Bülow og en Baron Freitag paa Besøg til Bidstrup. Den 31. Juli var de igen sammen paa Frisenvold, hvor Fru Hardenberg holdt Mad. Budtz' (Birkedommerens Kones) Barn over Daaben, medens Ægteparret Lichtenberg stod Faddere, og endelig var de 2 Familier sammen paa Marked i Aarhus den 3. August. Efter de meget kortfattede Optegnelser synes det naturligt at antage, at Hardenbergs under deres Besøg i Jylland hovedsagelig har haft Ophold paa Bruusgaard, der jo ligger ret centralt mellem Kalø og Frisenvold, og hvor der, som vi om lidt skal høre, fandtes en standsmæssig, om end maaske nok noget forfalden Hovedbygning. Ifølge en Skifteafskrift fra 1793 i Krenkerup Godsarkiv skulde der paa Bruusgaard tilhøre Stamhuset et komplet grønt og et komplet gult og blaat Lærredstapet, af hvilke det sidstnævnte for længe siden var nedtaget »og vides ej, hvor er afbleven«.

Fra 1779 har vi en Udtalelse om Ægtefællerne i et Brev fra

1) Biblioteket paa Bidstrup.

C. D. F. Reventlows Hustru, efter at de 2 Ægtepar havde været sammen i en Ugestid¹⁾. Hun beskriver Baronesse Hardenberg som en ret vakker, men meget, meget ung og ikke des mindre saa gammelklog, medens han er en overordentlig virksom Mand og deri just en Modsætning til hende. Han synes at elske hende højt, men betjener sig af en Tone overfor hende, hvori »der ligger megen Nedladenhed, Eftergivenhed og Opmærksomhed«.

Synes der altsaa paa dette Tidspunkt endnu at have været Kærlighed mellem Ægtefællerne, saa var den i hvert Fald borte ca. 8 Aar senere. I et Brev af 10/11 1787 omtaler Grevinde Reventlow det sørgelige Forhold med Hardenbergs Hustru uden nærmere at angive, hvad der var galt. Hun anfører, at hun altid har syntes godt om ham og prist hans Hustru lykkelig, at en saadan Mand var faldet i hendes Lod, »uden at hun selv havde valgt ham«²⁾, men i Februar 1788 ser hun ganske anderledes paa ham. Hun skriver da, at Hardenberg atter vil udsone sig med Hustruen, »da hans Beregning slaar fejl«, og at det, hvor stor Uret der end kan være paa hendes Side, dog er uundskyldeligt, at han har villet udplyndre hende, »Penge er hans første og sidste Maal«³⁾.

Det blev imidlertid alligevel til Skilsmisse i 1788; Ægteskabet angives at være ophævet paa Grund af Hustruens formentlige Kærlighedsforhold til Prinsen af Wales⁴⁾. At det skulde være en saa højtstaaende Person, der har optraadt som den 3. Side i Trekanten, synes dog noget tvivlsomt. I et Brev af 15/1 1789 fra Johan Ludvig Reventlow paa Brahetrolleborg til Broderen C. D. F. Reventlow udtaler Afsenderen først sin dybeste Harme mod Hardenberg, der bliver ved at føre deres Navn (Hardenberg-Reventlow) og gør alt for at give det de skændigste Pletter, og bebrejder Broderen, at han stadig har haft Tiltro til Hardenberg, hvorefter det hedder om Hustruen, at hun nu burde ægte sin Galan, for at det hele kunde være i fuldkommen Overens-

1) Rev. I 52.

2) smstds. 116.

3) smstds. 119.

4) Bobé II 242.

stemmelse¹). Men var hun end en fornem og formuende Dame, kan man dog ikke godt tænke sig, at der skulde have været Mulighed for, at hun efter sin Skilsmisse kunde ægte Prinsen af Wales.

Hardenberg var ikke alene ivrig efter at komme i Besiddelse af Penge, det var ogsaa af stor Betydning for ham at faa Magt og Ære, og han skulde da ogsaa naa højt op paa Rangstigen. Hans Virksomhed faldt i Hovedsagen i den prøjsiske Stats Tjeneste, hvorunder han i udpræget Grad optraadte som Modstander af Napoleon, han blev Statskansler og tildeltes i 1814 Fyrsteværdigheden. Efter Skilsmissen med Juliane F. C. Reventlow giftede han sig igen 2 Gange.

I sit første Ægteskab havde Hardenberg 2 Børn, en Datter, der først var gift med en Grev Pappenheim og senere blev Fyrstinde af Pückler-Muscau, og Sønnen Christian Henrik August Hardenberg. I Overensstemmelse med de for Afgiftsfrihed for Faderen fastsatte Bestemmelser og maaske ogsaa paa Grund af Forældrenes Skilsmisse fik han tidligt Ophold i Danmark, det anføres i et Brev af 10. Oktober 1789²), at han skulde i Huset hos Forfatteren af Værket: »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere«, den senere Geheimestatsminister Ove Malling. Han passede ikke særlig godt ind i den Reventlowske Familiekrede, Grevinde Stolberg siger, at der fattes ham det jævne, beskedne og hjertelige, og at han har en selvbehagelig, opblæst Mine³). Ligesom Faderen blev han tidlig gift, godt 23 Aar gl. ægtede han den 18/9 1798 en Baronesse Reitzenstein; ifølge et Brev fra 25/9 s. A. fra Grevinde Sophie Reventlow var det hende ikke ukært, at hun ikke boede dem nærmere; »de leve kun for Øjeblikket . . . Jeg beklager Konen; jeg tror dog, at hun elsker ham og ønsker at bevare ham for sig, hvilket imidlertid vil falde vanskeligt⁴)«. Det bør maaske i denne Forbindelse nævnes, at Ægteskabet allerede den 13/4 1799 blev velsignet med en Datter.

1) Bobé II 151—52.

2) Rev. I 140.

3) Bobé III XLI.

4) Rev. I 242.

Denne Hardenberg tog sig stærkt af sine danske Godser, for Stamhuset Frisenvolds Vedkommende gik hans Arbejde dog vist hovedsagelig ud paa at faa det fideikommissariske Baand ophævet og de derunder hørende Ejendomme afhændet, hvorom nærmere i et senere Kapitel; derimod udfoldede han en livlig Virksomhed til Gavn for og Udvidelse af de lollandske Godser. Han frasagde sig den prøjsiske Fyrsteværdighed og blev til Gengæld dansk Lensgreve i 1814, hvorefter han af sine Besiddelser paa Lolland fik oprettet Grevskabet Hardenberg-Reventlow.

GLIMT AF LIVET PAA FRISENVOLD GODS

Med en kort Afbrydelse bestod Frisenvold i henved 140 Aar som et privat Gods, i Størstedelen af Tiden som Majoratsgods. Vi har i de nærmest foregaaende Kapitler hørt en Del om Godsets Besiddere og dets Forhold til Omverdenen, det vil nok ogsaa kunne være af Interesse at faa nogle spredte Træk fra Livet paa Godset, særlig fra den ældre Del af Perioden, idet straks bemærkes, at det slet ikke er Tanken at give nogen landbrugs-historisk Fremstilling, og at der andetsteds¹⁾ findes en Del Oplysninger om Bøndernes Kaar paa Frisenvold, Løjstrup og Kollerup Gods i Tidsrummet 1670—1702.

Det vil erindres, at Mogens Frijs ved sin Erhvervelse af Torstrup m. m. ogsaa opnaaede Birkerettighed for Godset, d.v.s. at de derunder hørende Ejendomme med Beboere kom til at danne en Retskreds for sig med et særligt Ting, og dette Birk opret-holdtes indtil en Snes Aar efter Godsets Sønderdeling. Der er endnu derfra bevaret en Del Tingbøger, som kan afgive mange Oplysninger om Livet dengang. Det bør først nævnes, at der vist intetsteds findes nogen nøjagtig Angivelse af, hvor Birke-tinget har været afholdt, men forskelligt kunde tyde paa, at dets Plads har været paa den tidligere omtalte Høj ved Ørum Kirke, hvorved der har staaet en Runesten. Der er her fundet mange store Sten, og vi ved jo, at der sædvanligvis til et Tingsted hørte 4 store Sten, hvorover der i Firkant lagdes Planker (»Stokke«), der blev benyttet som Pladser specielt for de 8 »Stokkemænd«, der skulde være til Stede ved et Tings Afhol-

1) J. S. 3 — II — 26 ff.

delse, men med Hensyn til dette Forhold med store Sten maa dog have i Erindring, at de fundne Sten eller en Del af dem kan hidrøre fra Gravkamrene i Højen. I hvert Fald maa Tingstedet have været beliggende i Nærheden af Ørum Kirke, det anføres en Gang, at en Mand kom op til Kirken og vilde have været til Tinget, som imidlertid da var afholdt¹⁾, og nogle Gange anføres det, at Tinget var holdt i Jebjerg »for Guds Vejrlig«²⁾, eller at der »blev holdt Ting og Ret udi Jebjerg og ej paa det ordinære Stedet formedelst Guds strenge Vintervejrlig«³⁾, hvoraf jo da maa fremgaa, at Tinget i Almindelighed blev holdt under aaben Himmel.

Vi hører, at Forpagteren paa Frisenvold Fastelavns Fredag i 1671 fik et ubehageligt Besøg, idet Fogderne og Ladefogderne fra Rosenholm og Vosnæsgaard samt en Staldkarl fra Rosenholm kom ridende ind i Gaarden, ja flere af dem havde Hestene helt inde i Forstuen, og vilde have ham med sig⁴⁾, af hvilken Grund ses ikke belyst. Da han vægrede sig derved, slæbte de ham hen til Døren, idet de talte om at ville binde ham mellem Hestene, saa de paa den Maade kunde faa ham med. De har nok ikke været helt lemfældige i deres Forsøg paa at faa Forpagteren med, men han slap dog forholdsvis godt fra Overfaldet. Efter et Syn over ham havde han stødt sin højre Tommelfinger »slemmelig paa Enden« og faaet »et blaat Slag under venstre Øje«. Under Sagen træffer vi paa »Sandemænd«, en Art Nævninge, der skulde dømme i visse Sager, og hører, at de fik deres Løn efter Loven, »Hestleje«, $\frac{1}{2}$ Mark Sølv.

Man holdt selvfølgelig ogsaa strængt paa sin Jagtret den Gang, selv om det vel kan siges, at Besidderne af Frisenvold havde mer end tilstrækkeligt af Jagtmarker. En Gang — i 1673 — maatte man sagsøge en ung Adelsmand »Velbaarne Hans Lindenow Hansen, som nu opholder sig paa Bidstrup« for »nogle Sinde (Gange) i denne Vinter« at have foretaget ulovlig

1) 9/2 1678.

2) 11/3 1671.

3) 24/1 og 28/2 1685.

4) 27/3 1671.

Jagt i Løjstrup Enemærke¹⁾). Og hans Jagt blev ikke blot drevet paa den Maade, at han alene paa en Tur nærmest ved en Fejltagelse kom ind paa fremmed Omraade, nej, det var Jagt i større Format, han havde med sig 3 á 4 Karle »med lange Bøsser i Sadlen«, »Myndhunde« og Støvere, en Gang saaledes 3 store Myndhunde og 6 Støvere, saa der er ikke noget at sige til, at saavel Hans Lindenow som Ejerinden af Bidstrup, Fru Øllegaard Gyldenstjerne, der havde ham paa Besøg og velsagtens stillede Mandskab og Hunde til hans Disposition, blev indstævnet i den Anledning. Det kan godt tænkes, at Hans Lindenow, der var Fætter til Fru Øllegaard, har ment at kunne tillade sig noget mere end almindelige dødelige, han var nemlig Dattersøn af Chr. IV og Fru Kirsten Munk. Fru Øllegaard havde iøvrigt haft den tvivlsomme Ære og Glæde at være blevet gift med den bekendte Kaj Lykke kort Tid, før han i 1661 blev dømt fra Ære, Liv og Gods — han reddede dog Livet ved at flygte til Udlandet — paa Grund af nogle ubetænksomme Ord om Dronningen i et Brev til en Elskerinde.

Der var den Gang meget Drikkeri overalt, og samtidig regnede Folk ikke rigtig Skovtyveri for en Forbrydelse, disse Forhold bevirkede, at en Del unge Mennesker kom galt afsted. De havde hugget Brænde i Frisenvold Nørskov, og for det havde de faaet Øl hos Karen Jensdatter i Værum, som angaves at have Bevilling til at holde Kro og sælge Øl til vejfarende Folk, men med hvis Bevilling det vist var saa som saa, hun blev i hvert Fald flere Gange forgæves anmodet om at fremvise den. Karen Jensdatters Krohold blev forbudt, og de unge Mennesker fik deres Straf, de maatte bøde 3 Mark hver og kom desuden til at ride Træhesten — det er iøvrigt et af de ganske faa Tilfælde, vi kender til, at dette meget berømte Straffeinstrument virkelig er blevet benyttet, ja, i det hele taget bliver omtalt paa den Tid²⁾).

Fra 1683³⁾) har vi en Beretning om, at en Kvinde, der var født i Jebjerg, i sin Plads i Haslum stjal en Del, men da en lille Pige,

1) 8/3 1673.

2) 6/7 1678.

3) 2/6.

der havde været Vidne dertil, truede hende med at fortælle derom til sin Moder, tog hun Barnet med til en Kilde og druknede det deri. Hun blev dømt til at miste sit Liv »under et Sværd«, Hovedet skulde sættes paa en Stage og Kroppen begravnes i Heden, altsaa ikke i indviet Jord.

Af et Skiftebrev fra 1696 i Godsarkivet¹⁾, kan det vist ogsaa lønne sig at tage et Par Oplysninger. Det paagældende Bo var efter en Herredsfoged i Galten Herred; det synes, som om han stammede fra Skaane, hvor han havde en Del Hel- og Halv-søskende, muligvis er han udvandret til det tilbageværende Danmark efter Skaanes Afstaaelse til Sverige. Til Boet hørte Kongens Kontrafej og mindst 42 »Schellerier« (Skilderier); en af de værdifuldeste Ting i Boet var en Kjortel med ikke mindre end 104 Sølvknapper, Herredsfogden maa have været stadselig og imponerende, naar han optraadte i den. Hver Knap ansattes til 12 Skilling, saaledes at Kjortelens Værdi med Knapperne blev ca. 16 Rdl., et Beløb hvis Betydning faar fornødent Relief i en anden Post, hvorefter en Ungko blev sat til 4 Rdl.. Enken behøvede ikke alene at sørge indvendigt, til Sørgeklæder for hende blev der anskaffet 17 Alen sort Krep for 5 Rdl. 4 Mark. Provsten i Galten havde et større Tilgodehavende i Boet, han sørgede for som vigtigste Post til delvis Dækning heraf at faa udlagt en Brændevins Kedel »i Gruen med Hat og Piber« til 10 Rdl. 4 Mrk.; Kongens Kontrafej gik ogsaa til ham. Forholdet med Provstens Erhvervelse af Brændevinsapparaterne har sikkert ikke vakt den mindste Opsigt, det var den naturligste Sag af Verden, at Velærværdigheden og hans Folk skulde have deres Snapse. Brændevin var den Gang nærmest en Fornødenhed i Lighed med det daglige Brød.

Hvad angaar Forholdet til de under Frisenvold hørende Fæsteejendomme, synes det, som om man fra Godsets Side var ret varsom med Hensyn til Behandlingen af Fæsterne, i hvert Fald med Hensyn til de økonomiske Spørgsmaal, man var nok klar over, at det gjaldt om at holde dem ved Gaardene i forholdsvis gode Kaar, der blev overfor Forpagterne paa Frisenvold taget Forbehold mod Misbrug af de hoveripltige i Pløje- og Høst-

¹⁾ L. A.

tiderne, og en Forpagter blev tiltalt, fordi han alligevel havde understaaet sig »at lade tilsige Frisenvolds Bønder og Tjenere at udføre et Parti af hans Korn fra Frisenvold til Aarhus i den strængeste Høst«¹⁾). Under vanskelige Forholde maatte Besidderne skyde en hvid Pind efter Afgiften og ofte i Stedet yde Hjælp med Korn o.s.v.

Misvækst optraadte ret ofte, ligesom nu var tørre Forsomme sikkert hyppige paa denne Egn, og den Gang var Jordens Kultur en Del ringere, saa at den daarligere taalte Modgang. Vi hører ogsaa om en Plage, som kunde være næsten ødelæggende paa disse skovrige Egne, det var Oldenborrelarverne, Stoufboer, som de kaldtes her, særlig har vi et Tingsvidne fra 1681 omhandlende et Syn over Vissing Byes Marker, hvorefter der af den Grund mange Steder hverken af Rug, Byg eller Havre kunde avles saa meget, som der var saaet²⁾). I 1693 plagedes man af en voldsom Tørke, der havde Misvækst og Hungersnød til Følge, nogle Steder kunde der kun ventes en Høst paa $\frac{1}{5}$ af Udsæden; om Væth Bymarker hedder det, at Rugvangen var »af Solens Brynde skoldet og fordærvet«, medens der paa Byg- og Havrevangen ikke mentes at kunne avles $\frac{1}{3}$ af Udsæden, og paa Værum Bys Havrevang kunde der ikke blive »et Neg at opbinde, ej heller kunde der avles den fjerde Part af Strøsæden«. Efter en saadan Høst blev der selvfølgelig store Afgiftsrestancer, for 134 af Frisenvolds Fæstere beløb de sig til ialt henved 800 Tdr. Korn, 1573 Skaalpund Smør og 200 Rdl. Fra samme Tid havest et Syn over Ejendommene under Frisenvold, og herefter stod det egentlig ret godt til med Bygningerne. Naar vi ser paa Byerne Jebjerg og Væth viser det sig, at »vel ved Magt« var i Jebjerg 6 Gaarde og 1 Bol, i Væth 5 Gaarde, 1 Bol og 5 Gadehuse, »ved Magt« henholdsvis 5 Gadehuse og 2 Gaarde, men noget brøstfældige i Jebjerg 3 Gaarde og 2 Gadehuse og i Væth 2 Gaarde; det maa herved erindres, at der vist i hver By desforuden var 1 Gaard under Bidstrup³⁾).

Der var som flere Gange berørt i ældre Tid mere Skov paa

1) J. S. 3 — II — 38.

2) 20/8 1681.

3) J. S. 3 — II — 37.

Egnen end nu, den var sikkert ikke i særlig fin Kultur, og meget har antagelig ligget hen som Gærdselsskov med Hassel- og Pilekrat. At der rundt omkring har været godt med Hasselbuske fremgaar bl. a. af, at Fæsterne ses i Sommeren 1678 at være tilstede til at yde Nødder, $\frac{1}{2}$ Skp. af hver Gaard og 1 Fjk. af hvert Hus. Det gik dog ikke lige efter Godsets Ønske, en Del hverken mødte eller svarede paa Tilsigelse; imidlertid viste det sig, at der slet ikke i Jordebogen fandtes noget om Pligt til Nøddedydelse, saa de blev ikke kendt pligtig at svare Erstatning for manglende Nødder, men de, der ikke mødte eller svarede, blev dog alligevel hver idømt en Bøde paa 3 Mrk. for Modvillighed¹⁾. Iøvrigt fandt Folkene under Godset sig ikke i alt, en Gang havde Grev Mogens Frijs' Enke bestilt 2 Karle med Vogn fra Galten til at køre hende fra Ringøje (Ringgive) til Boller, men da hun var forsinket, og de var blevet kede af at vente paa hende, havde de »dumdristeligen understaaet sig at køre hjem til Galten«, saa at hun maatte leje anden Befordring til Boller, hvad der »kostede hendes højgrevelige Naade 3 Rdl. 2 Mark«; Karlene blev skam dømt til at betale dette Beløb og fik desuden Bøder for »modvillig Ulydighed«²⁾.

Der var i mange Aar Forpligtelse til at holde et Stutteri paa Sædegaarde — mindst 2 gode Følhopper. Paa Frisenvold har man vist altid opfyldt denne Bestemmelse paa fin Maade, der tales tidligt om det bekendte Stutteri der³⁾, og fra 1769 har vi Oplysning om, at en Forpagter ved Auktion lod bortsælge sit »ramskoppede Stutteri«, som omfattede ikke mindre end 51 Heste, hvoraf 12 var Hingste⁴⁾; det er vist ikke almindelig bekendt, hvad ramskoppede Heste er, det skulde være en »for-nem« Race med udpræget buede Næser (Ramskop = Ravnehoved).

Det vil sikkert føles naturligt, at der ogsaa fremsættes enkelte Bemærkninger om Sognets Kirke og nogle — formentlig hidtil utrykte — Oplysninger om en Præstefamilie, der opførte sig paa

1) 1/2 1679.

2) 12/2 1681.

3) Ny kgl. Saml. 749, 4°.

4) K. Hansen: Det danske Landbrugs Hist. III 17.

en Maade, som heldigvis maa anses for at være ret enestaaende. Kirken, der antagelig kan dateres til Tiden omkring 1250, har en smukt udstyret Sydportal, der har Søjler prydet med Afbildninger af den jo her ret ukendte Fugl, Pelikanen, men endnu interessantere er en Kvadersten i Sydmuren med et udhugget Mandsansigt og en Figur, der formodes at forestille en Helgen, som lider Martyrdøden. Det maa i denne Forbindelse anføres, at der netop i Aar i Kirkegaardsmuren er fundet et Granitbrudstykke med udhugget Mandshovede og Forsiringer muligvis stammende fra en Søjle og sikkert hidrørende fra Kirkens Opførelse. I den senere Middelalder fik Kirken en Udvidelse ved Tilbygning af et Vaabenhus samt et Taarn, som atter blev nedrevet i 1818; paa Taarnet har der været en forgyldt Vindfløj, som i 1685 meldes nedfaldet. Vaabenhuset skal iøvrigt en Gang være nedrevet til Grunden som Følge af en Fejllæsning; da der i en Skrivelse anmodedes om Udskiftning af forvitrede Sten, blev disse Ord læst som »forhvidtede« Sten, og saa røg hele Vaabenhuset.¹⁾ Ifølge Tingbogen ses Vaabenhusloftet at have været benyttet til Oplagring af Korn tilhørende Godset, og det er ogsaa anført, at der i 1663 blev indrettet særlige Stole til Mogens Frijs og Frue²⁾, saa at de kunde have passende Sæder for det Tilfælde, at de under Besøg paa Frisenvold maatte føle Trang til at søge Guds Hus. Omkring 1800 blev der ligeledes af »Werner Baron von Rosenkrantz, kgl. Majst's Ritmester, Herre til Christianslund« indrettet specielle, vaabenprydede Stole for Ejerne af Gaarden³⁾. Ingen af de nævnte Stole findes dog længere i Kirken.

Fra Kirkens Omgivelser haves der en ualmindelig smuk Udsigt over Gudenaadalen.

Medens vi er ved Kirken, kan vi lige tage en tilfældig Bemærkning i Kirkebogen om, at der i 1778 døde 24 Personer i Sognet, hvoraf de 15 gik bort ved Blodgang.

Med Hensyn til Præsterne kan det nok antages, at de oprindeligt havde Bopæl i Byen Ørum, men dette Forhold er vel ændret

1) Medd. af fhv. Sognef. J. M. Jensen, Væth.

2) 8/3 1679.

3) som 1).

nogenlunde samtidig med, at Byen blev nedlagt; i mange Aarhundreder har de boet i Værum. Vi har kun faa Oplysninger om Præster før Midten af det 17. Aarhundrede; i 1649 kom der imidlertid en Præst, Hr. Christen Pedersen Vifvild, om hvem det er muligt at finde en Del frem, i Hovedsagen lidet flatterende. Paa de Tider var det jo saare almindeligt, at Teologer for at komme i et Embede maatte gifte sig med Enken eller en Datter af den tidligere Præst, vor Hr. Christen var dog saa heldig, at han kunde faa sit Embede her ved at gifte sig med en Datter, der iøvrigt skal have været dygtig i en ganske speciel Henseende, nemlig som Brolæggerske, hvilket skal være kommet Præstegaarden i Værum til Gode. Hr. Christen blev efterhaanden en meget besværlig Person, der lagde sig ud med alle og enhver. Vi mærker det først i en større Sag fra 1665 for Landstinget i Viborg angaaende den Prædikestol, der nu findes i Ørum Kirke. En Rasmus Christensen, Billedhugger i Aarhus, fik i 1664 til Opgave at gøre den nye Prædikestol, og han blev da anbragt i Værum Præstegaard, hvor han fik Kost og Logi. Der opstod imidlertid Uenighed mellem Billedhuggeren og Præsten, der nægtede at udbetale ham Penge, idet han hævdede, at Prædikestolen ikke var lavet høj nok, og at der for at dække dette var lavet noget »forskaaret Flækværk« ved at sætte en Liste paa, og han vilde ikke udlevere Billedhuggerens Skrin, Remedier og Tøj. Nu var Spillet rigtigt gaaende. Først lod Billedhuggeren tage Syn over det udførte Arbejde, der af 2 Mænd fra Aarhus ansattes til en Værdi af 36 Rdl., medens Rasmus kun havde forlangt 24 Rdl.. Præsten var stærkt fortørnet over dette Syn, specielt fordi det var sket en Søndag Morgen, medens han prædikede i Værum Kirke, og paa den Maade, at de 2 Mænd var »ved Substituten (en Medhjælper for Præsten) Christen Andersen af Jebjergs listige Tilløkkelse i Ørum Kirke indkommen, og da der udi Dølgemaal paa fri Haand« foretaget Synet uden Kald og Varsel til Præsten. Denne skaffede saa en Erklæring fra 4 Snedkere i Randers, der gav Præsten Ret, men Rasmus hævdede, at Snedkere ikke havde Forstand paa et Arbejde som en Prædikestol, og fremskaffede en ny Attest fra 2 »Billedsnidere«, den ene i Horsens, den anden i Essenbæk, hvorefter Arbejdet

var 36 Dlr. værd. Billedsnideren i Essenbæk maa sikkert anerkendes som Fagmand, det antages, at det er ham, der har lavet flere smukke Arbejder til Sct. Mortens Kirke i Randers, nemlig Prædikestolen, den flotte Hovedindgangsdør og »Funtelukkelsen«.

Sagen var først for Torup (Tordrup) Birketing, men den stakkels Birkefoged turde sig ikke »fordriste i den Sag at kende eller sin Dom at sværge, men det henviste til Landsdommerne«; disse var ikke bange og dømte Præsten til at betale Billedhuggeren de forlangte 24 Rdl. samt »for i saa lang Tid at have forholdt ham Redskaberne og bragt en fattig Haandværksmand i stor Bekostning« yderligere at betale Billedsnideren hele 40 Rdl.¹⁾, saa det blev en dyr Historie for Præsten. Men det gik ham meget værre senere, hans stridige Sind bragte ham i stærk Modsætning til den mangeaarige Forvalter (Godsforvalter) paa Frisenvold, Christen Blichfeld, der synes at have været en ordentlig Mand, og som oven i Købet var beslægtet med Præstens Kone, idet hans Fader var Fætter til hende. I 1677 kom der 2 omfattende Processer mellem de 2 Mænd for Højesteret²⁾, og de førte til et meget ubehageligt Resultat for Præsten, for ikke alene blev han tilpligtet at gøre Christen Blichfeld »Afbedelse« og betale ham Sagens Omkostninger, men yderligere hedder det i Dommen, at paa Grund af hans skammelige og grove Forhold og fordi han var blevet overbevist »Mened nogle Gange at have begangen, da bør han miste sit Kald og aldrig mere det hellige Prædike-Embede betjene«. Efter Afsættelsen blev han boende i Værum og var stadig til Besvær for mange, særlig for Christen Blichfeld og Forpagteren paa Frisenvold. En Gang udtalte han, da han ikke maatte prædike i Ørum Kirke, »at enten skulde de i København lade ham være en hæderlig Præstemand som tilforn, eller han skulde dø i Bødlens Haand eller Christen Blichfeld«, og han kom med haarde Beskyldninger mod Godsforvalteren for dennes Bestyrelse af Godset. Han var i det hele taget ikke videre forsigtig med sine Udtalelser, hvad jeg vil give endnu en lille Prøve paa— da det er Præsteord, kan man nok gentage

1) Vib. L. Db. 1665 fol. 314 ff.

2) Db. 1677 fol. 853 og 864.

dem. Da 2 Mænd skulde bringe ham nogle Papirer fra Godsforvalteren til Gennemsyn, svarede han, »at han dem ikke vilde annamme«, men »at Christen Blichfeld maatte tørre sin Rumpe dermed«. En Mand i Grensten beskyldte han for at have givet sig i Tjeneste hos de Svenske under Krigen, men Manden fik Vidnesbyrd om, at han var blevet anholdt af dem og »med Bolt og Jern behæftet«. Han vilde heller ikke godvillig betale en Skyld til Kirken.

En Søn af Præsten havde Frisenvold Fiskeri i Forpagtning, der blev Sag i Anledning af, at Faderen havde kautioneret for ham.

Af Præstens 2 Døtre Karen og Sidsel faar man absolut heller ikke noget godt Indtryk. Om begge hedder det, at de var fældet for deres 3 Mark til Landstinget, og at deres Vidnesbyrd derfor ikke kunde agtes¹⁾); for visse Forseelser idømtes 3 Marks Bøder, og de domfældte nød derefter ikke længere almindelig Agtelse. Karen kom en Gang med en Udtalelse om, at 3 Officerer — og de synes efter Forbindelsen at have været svenske — havde bejlet til hende, 1 Ritmester, 1 Kornet og 1 Korporal, og hvis hun blev gift med en saadan, og der blev Krig, saa vilde hun lade Familiens Fjender piske, saa de skulde faa en Ulykke²⁾. Men Sidsel var det endnu værre med. Efter Faderens Afsættelse kom som hans Efterfølger en Hr. Christen Høst, som dog efter 7 Aars Forløb maatte bort igen. I Wibergs Præstehistorie anføres blot, at han blev forflyttet for Forseelse mod det 6. Bud. I Tingbogen³⁾ kan vi imidlertid faa nærmere Besked, det fremgaar deraf, at Sidsel maatte betale Bøde for Lejermaal med den forrige Præst og blev publice absolveret i Værum Kirke af Præsten i Haslum; hun maatte altsaa staa offentlig Skrifte i Hjembyens Kirke — uden Tvivl til stor Glæde for hele Menigheden. Og det værste var vel, at Hr. Christen Høst var gift og iøvrigt havde flere Børn paa det Tidspunkt, saa hun kunde ikke komme i Ægteskab med ham, der egentlig slap forholdsvis billigt ved at blive forflyttet til et andet Embede.

Med Hensyn til de senere Præster skal jeg kun anføre, at der

1) 21/9 1678.

2) 9/2 1678.

3) 1683—90 fol. 132.

i 1720 kom en Hr. Niels Sørensen Wedel, der var ivrig Pietist og gennem en lang Embedstid fik stor Indflydelse paa Omegnen. Efter Sagnet havde han den Vane under Gudstjenesten at slaa i Alterbordet — maaske af Mangel paa Blækkhus — for at jage Djæveln fra sig. Han havde Besvær med sin Degn, der vilde gaa paa Visitter, medens Præsten prædikede; da denne under en Bispevisitats blev spurgt, om han havde noget at klage over, svarede han: »Ja, Æ har en obstrinassig Degn«. — Om en Søn af ham, der blev Præst efter ham, hedder det kort: »god, men simpel«.

I ældre Tid stod det ikke saa godt til med Undervisningsforholdene paa Landet som nu. Endnu omkring 1660 hedder det, at der til Værum og Ørum Sogne udskikkedes Degne af Skolemesteren i Randers¹⁾, der har altsaa ikke været faste Lærere i disse Sogne, men kun saakaldte »Løbedegne«. I hvert Fald i 1742 var der dog bygget et Skolehus i Jebjerg, og der var en Lærer her, som ved en Bispevisitats i 1743 betegnedes som »en gudfrygtig og kristelig Person«. Han har dog maaske ikke forstaaet at indpode Kundskaber i Ungdommen, vi har en Beretning fra 1790²⁾, hvorefter der i Jebjerg ifølge Beboernes egne Angivelser kun var 4, der baade kunde læse og skrive, 1 kunde læse men ikke skrive, medens de resterende 22 hverken kunde det ene eller det andet. Det synes dog, at have staaet bedre til i Væth, idet der her skulde have været 8 Gaardmænd og 4 Husmænd, der baade kunde læse og skrive, medens 7 Gaardmænd og 3 Husmænd hverken kunde læse og skrive. Det var kun de voksne Beboere, der er taget Oplysning om, og vel at mærke kun om Mændene — det var jo da saa ganske ligegyldigt, hvorvidt Kvinderne kunde læse eller skrive.

Vi kan slutte dette Kapitel med et Par af E. Tang Kristensen optegnede gamle Beretninger, der skulde vedrøre Frisenvold, men tydeligt nok tilhører Vandresagnetes Verden. Efter den ene³⁾ skulde Nørreskovmarken, der nu hører til Lundbjerg, være taget fra Værum By af en af Frisenvolds Ejere, som under en

1) L. A. Aarhus Bispeark.

2) L. A. Frisenvold Godsark.

3) Danske Sagn V Nr. 1590.

Retssag i den Anledning aflagde Ed paa, at han stod paa egen Jord og derfor vandt Sagen; han kunde i og for sig med nogen Føje aflægge denne Ed, idet han havde været saa forudseende inde i Støvlerne at lægge et Lag Jord fra eget Territorium. Ifølge et andet Sagn¹⁾ var der een af Frisenvolds Ejere, som gik igen, hvorfor Præsten i Værum skulde søge at mane ham ned. Da Præsten kom til »Sygestuebækken«, traf han en Hjorddreng, som gerne vilde med. I det Værelse, hvor Ejeren spøjte, tændte de begge et Lys, men medens Præsten brugte sit Lys til at læse i sin Bog, satte Drengen sit op paa en Hylde. Da nu Spøgelset ar-riverede, slog det Bogen fra Præsten og slukkede hans Lys, men Drengen traadte frem og sagde: »Mit Lys saa dig, førend du saa det.« Saa var Spøgelset leveret og maatte finde sig i at blive manet ned i en Pøl udenfor Gaarden. Navnet paa den paa-gældende Ejer er angivet at være Hardenberg, man kunde ikke let have været uheldigere i Valg af Navn, da Slægten Hardenberg jo kun har haft ringe personlig Tilknytning til Frisenvold og Omegn.

1) Danske Sagn IV Nr. 554.

SØNDERLEMMELSEN

For Hardenbergerne har de jydsk Besiddelser sikkert aldrig haft videre Betydning udover i økonomisk Henseende, og det maa selvfølgelig erkendes, at det kunde være vanskeligt at faa Tid og Lejlighed til at tage sig nærmere af Administrationen af dem, naar man yderligere havde store Godser paa Lolland, hvor der var naturligt Grundlag for at skabe sig en smuk og standsmæssig Bopæl, i Holsten og i Udlandet. Vi kender da ogsaa et Andragende allerede fra 11/4 1780, hvori Carl Hardenberg-Reventlow under Henvisning til Vanskelighederne ved at administrere Hustruens Godser paa Grund af deres vidtløftige Beliggenhed anholdt om at maatte afhænde de under Stamhuset Frisenvold hørende Ejendomme imod til Gengæld at oprette et Stamhus af 3 ham tilhørende Godser i Holsten¹). Han afleverede noget senere en Beregning over Godsernes Overskud, hvorefter det for de holstenske Ejendomme androg ialt knap 9.000 Rdl., medens Stamhuset Frisenvold efter 10 Aars Gennemsnit gav ialt ca. 7.700 Rdl. aarlig foruden nogle Ydelser i Korn. Samtidig forelagde han en Beskrivelse af de jydsk Gaarde indeholdende flere ret interessante Oplysninger. Frisenvold var herefter en stor indelukket Gaard, næsten i Kvadrat, med Bygninger paa ialt 293 Fag, alle i Enetages Bindingsværk undtagen de grundmurede Ladegavle og tækket med Straa bortset fra 13 Fag Tegltag over Forpagterens Lejlighed. Bygningerne angives at være i god Stand; der tales ikke om noget virkeligt Stuehus, men kun om Beboelser for Forvalteren (Godsforvalteren) og Forpagteren. Løjstrup var en mindre Gaard paa 166 Fag og ikkun smaa Stue-

¹) R. A. Lenssager, Hardenberg-Reventlow.

værelser; Frisenvold og Løjstrup var bortforpagtet sammen for en aarlig Afgift af 3.765 Rdl. Paa Bruusgaard var der derimod en Borggaard omgivet af Grave, og der førte derfra en lang Bro til Ladegaarden. Hovedbygningen bestod af et stort 26 Fag langt grundmuret, teglhængt Hus i 3 Etager med 4 »Runddele« (runde Taarne eller Bastioner); det angaves at trænge til Reparation. Yderligere var der i Borggaarden 2 Sidefløje, begge i 2 Etager, hvoraf den ene i Bindingsværk; den ene Fløj var i beboelig Stand og afgav Bopæl for Forpagteren, hvis Afgift var 1460 Rdl. aarlig¹). Ladegaardens Bygninger omfattede 135 Fag Bindingsværk, der var tækket med Straa og i god brugelig Stand. Bygningerne paa Kalø var paa 230 Fag straatækt Bindingsværk, der nævnes ikke nogen egentlig Hovedbygning; Forpagtningsafgiften var 3000 Rdl. om Aaret.

3 Brødre Reventlow, hvoriblandt de 2 bekendte C. D. F. og Johan Ludvig, Sønner af den Chr. Ditl. Reventlow, der var kommet i Besiddelse af Familiens 3 Len, blev hørt over det indgivne Andragende og paapeger i en Erklæring, at der var Forskel paa Forholdet med Bruusgaard, der angives at være oprettet som et separat Stamhus af deres Farbroder Conrad Ditl. Reventlow og efter hans Descendenters Afgang at skulle blive fri Ejendom, og med de andre Godser, idet disse skulde vedblive at være Stamhus, saalænge der var Efterkommere i Brødrenes Linie og efter deres Faster Enkehertuginde af Pløen. De fremhæver, at der var begaaet en Fejl derved, at det var Hardenberg-Reventlow og ikke hans Frue, der havde underskrevet Andragendet, og kritiserer de opstillede Beregninger af Godsernes Overskud som afgivende Maalestok for Værdien af dem, men de vil ikke modsætte sig, at Godserne sælges ved offentlig Auktion med Forkøbsret for Slægten og mod, at det indkomne Beløb blev belagt med fideikommissarisk Baand.

Der kom dog ikke noget ud af Sagen denne Gang, og der gik en Del Aar, men da Carl Hardenbergs eneste Søn Chr. H. A. Hardenberg-Reventlow, der havde arvet Godserne ved Mode-

1) Oplysningerne om Bruusgaards Hovedbygning stemmer ikke overens med Angivelserne i Traps Danmark, men der synes ikke at være nogen Anledning til at nære Mistro til den ovenfor omtalte Beskrivelse.

rens Død i 1793, var blevet voksen, toges der igen fat paa Spørgsmaalet. I August 1797 indgav han et Andragende om Tilladelse til at sælge Hovedgaardene Frisenvold, Løjstrup og Bruusgaard med Bøndergods og Tiender, samlet eller delt, imod for Købesummen at købe andet Jordegods eller lade den forblive fideikommisseret, dels indestaaende i de bortsolgte Ejendomme, dels indsat i den kgl. Kasse¹). Som Begrundelse angaves Vanskeligheden ved at forbedre Bøndernes Vilkaar, da Godset var spredt i 22 Sogne, og det anførtes senere yderligere, vel hovedsagelig ogsaa for at faa Sagen til at glide lettere, at det var Tanken at give jordløse Husmænd nogle Tønder Land, at man vilde forpligte sig til at lade endnu uudskiftede Gaarde blive udskiftet, samt at Ejendommene vilde blive tilbudt Beboerne til billige Priser, — man mærker, at Tidsaanden var ændret i Forholdet til Bondestanden. Endvidere oplystes, at der allerede var truffet Akkord om Salg af godt 400 Tdr. Htk. for en Pris af ialt godt 80.000 Rdl. Andragendet var tiltraadt af Besidderens eneste Søster, da gift med Rigsmarskal von Pappenheim.

Under 16/2 1798 blev den ønskede Tilladelse til Salg givet bl. a. paa Vilkaar, at Besidderen med hele sin Formue skulde staa Borgen for, at Købesummerne blev sikret, og at han godtgjorde, at der ved Salget opnaaedes Forbedring af Stamhusets Indtægter; endvidere betingedes, at Kaldsrettigheder med Hensyn til solgte Kirker skulde tilfalde Kronen, og det bestemtes, at Birkerettigheden til Godset maatte vedvare, saalænge den daværende Birkedommer levede og forblev i Embedet.

Det er værd at lægge Mærke til, at Hardenberg oprindelig synes at have villet beholde Kalø for sig selv, da dette Gods ikke omhandles i Andragendet eller i den kongelige Tilladelse, men da det var gaaet godt med de andre Ejendomme, ansøgte han og fik ogsaa i 1799 Ret til at søge Kalø afhændet paa tilsvarende Vilkaar²).

Hele det store Godskompleks blev nu splittet ad, Bøndergodset solgtes til Fæsterne paa favorable Vilkaar i Almindelighed for 200 Rdl. pr. Td. Htk. og saaledes, at en stor Del af Købe-

¹) D. K. Supplikprt. 8-O-A-1346.

²) J. R. 20/9 1799.

summen blev indestaaende, kun Kalø beholdt det derunder hørende Gods og solgtes i 1802 for det store Beløb 217.000 Rdl. Først i 1805 var hele Ordningen med Afhændelsen af Stamhusets Ejendomme afsluttet; den samlede Salgssum androg det vældige Beløb ca. 658.900 Rdl., der vilde svare til mange Millioner Kr. i Dag¹). Imidlertid havde der paa hvilet Stamhuset en Gæld paa ca. 151.000 Rdl., da Hardenberg overtog det, og Udgifterne ved Parcelleringen m. v. udgjorde ca. 24.000 Rdl., men han forøgede og afrundede det Beløb, der skulde undergives Fideikommisbaand, til 500.000 Rdl., hvorfor gaves Sikkerhed i 3 ham privat tilhørende Godser paa Lolland: Nielstrup, Sæbyholm og Christiansdal. Ved Grevskabet Hardenberg-Reventlows Oprettelse i 1815 blev de 500.000 Rdl. ombyttet med de nævnte Godser, der saa indgik under Grevskabet sammen med Stamhuset Krenkerup.

Selve Frisenvold blev for 54.000 Rdl. solgt til Forpagter Andreas Strøver, der delte den i 4 Gaarde (foruden Fiskergaarden) nemlig Hovedgaardene Frisenvold og Christianslund og de mindre Ejendomme Ørumgaard og Lundbjerg, og saaledes at de gode Jorder hovedsagelig tildeltes Christianslund og Ørumgaard, medens de ringere Arealer kom under Frisenvold og Lundbjerg. Christianslund, der blev bygget i et Skovhjørne, hvor der formentlig i 1790erne under dette Navn var blevet oprettet en efter Stamhusets Besidder opkaldt Skovridergaard, blev med Halvdelen af de med Ørum Kirke forbundne Rettigheder og en Del af Frisenvolds Bygninger afhændet til Baron Werner Rosenkrantz, der senere tillige blev Besidder af Stamhuset Rosenholm. Fra 1876 til 1896 var Ejeren Udgifveren af »En dansk Statsmands Hjem«, Grev Chr. B. Reventlow, der direkte nedstammede fra den første Besidder af Stamhuset Frisenvold, og som iøvrigt tildels fik Penge til Købet af Gaarden ved et ham af den daværende Besidder af Grevskabet Hardenberg-Reventlow tilstaaet Laan²).

1) Krenkerup Godsark.

2) Jfr. om Frisenvold og Christianslund iøvrigt Danske Slotte og Herregaarde, Ny Saml. III 15 og 21.

Frisenvold, der nu blev forsynet med en egentlig Hovedbygning — ligesom Boligerne paa Lundbjerg og oprindelig ogsaa paa Christianslund opført i smukt Bindingsværk — beholdt Strøver kun i kortere Tid, hvorefter han en Del Aar sad inde med Lundbjerg. Efter at have tilhørt flere Ejere kom Frisenvold i 1853 for en længere Tid under rolige Forhold i Slægten Preetzmanns Besiddelse, men ca. 125 Aar efter Stamhusets Sønderdeling skulde der overgaa den en tilbundsgaaende Udstykning. I 1924 blev næsten hele dens Areal af Jægermester S. Preetzmann, der forbeholdt sig Hovedbygningen og Have samt et Engareal, ialt ca. 11 ha, solgt til et Konsortium, som udstykkede ca. 118 ha i 19 Husmandsparceller¹). Den herved opstaaede Bebyggelse har siden brugt Betegnelsen Frisenvold, men det synes egentlig rigtigere, om man ved denne Lejlighed vilde have ladet det gamle Navn Tordrup komme til Ære og Værdighed igen.

¹) R. A. U. J. 6410/1925.

TORDRUP VOLDSTED I DE SENERE TIDER

Frisenvold Laksefiskeri

Vi begyndte denne Skildring med en Beskrivelse af, hvorledes man maatte tænke sig, at Forholdene har været ved det gamle Tordrup, da det træder frem i Historien, vi vil nu til Slut give nogle Oplysninger om det Areal, hvorpaa Borgen har ligget, i Tiden efter Borgens Nedbrydning, særlig for saavidt angaar de sidste Aarhundreder.

Saalænge Taarup (Tordrup) Ladegaard bestod nede paa Engen, har Arealet her uden Tvivl hørt derunder og har altsaa efter 1624 været drevet af en enkelt eller flere af de 3 Fæstere paa Gaarden. Efter at Frisenvold Hovedgaard var blevet oprettet, vedblev Jorden med Voldstedet ud til Fiskergaarden vel formelt at høre under Hovedgaarden, men der var givet Forpagteren af det meget betydende Laksefiskeri visse Benyttelsesrettigheder over den til Brug for det Landbrug, som dreves fra Fiskergaarden eller Fiskerhuset.

Det Fiskeri, som Mogens Frijs jo med Held havde haft sine Garn ude efter og saa fikst havde forskaffet sig for ingenting, blev dog i hans Tid forpagtet bort for 150 Rdl. om Aaret, hvorhos der sikkert foruden er givet betydelige Naturalieydelser i Fisk. I ældre Tid var der mange Laksegaarde ved Gudenaen og Gudenfjorden (Randers Fjord), og deres Fangst var en af de Ting, der i gamle Dage var med til at gøre Randers berømt, men Udbyttet af Fiskeriet menes efterhaanden at være taget stærkt af. Allerede omkring 1800 udtales, at det kun var et Sagn fra forrige Tider, at ved Fæstemaal betingede Folkene sig, at de ej skulde faa Laks til Føde uden alene paa visse eller bestemte Dage i Ugen, og at Laksen i de sidste 100 Aar kun havde været

en sjælden Ret paa Borgernes Bord¹⁾). Medens der ca. 1696 skulde have været 13 Laksegaarde i Aaen ovenfor Randers og 23 i Fjorden nedenfor Byen, hvoraf dog nogle var øde, var Tallene omkring 1800 gaaet ned til 8 ovenfor og 8 nedenfor Randers²⁾).

Men blandt de mange Laksegaarde hævdede Frisenvold Laksegaard sig dog hele Tiden som en ubestridelig Nr. 1 i Betydning, og den havde den vigtige Fordel fremfor de nedenfor beliggende, at den havde Ret til at inddrage Aaen i hele dens Bredde under Fiskeriet, medens de andre kun omfattede enkelte Arme af Aaen eller Fjorden eller fra den ene Bred ind til Hovedrenden. Pramme og Kaage maatte dog ikke hindres i deres Sejlads gennem Frisenvold Laksegaard, men de skulde betale 12 Sk. hver for at blive hjulpet igennem den stærke Strøm³⁾). Og Fiskeretten var ikke begrænset til Laksegaarden ved Fiskerhuset, den omfattede yderligere Midtstrømsfiskeri helt ned til Fjordens Udløb ved Udbyhøj; det er intet Under, at saa udstrakte Rettigheder var meget ildeset af Beboerne ved Aaen og Fjorden, og det ses da ogsaa, at Fiskere i Uggelhuse ca. 2 Mil nedenfor Randers forsøgte at gøre Godset dets Rettigheder stridig⁴⁾).

Omkring 1730 var Afgiften for Fiskeriet kommet op paa 190 Rdl. foruden 10 Laks af de fedeste, 80 røgede Helt, 200 røgede Gedder, 200 røgede Aborrer og 50 gode Aal⁵⁾). Og at ogsaa Forpagterne kunde have noget ud af Virksomheden til dem selv, turde fremgaa af, at et Par Datterbørn af en Forpagter havde i Arv efter denne modtaget i hvert Fald det pæne Beløb af 2850 Rdl. I en Forpagtningskontrakt fra 1786 var Afgiften kommet op paa 300 Rdl. foruden visse Ydelser af Fisk.

Ved Stamhuset Frisenvolds Ophævelse og Godsets Sønderdeling blev Laksefiskeriet med en Jordparcel af Htk. 2-6-0-2 afhændet til en Tømremester Christian Gulløv for en Pris af 12.000 Rdl. Denne Ejer spandt vist ikke Silke — hvis man maa sige saadan — ved Driften af Fiskeriet; af en Korrespondance

1) Stadf. 66.

2) Stadf. 71—75.

3) Stadf. 67.

4) L. A. Frisenv. Godsark.

5) L. A. Frisenv. Skp. 1719—38 fol.

med en Købmand i Randers fremgaar vel, at denne i Tiden fra 1/11 1816 til 22/5 1817 modtog 1422 Pund Laks at betale med 1 Rbd. pr. Pund — en god Pris synes man, det var jo i Tiden efter Napoleonskrigene — men der brugtes meget i Fiskerhuset og Købmanden, som var hans gode Ven, lader ham den 23/7 1817 vide, at han nu ikke længere vil staa i Forskud for Varer, »fordi det Brændevin og de Varer, der fortæres i Fiskerhuset, er alt for overflødige i Forhold til dets aarlige Indtægt«¹⁾. Som Situationen forelaa, var det nok rettest og vel forholdsvis nødvendigt for Gulløv at se at komme af med Fiskeriet, hvilket ogsaa skete i 1820 for den pæne Købesum af 20.000 Rdl. Sølv til Apoteker Christoffer Faith i Randers, hvorefter det ejedes af hans Søn G. C. Faith og dennes Svigersøn exam. jur. S. Ostfeld. I Illustreret Tidende 1865—66 (S. 21) gives flere Oplysninger om, hvorledes Fiskeriet foregik. Ejerens Bolig laa da paa en Ø i Aaen, medens der udenfor den igen var et Par Smaaholme; herimellem fandtes »Laksegaarden«, der dannede en spids Vinkel med Toppunktet mod Strømmen, de Fisk, der skulde fanges deri, Laks, Laksørreder, Helt og Smelt drog jo op ad Aaen fra Havet. Paa Siderne var Laksegaarden spærret ved Hække, der igen var beskyttet mod Isgang ved Pælerækker; inde i Spidsen af Laksegaarden fandtes 2 »Kister«, hvori Fiskene fangedes. Det anføres ogsaa, at der ikke i Tiden efter 1818 var sket videre Forandring m. H. t. Fangstens Størrelse. I 1898 købte Staten det af Ostfeld for godt 150.000 Kr., og man benyttede nu Lejligheden til i 1900 at faa de særlige Forhold med Fiskeriet i Aaen og Fjorden bragt til Ophør, saaledes at alle Forrettigheder forsvandt, og Staten indrettede saa en Forsøgsstation ved Laksegaarden. I Hver 8. Dag 1904—05 (S. 134—35) findes en Beretning om, hvilken Fremgangsmaade, der blev anvendt for kunstigt at frembringe Yngel. Fiskene blev gennem en Træruse ledet ind i et stort firkantet Bassin, hvor de saa blev fanget med Ketchere. Efter stedfunden Maaling, Vejning og Bogføring blev de sluppet ind i et Sideløb, hvorpaa man i Slutningen af Oktober tog Æggene fra Hunfisk og Mælken fra Hanterne; begge Dele blev optaget i Skaale, og naar man nu rørte

¹⁾ L. A. Frisenv. Godsark.

rundt i Massen, ja, saa var Befrugtningen i Orden. Forsøgsstationen blev imidlertid nedlagt i 1914, hvorefter Bygningerne og Jordarealet var bortforpagtet, indtil Forpagteren, tidligere Gendarm P. Andersen, døde i 1942. Medens Staten for alle Tilfældes Skyld beholdt Ejendomsretten til Bygningerne, der nu efter en forlængst stedfundet Udfyldning af et Sideløb ikke længere ligger paa en Ø, og ca. 3 ha, derunder de smaa Holme og lidt Jord paa Aaens nordre Bred, er det øvrige Areal herefter blevet udstykket i 16 Lodder, hver paa ca. 1 ha, der tildeltes en Del af Husmændene paa Frisenvolds Jorder. Der blev ikke ved denne Lejlighed taget noget Hensyn til Tordrup Voldsted, dette Areal fordeltes paa flere Parceller.

Den gamle Borgs Plads er saaledes blevet Dele af flere Husmandsbrug, det Sted, hvor der har været en stærkt befæstet Bølg for jyske Stormænd, dyrkes nu paa almindelig Landbrugsmaner. Det har hidtil ikke været muligt bestemt at fastslaa Borgens nøjagtige Beliggenhed, skønt det saa sent som i 1865 (Ill. Tid.) hedder, at der da fandtes Levninger af Tordrup Slots Volde, og det i en Beskrivelse af Danmark fra 1872 anføres, at den befæstede Borgs Tomt endnu kunde ses i Nærheden af Fiskergaarden¹). Ved Velvilje fra de Husmænd, der har Lodder paa det Sted, hvor det syntes naturligt at søge Borgens Plads, d' Hr. Julius Jensen, Christian Skjødt og Ejnar Madsen, er der flere Gange under Ledelse af Randers Museum prøvet paa ved Udgravninger at finde Rester af Borgen. Udbyttet har ikke været saa godt, som vi havde haabet. I Septbr. 1946 fandt vi frem til en ganske interessant middelalderlig Bagerovn, som vel har haft sin Plads i en Udbygning til Slottet²), og i 1950 fik man nogenlunde Sikkerhed for, at der har været Voldgrav noget sydligere end den fundne Bagerovn, og der fandtes Trædele, der kunde tyde paa at have hørt til en Vindebro over Graven. Endelig blev der i Marts 1953 foretaget en Udgravning paa det Areal, der nu efter alt at dømme maatte antages at have afgivet Grund til Slottet, men udover enkelte Brudstykker af Munke-

1) L. Both: Kongeriget Danmark.

2) Jfr. Randers Amts historiske Samfunds Aarbog 1947. S. 115.

sten fandtes intet, der kunde tages som Vidnesbyrd for Formodningen.

Herefter maa man vel formene, at Stedet dels ca. 1550, da Borgen blev nedbrudt og Materialer derfra anvendt til Dronningborg Slot i Randers, dels senere ved Frisenvolds Opbygning eller endnu senere ved Oprettelsen af nye Ejendomme paa den gamle Gaards Jorder, eventuelt ogsaa til Brug ved Vejarbejder o. lign., er blevet saa godt som fuldstændig tømt for Byggematerialer. Det bemærkes herved, at der ved Fiskergaarden findes en Del gamle Munkesten og tilhugne Granitsten, og det er sandsynligt, at man, da det Sideløb, der i 1865 gjorde det Sted, hvor Ejerens Bolig var bygget, til en Ø, udfyldtes, har benyttet Rester af Voldstedet dertil, hvorved ogsaa Dyrkningen af Jorden fik bedre Vilkaar. Endvidere findes paa Christianslund et stort Antal tilhugne Grundsten, hvoraf nogle med Skraakant, foruden en Overligger til et romersk Kirkevindue; de sidste Dele kan imidlertid muligvis ogsaa hidrøre fra Ombygning af Ørum Kirke eller fra Nedbrydningen af Dronningborg Slot. Men der er dog stadig Mulighed for, at der kan findes Rester paa andre Steder end de hidtil undersøgte — som Følge af Jordens Benyttelse til almindeligt Landbrug og Begrænsning i Mandskab og Tid har Undersøgelserne jo ikke kunnet føres til Bunds. Det vilde være meget interessant, om man virkelig en Gang kunde faa nøjere Kendskab til den Borg, der længe var i Marsk Stigs Slægts Besiddelse og som en Tid var af saa stor Betydning, at de 2 fremragende danske Regenter, Kong Valdemar Atterdag og Dronning Margrete, lagde Vægt paa at faa den over paa Kronens Haand,

SLUTORD

Ja, saa naaede vi da begge til Vejs Ende med denne Beskrivelse, først jeg — undskyld, at jeg nævner mig selv først — og saa du, kære Læser! Hvem af os, der føler sig mest befriet, ved jeg ikke.

Naar vi tænker tilbage paa Tordrups og dens Omgivelsers Historie i de ca. 600 Aar, vi har gennemgaaet den, kan det ikke vel nægtes, at der er sket overmaade meget i den Tid. Det, vi kalder Udviklingen, har manifesteret sig tydeligt her. I mit Forord efterlyste jeg en Opfindelse, der kunde lade Fortiden træde frem for os i en Lyd- og Billedgengivelse, som nogenlunde vilde svare til det, der præsenteres for os i vore Biografteatre. Jeg maa erkende, at det for en Beboer af Ørum Sogn egentlig ogsaa kunde synes tillokkende at blive sat i Stand til at faa et Indblik i, hvorledes det i de kommende Tider vil gaa med denne smukke, historiske Egn, og for den, hvis Forfædre og Formødre for Størstepartens Vedkommende i umindelige Tider har hørt hjemme i Randers Amt og nærmeste Omegn og været knyttet til Landbruget, skulde det ogsaa have Interesse at blive gjort bekendt med, hvorledes Fremtiden i det hele vil arte sig for Menneskene og Landbruget i denne Del af Landet.

Vi har i det foregaaende set een af Danmarks betydningsfulde Ejendomme, der en Tid omfattede et meget stort Godskompleks og var ejet af Medlemmer af kendte Stormandsslægter, blive delt og efterhaanden spredt i større og mindre Stykker paa mange Hænder. Vil Nedskæringen blive ført meget længere frem endnu?

Da der er saa stor Udsigt til, at Befolkningmængden stadig

vil tiltage stærkt, maa Sandsynligheden vel være for, at Udstykningen i hvert Fald foreløbig vil blive fortsat. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa dette ofte debatterede og omstridte Spørgsmaal; der er for mig ingen Tvivl om, at Udviklingens store Linier ikke alene er Menneskeværk, og at det vil være urigtigt at nære Bitterhed med Hensyn dertil. De store Ejendomme har været Kilde til megen Glæde og Storhed, de har ogsaa kunnet bringe tom Storhed og falsk Fornemhed med sig, Husmandstederne har givet mange gode og sikre Hjem, hvor der er opvokset sund, arbejdsvant og uforkælet Ungdom. Men kræves kan, at man foruden i størst muligt Omfang at drage Omsorg for, at Kultur- og Skønhedsværdier ikke gaar til Grunde, ogsaa passer, at der ikke ved Udstykningens Gennemførelse begaaes Uretfærdigheder, og at der tages Hensyn til den intime Forbindelse, der kan være mellem Slægter og Gaarde.

Ligesom en meget stor Portion af Landets Jordegods i gamle Dage indehavdes af et forholdsvis lille Antal Slægter, saaledes var ogsaa en overmaade betydende Del af andre materielle Goder og af Magten lagt i Hænderne paa de samme Slægter. Efterhaanden er imidlertid næsten alle kunstige Forrettigheder forsvundet, og der er ligeledes for Magtens og de materielle Goders Vedkommende i vidt Omfang sket Udstykning med Fordeling til mange flere, og denne Udvikling synes indtil videre at skulle fortsætte paa alle Omraader.

Kan det da herefter snart opnaaes, at alle Mennesker bliver ganske lige, eller vil Resultatet blot blive, at man nok er lige, men at der dog er nogen, der er »mere lige end andre«? Det skulde saadan set være muligt at ophæve al Ejendomsret og Arveret m. H. t. de »Skatte, som Møl og Rust fortære«, men vilde det være tilstrækkeligt til at skaffe den højt priste Lighed? Nej, aldeles ikke. Der er jo i Virkeligheden andre Forhold, der skiller Folk meget mere fra hinanden end Ulighed i Besiddelse af Gods og Guld, og paa hvilke vi ikke synes at have videre Indflydelse. Det forskellige Udstyr med Hensyn til Aand og Evner, Sind og Sanser, Sundhed og Skønhed m. m., der bliver os tildelt som Fødsels gave og i stort Omfang maa betragtes som Arv fra vore Forældre og Forfædre i mange Led, har langt større Betydning

for vort Liv og Levned end de Arvemidler af materiel Beskaffenhed, der muligt maatte tilfalde os¹). Og vi kan sikkert regne med, at endnu mange Generationer vil gaa i Graven, før Menneskene kan opnaa at faa Herredømme ogsaa over disse Forhold, saa at de vil være i Stand til for forsyne enhver med lige meget — eller lige lidt — af Evner o.s.v. Men skulde Menneskeheden virkelig en Gang naa saa »vidt«, at alle baade i Ydre og Indre bliver skabt og udrustet efter nøjagtig samme Læst, ja, saa bør man nok være glad for, at man ikke er i Live til den Tid, for selv om der maaske kan siges meget smukt om den Tilværelse, der da kan føres — trist og kedelig synes den i hvert Fald at maatte blive.

Men hvad enten Udviklingen vil foregaa paa den ene eller den anden Maade, skulde det ogsaa være af stor Interesse at faa lidt at vide om, hvorvidt vore Efterkommere maatte faa et særlig i lykkemæssig Henseende bedre Liv end vi. Naar vi tænker paa de sociale Forbedringer og tekniske Opfindelser, der efter alt at dømme vil følge i Hælene paa vore Dages Fremskridt, kunde det jo ligge nær at antage, at vi for hver Dag, der gaar, maatte komme den paradisiske Tilværelse nærmere. Imidlertid kan jeg heller ikke, hvad dette Forhold angaar, faa mig til at se særlig rosenrødt paa Fremtiden; jeg anførte i mit Forord, at vi i Dag formentlig ikke er et Gran lykkeligere, end vore Forfædre var det for ca. 600 Aar siden, skønt den menneskelige Kløgt og Opfindsomhed i det forløbne Tidsrum paa en Mængde mer eller mindre vigtige Omraader har opnaaet Kæmperesultater, jeg maa indrømme, at jeg ikke tror, at der er videre Udsigt til, at Menneskene og Lykken i Løbet af f. Eks. de næste 6 Aarhundreder kommer til at staa paa en bedre Fod med hinanden. (Det er vel iøvrigt ganske naturligt, at Lykken sædvanligvis kun eksisterer i Fantasien. I de fleste Menneskers Sind er der en Afdeling med Plads netop for et vist Kvantum Ønskedrømme, hvis Opfyldelse for de paagældende vil staa som Betingelse for Opnaelse af

1) Den noget overvældende Betydning, man gennem hele Middelalderen tillagde Menneskenes Slægtsforhold, er nu afløst af maaske vel liden Interesse, medens vi for vore Husdyrs Vedkommende er stærkt optaget af Stamtavler og har god Oversigt over Arvemuligheder for Afkommet.

Lykke. Det hænder saa, at en Drøm bliver til Virkelighed, men da den jo herefter ifølge sin Natur nødvendigvis maa gaa ud af Drømmeafdelingen, og det ledige Rum her nu omgaaende bliver optaget af een eller flere nye Drømme, ja, saa er man egentlig ikke kommet Lykken nærmere).

Nej, naar alt kommer til alt, vilde der maaske slet ikke være nogen større Glæde forbundet med Muligheden af at kunne se ind i Fremtiden, jeg kan derfor nok roligt resignere m. H. t. Tanken derom, ligesom jeg maatte opgive at faa Fortiden rullet frem for mig. Og jeg vil da til Slut nøjes med at give Udtryk for nogle Ønsker for denne Egn. Jeg vil haabe, at Beboerne her maa blive gode, gæve, vaskeægte Jyder, der vil være opfyldt af Kærlighed til deres Land og maa faa Lov til at hæge om deres Hjemsteds Skønhed, og som kan omgaaes ordentligt med hinanden, hvad enten de er rige eller fattige, kloge eller dumme, store eller smaa og smukke eller grimme, saa kan Udviklingen vel ogsaa komme til at foregaa paa en forholdsvis pæn Maade.

I sidste Ende er jo saa meget saa ligegyldigt — og intet dog uden Betydning.

Christianslund, i Sommeren 1953.

Aage Brask

FORKORTELSER VED KILDEANGIVELSER

Acta pont.	Alfr. Krarup: Acta pontificum danica.
Bobé	L. Bobé: Papirer fra den Reventlowske Familiekreds.
D. A.	Danske Atlas.
D. A. A.	Danmarks Adels Aarbog.
D. K.	Danske Kancelli.
Dipl. Svec.	Diplomatarium Svecanum.
Dipl. Vib.	Diplomatarium Vibergense.
D. Mag.	Danske Magasin.
D. R. Br.	Danmarks Riges Breve.
D. S.	Danske Samlinger.
Fr. I d. Reg.	Frederik I's danske Registranter.
Hasse: Schl.-H.-L.	Hasse: Schleswig-Holstein-Lauenburgische Regesten und Urkunden.
Hvass	F. Hvass: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvass.
Hvitf.	Arrild Huitfeldt: Danmarckis Rigis Krønike.
Jb.	Jordebog.
J. R.	Jydske Registre.
J. S.	Jydske Samlinger.
J. T.	Jydske Tegnelser.
Kr. Sk.	Kronens Skøder.
L. A.	Landsarkivet i Viborg.
Molb. og P.	Molbech og Petersen: Udvalg af danske Diplomer.
Nat. mus.	Nationalmuseets Arkiv.
R. A.	Rigsarkivet.
Reinh.	G. Reinhardt: Valdemar Atterdag.
Rep.	Repertorium I.
Rep. II	Repertorium II.
Rev.	Chr. B. Reventlow: En dansk Statsmands Hjem.
Rosenørn	M. H. Rosenørn: Grev Gert og Niels Ebbesen.
Rtk.	Rentekammeret.
Sj. T.	Sjællandske Tegnelser.
Skp.	Skifteprotokol.

S. R. D.	Scriptores Rerum Danicarum.
Stadf.	S. A. Stadfeldt: Beskrivelse over Randers Købstad.
Suhm	Suhm: Historie af Danmark.
Sv. Grundtv.	Svend Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser.
Tb.	Tingbog.
Top. S. Pap.	Topografisk Samling paa Papir.
Trap	Trap: Danmark (IV Udg.).
Vib. L. Db.	Viborg Landstings Dombog.
Vot. prot.	Voteringsprotokol.
Æ. d. A.	Ældre dansk Arkivregistratur.

PERSON- OG STEDREGISTER

A.

- Aagaard, Hgd., V. Han H., 90.
 Aarslev, Sdrhald. H., 95, 96.
 Aarup, Hovlbj. H., 65.
 Abildgaard, Laurids L., R., 83, 87.
 — Timme T., 51.
 Agnes, Dronn., 37, 38.
 — »Frøken«, 35.
 Ajstrup, Gjerl. H., 98, 99.
 Albertsen, Ludv., R., 54.
 Albrecht, Hert. af Mecklenb., 73.
 Allestrup, Sdrhald. H., 73.
 Andersdtr., Tove, g. m. Hr. Stig Andersen, 28, 73, 74, 78, 79.
 Andersen, Bjørn, 28.
 — Christen, 141.
 — Peder, 71.
 — P., fhv. Gendarm, 154.

B.

- Benderup, Anders, 109.
 Bengtson, Arvid, R., 36, 47.
 Bidstrup, Hgd., Hovlbj. H., 28, 130, 136.
 Birger, sv. Konge, 49.
 Bjørnholm, Hgd., (nu Høgholm) Sdr. Djurs H., 28, 54, 57, 61, 66, 73.
 Bjørnkjær, Mols H., 41.
 Blichfeld, Christen, Forv., 142, 143.
 Bo, Bisk., 99.
 Boelhave, Sdrhald. H., 30.
 Boller, Hgd., Hatting H., 117.

- Borum, Framlev H., 61.
 Brattingsborg, Hgd., Samsø, 40.
 Bregned, Ø. Lisbj. H., 61.
 Brockdorff, Benedicte Margr., 126.
 Brofjerding, Afd. af Galten H., 17—19, 25, 65, 69, 70, 84.
 Brok, Axel Lavesen, 105.
 — Eske, 106, 107.
 — Jens Jensen, 99.
 — Niels, R., 50.
 Brunnen, Rud. v., 102.
 Bruusgaard, Hgd., Galten H., 104, 127, 130, 147, 148.
 Budtz, Birked., 130.
 Bugge, Arine Nielsdtr., 51.
 — Elne, 99.
 — Knud, 72.
 — Niels, R., 51, 69, 71, 72.
 Bülow, Frue, 130.
 Bæg, Johs., 65.

C.

- Christensdtr., Maren, Fru, 25.
 Christensen, Rasm., Billedsk., 141.
 Christianslund, Hgd., Galten H., 16, 107, 123—25, 140, 149, 155.
 Christina, Enke e. Johs. Niclessøn, 19.
 Christine, g. m. Niels Peck, 44.
 Christoffer I, 60.
 Christoffer II, 49, 50, 52—58, 75.
 Christoffersen, Mogens, 111.
 Claus, Gr. af Holst., 61.

Clausholm, Hgd., Galten H., 123—25.

D.

Dalbyover, Gjerl. H., 87, 99.

Dall, Oluf S., Pr., 41.

Damdorp, Galten H., 20, 95.

Debel Mark, Nr. Djurs H., 104.

Deigret, Mols H., 77.

Demstrup, Hgd., Gjerl. H., 109.

Draaby, Mols M., 41.

Drammelstrup, Sdrhald. H., 60.

E.

Ebbesen, Niels, 61—63.

— Ut, 104.

Eberstein, Alb. A., 82.

Egens, Mols, 55.

Ellidshøj, Hornum H., 88.

Enslev, Nr. Djurs H., 61.

Erik, Hert. af Sachsen, 72.

— Hert. af Sverige, 32.

— Christoffersen, Konge, 56—58, 75.

— Glipping, 31, 33—37, 43—47.

— Menved, 33, 34, 37, 43, 45, 47, 52, 53, 83.

— af Pommern 93, 99.

— Plovpenning, 35.

— Præstehader, norsk Konge, 39—41.

Eriksen, Niels R., 71.

Erlandsen, Jakob, Ærkebisk., 37.

Eskebjerg (Schelenborg), Bjerge H., 54.

Esre, Jens, R., 29, 31, 41, 48, 97.

Essenbæk Kloster, Sdrhald. H., 28, 55, 76, 79, 87, 99, 111.

Eufemia, Dronn., 57.

Ever, Jens, 69, 70.

F.

Faith, Christoff., Apot., 153.

— G. C., 153.

Falk, Bo, R., 72.

— Kirstine Jensdtr. 107.

Fannerup, Nr. Djurs H., 102.

Faurskov, Hgd., Sabro H., 117.

Fejrup, Mols H., 41, 77.

Finderup, Nørlyng H., 36, 49.

Fisker, Jens, 110, 111.

Flarup, Sdrlyng H., 77.

Frederik III, 113—15.

Fregerslev, Hjelmslev H., 55.

Frcitag, Baron, 130.

Frijs, Mogens, Greve, 113—122.

— Niels, Greve, 118, 121, 122.

— Krag-Juel-Vind, Mogens, Greve, 122.

Frijsenborg, Grevskab, 117, 120.

Frisenvold, Hgd., Galten H., 14, 116—150.

— Laksefiskeri, Galten H., 14, 111, 114, 151—55.

Frydenlund, Lystejd., Søllerød, 120.

G.

Gabel, Anne Margr., 124.

Galen, Stig Jurissen, 33.

Gert, Greve, 54—64, 70, 76.

Giskenhagen, Holsten, 124.

Gjerrild, Nr. Djurs H., 65, 73, 82.

Glug, Oluf, 33.

Gregersen, Christen, 109.

— Holger, R., 84.

— Jens, Foged, 107—109.

— Oluf, 109.

Grensten, Middelsom H., 14.

Grølsted, Gjern H., 90.

Gullev, Hovlbj. H., 90.

Gulløv, Chr., 152, 153.

Gyldenstjerne, Slægt, 27.

— Erik Nielsen, Marsk, 69.

— Peder Nielsen, R., 24, 90, 91, 93—95.

— Øllegaard, 136.

Gøje, Albrecht, 106.

— Mogens, 106.

H.

Haakon, norsk Konge 39, 43, 44, 49, 50.

— norsk Konge, 78, 92.

- Hagensen, Anna Cathrine, 125.
 — Knud, 88.
 Hagsholm, Hovlbj. H., 117.
 Hahn, Sophie Amalie, 124, 125.
 Hald, Hgd., Nørlyng H., 84.
 Hallendrup, Sdr. Djurs H., 60.
 — Galten H., 104.
 Halling, Galten H., 95, 96.
 Hans, Prins, 106.
 — Pr., 111.
 Hardenberg, Carl Aug., 128—132, 146, 149.
 — Christian Henrik Aug., 129, 132, 133, 146—49.
 Hardenberg-Reventlow Grevskab, 133.
 Haslum (Haslund), Galten H., 17, 19, 20, 65, 88, 90, 96, 136.
 Hedegaard, Vrads H., 86, 98.
 Helgenæs, Mols H., 41.
 Henrik, Gr. af Holsten, 61.
 Henriksen, Troels, 110.
 Hessel, Hgd., Sdr. Djurs H., 54.
 Hevringholm, Hgd., Sdrhald. H., 74.
 Hjelm, Ø., 40.
 Hoseøl, Peder, Drost, 37.
 Hovlbjerg, Hovlbj. H., 65, 96.
 Hunehals, 40.
 Hvid, Peder, 71.
 Hvide, jydsk Slægt, 26, 97.
 — sjæll. Slægt, 26.
 — Aage, 28.
 — Aage Andersen, 51, 77.
 — Aage Stigsen, R., 77.
 — Anders Offesen, R., til Tor-
 drup, 73, 75, 80—89, 95—97,
 99, 102, 103.
 — Anders Offesen, til Bjørn-
 holm, 73, 75, 80, 81, 98, 103,
 105.
 — Anders Stigsen, 33, 44—46,
 49—52, 54, 97, 99.
 — Anders Stigsen, 77.
 — Hans Stigsen, 77.
 — Henrik Stigsen, R., 77.
- Hvide, Jakob Andersen, 51, 77.
 — Jakob Knudsen, 100.
 — Jens Offesen, 73, 75, 80.
 — Kirsten Stigsdr., 28.
 — Kirstine Andersdr., 87, 89—
 91, 94, 98—104.
 — Laurids Offesen, 73, 83, 88—
 90, 97.
 — Marquard Stigsen, 98, 100.
 — Niels, 28.
 — Niels Stigsen, 33, 45, 48, 49.
 — Offe Andersen, 19, 20, 51, 54,
 64, 65, 71, 77, 82, 83.
 — Offe Stigsen, R., 61, 69, 71,
 73, 76, 77, 80, 82.
 — Otte Stigsen, 100, 101.
 — (?) Ove Stisøn, 30, 31.
 — Poul Stigsen, 96, 98, 100.
 — Skjalm, 27, 44.
 — Sophie Andersdr., 51.
 — Stig, 27, 28, 79.
 — Stig Andersen, Marsk, 26—48.
 — — — R., 19—21, 23—25,
 28, 46, 51—83.
 — — — 23, 87, 89, 90, 94—
 100.
 — Stig Poulsen, 100.
 — Tove Stigsdr., 73, 74.
- Hvidsten, Nørhald H., 107—09.
 Høgholm, Hgd., Sdr. Djurs H., se
 Bjørnholm.
 Høst, Christen, Pr., 143.
- I.
- Inga, g. m. Hr. Jens Esre, 29.
 Ingeborg, Dronn., 48.
 — norsk Dronn., 35.
 — Hertuginde, 73.
 Irminger, Karen, 130.
- J.
- Jakob, Greve af Halland, 32, 36—
 38, 40, 47, 49.
 — (Split), Bisk., 56.
 Jakobsen, Peder, R., 49.

- Jcbjerg, Galten H., 18, 19, 65, 107, 112, 134, 138, 144.
 Jens Grand, Ærkebisk., 36, 40, 46, 58.
 Jensdtr., Karen, 136.
 Jensen, Bord, 108.
 — Julius, 154.
 Jernit, Hgd., Gjern H., 117.
 Jerstrup, Hgd., Skam H., 71.
 Johan (den Milde), Greve, 56, 57.
 Jonsen, Jens, 32.
 — Rane, 36, 65.
 Juel, Niels, 110.
 Jurissen, Tyge, 97.
 Jutta, »Frøken«, 35.
 Juul, Esger, Ærkebisk., 50.
 — Palle Jensen, 51, 99.
- K.
- Kaas, Chr. Joensen, 73.
 Kalø, Hgd., Ø. Lisbjerg H., 65, 66, 68, 125, 130, 147—49.
 Kareholme, Rougsø H., 86.
 Kastbjerg, Gjerl. H., 60, 87.
 Kirial, Nr. Djurs H., 104.
 Kiildsen, Thomes, 109, 110.
 Kjeldsen, Christen, 110, 111.
 — Kjeld, 88.
 Kjærs Mølle, Galten H., 20, 96.
 Knabstrup, Hgd., Merløse H., 38.
 Knagstrup, Sdrhald. H., 38.
 Krannestrup, Ø. Lisbjerg H., 38.
 Knud Lavard, 27.
 Knudsen, Hagen, 88.
 Kollerup, Hgd., Galten H., 102, 125.
 Konghelle, Slot, 39.
 Kongsdal, se Tygestrup.
 Krabbe, Anna, 28, 30.
 Krenkerup, Hgd., Musse H., 126.
 Krognos, Else, 80.
 Krumpen, Jørgen, 99.
- L.
- Labing, Framlev H., 61.
 Lammeskoven, Galten H., 107.
 Laugesen, Niels, 104.
 Laurbjerg, Galten H., 17, 20, 95.
 Lauritzen, Mads, 111.
 Lendi, Elne, 99.
 — Margrethe, 51, 99.
 — Niels, R., 51, 74, 97.
 Lerbjerg, Galten H., 88.
 Libbert, Oluf, 110.
 Lichtenberg, H. H. de, 130.
 Limbek, Claus, R., 61, 64—66, 68—75, 88.
 — Elis. Clausdtr., 73.
 — Johan, R., 61, 62.
 Linde, Lille, Sjøll., 69, 80.
 Lindenow, Hans, 135.
 Litle, Jon Jensen, 97.
 — Palle, R., 44, 46.
 Lodehat, Peder, Bisk., 98.
 Lundbjerg, Galten H., 14, 144, 149, 150.
 Lunge, Jens Olufsen, R., 103.
 — Johanne Jensdtr., 87.
 Lykke, Peder, R., 105, 108.
 Lyngballegaard, Hgd., Sabro H., 117.
 Lystrup, Gjerl. H., 98, 99.
 Løjstrup, Hgd., Galten H., 110, 117, 121, 123—126, 146.
 Løvenbalk, Jens Nielsen, 99.
- M.
- Madsdtr., Kirsten, 103.
 Madsen, Ejnar, 154.
 Magnus, norsk Konge, 67, 92.
 — svensk Hert., 32.
 Malling, Ove, Statsmin., 132.
 Margrete, Dronning, 21, 24, 78, 86, 87, 89, 92—105.
 — Dtr. af Knud Lavard, 27.
 Mikkelsen, Hans, Foged, 109, 110.
 Mogensen, Svend, Provst, 110.
 Molzan, Henrik, 57.
 Munk, kl. Mus., Niels, 104.
 Mus, Jens, 85.
 Myre (?), Johannes, 24.

Myre, Magnus, R., 21, 23—25, 70, 89.
 — Sacheus, 24, 25, 96.
 — (?), Zacheus Mogensen, 24, 25.
 Møgelkjær, Hgd., Bjærge H., 117.
 Møllerup, Hgd., Sdr. Djurs H., 38, 48, 54, 81.

N.

Neb, Ingeborg (?) Offesdr., 45.
 — Johan Offesen, R., 45.
 — Offe Nielsen, Drost, 32, 44—46.
 Nederstedgaard (?), 73.
 Nesttorp (?), 103.
 Niclessøn, Johannes, 19.
 Niels, Junker af Hall., 49.
 Nielsdr., Ossa, 44.
 Nielsen, Anders, 53, 79.
 — Enevold, Borgm., 119.
 — Mourids, 108.
 — Peder, 25.
 — — R., 72.
 Nielstrup (Vorup), Galten H., 17.
 Nim, Nim H., 43.
 Norby, Søren, 100.
 Nordborg-Pløen, Vilhelmine Augusta af, 127.
 Nordrup, Sjæll., 32.
 Norring, Sabro H., 120.
 Nørreris, Sabro H., 120.
 Nørup, Sdr. Djurs H., 60.

O.

Offenberg, Anne Marie, 118—121, 139.
 Oluf, Konge, 86, 89, 92, 93, 102.
 Olufsdtr., Christina, 21, 25, 89, 92.
 Ormstrup, Hgd., Hovlbj. H., 115.
 Ostenfeld, S. exam. jur., 153.
 Othinkar, 28.
 Otto, Junker af Danm., 58—60, 67, 68.
 Oudtt (?), Niels, 110.
 Oustrup, Sdrhald H., 30.

P.

Pallesdr., Ingeborg, 44, 45.
 Panter (?), Offe Nielsen, 64.
 Pape, Johan, R., 50.
 Pappenheim, Grevinde, 132.
 Peck, Niels, 44.
 Peder, Ærkedegn, 98.
 Pedersen, Niels, 62.
 Plessen, Ida Louise Scheel v., 127.
 Pløen, Hertuginde af, 147.
 Podebusk, Henning, Drost, 72, 84.
 — — 107.
 Pors, Slægt, 27, 100.
 Poulsen, Johan, R., 99.
 Preetzmann, S., Jægerm., 150.

R.

Rampes Mølle, Gjern H., 62.
 Rampi, Jon, 62.
 Randers, 13.
 Randrup, Hgd., Middelsom H., 87, 99.
 Ranesjord, Galten H., 83.
 Rantzau, Henrik, 114, 115.
 — Johan, 100.
 — — 123.
 Rasmussen, Niels, 110.
 Reitzenstein, Baronesse, 132.
 Reventflov, Slægt, 125.
 Reventlov, Anna Sophie, Dronn., 124—26.
 — Chr. B., 129, 149.
 — Chr. Ditlev, † 1738, 125—127.
 — — — † 1749, 127.
 — — — † 1759, 127.
 — — — † 1775, 127, 128.
 — Conrad, 123—25.
 — Conrad Ditlev, 127, 147.
 — C. D. F., Statsmin., 129, 131, 147.
 — Johan Ludvig, 131, 147.
 — Juliane Frederikke Christiane, g. Hardenberg, 127—132.
 — Louise, g. Stolberg, 129, 132.
 — Sophie, 131, 132.

Romme, Galten H., 55.
 Rosenkrantz, Erik Ottosen, R., 80,
 105, 108.
 — Iver Nielsen, R., 74.
 — Otte Nielsen, R., 80, 105, 108.
 — Werner, Ritm., 140, 149.
 Rusticus, Svend, 69, 70.
 Rønde, Ø. Lisbjerg H., 61.
 Rørvig, Ods. H., 41.

S.

Saltensee (af Tystofte), Cecilie Ta-
 gesdr. 33.
 — — Niels Eriksen, 71.
 — — Oluf Tagesen, 32, 33.
 Sandby, Tybjerg H., 87.
 Sandgrav, Framlev H., 20, 64, 66.
 Sangstrup, Nr. Djurs H., 76.
 Schelenborg, se Eskebjerg.
 Seefeld, Sofie Mortensdr., 99.
 Segalt, Ø. Lisbjerg, 61.
 Segebjerg Kalkværk, Holsten, 124.
 Sibberup, Sjæll., 33, 77.
 Sjelker, Nr. Djurs H., 77.
 Skarpenberg, Johan, R., 90.
 Skeel, Jørgen, 126.
 Skjern, Hgd., Middelsom H., 107,
 108.
 Skjødt, Christian, 154.
 Skramsholm, Sdr. Djurs H., 37, 38,
 49, 60.
 Skærvad, Nr. Djurs H., 104.
 Solgaard, Væth, Galten H., 17, 21,
 95.
 Sonnerup, Strø H., 70.
 Sophie, sv. Dronn., 35.
 Sostrup, Hgd., Nr. Djurs H., 102,
 103, 126.
 Sprogø, 40.
 Staantum, Sdrhald. H., 83.
 Stampe, Henrik, Statsmin., 128.
 Stjelbjerg, Gjerl. H., 98.
 Stenalt, Hgd., Rougsø H., 28, 30.
 Stigs Bjerg, Mols H., 41.

Stigsen, Ove, R., jfr. u. Hvide.
 Strøver, Andreas, 150.
 Stubberup, Bjerger, H., 41.
 Stygge, Andreas, 44.
 — Peder, 44.
 Svendsen, Jacob, R., 44.
 Støvringgaard, Støvring H., 51, 99.
 Svej, Niels, 54.
 Svend, Bisk., 56, 58, 59, 63, 64, 76.
 Søby Gjern H., 63, 88.

T.

Taarnborg, Hgd., Slagelse H. 40.
 Tebbestrup, Galten H., 14, 19, 65,
 95.
 Thoresen, Hakon, 45.
 Thott, Henrik, 116.
 Tibirke, Holbo H., 70.
 Tirstrup, Sdr. Djurs H., 60.
 Torsager, Ø. Lisbjerg H., 41.
 Torup, Mols H., 77.
 Torup, Skaane, 19.
 Trige, V. Lisbjerg H., 38.
 Trudsholm, Hgd., Gjerl. H., 98, 99.
 Ture Biskopsøn, 50.
 Tvilum Kloster, Gjern H., 89.
 Tygestrup (Kongsdal), Merløse H.,
 44, 50, 54, 77.
 Tykjær, Ø. Lisbjerg H., 61.
 Tyvelse, Tybjerg H., 87.
 Tøgersen, Jep, 110.

U.

Udsen, Anders, 102.
 — — Domprovst, 104.
 — Espen Vognsen, 30, 31.
 Udsen, Eske, 90, 102.
 — Jens Lagesen, R., 102, 103.
 — Svend, R., 87, 89—92, 94, 98
 —104.
 Ugilvore (?), Galten H., 83, 95.
 Ulkestrup, Merløse H., 33, 77.
 Ulstrup, Galten H., 55.
 Ulvig, Merløse H., 77.

V.

- Vadsted, Gjern H., 63.
 Valdemar, sv. Konge, 32, 50.
 — sdj. Hert., 36, 37.
 — — — 54, 58—60, 63, 66,
 68, 70, 76.
 Valdemar Atterdag, 60, 66—76, 82
 —86, 95, 96.
 Vedde, Alsted H., 17.
 Wedell, Niels Sørensen, Pr., 144.
 Velling Birk, Middelsom H., 96.
 Vendelbo, Christiern, R., 98, 99.
 — Peder, R., 24, 51, 57, 58, 64.
 Vesteni, Ellen Markvardsdtr., 98,
 100.
 — Thomas, 89.
 Vester, Alling, Sdrhald H., 30.
 Vesterbølle, Rinds H., 24, 25, 88, 97,
 99.
 Vesterbølleslægten, 88, 97.
 Vibekjær, Nr. Djurs H., 103.
 Vifvild, Chr. Pedersen, Pr., 141—43.
 — Karen, 143.
 — Sidsel, 143, 144.

- Villendrup, Galten H., 95, 96.
 Virklund, Vrad's H., 86, 98.
 Vitleff, Margrethe, 51.
 Vognsen, Knud Thomsen, 99.
 Worsaae, J., Arkæolog, 16.
 Vorup, Galten H., 17, 88.
 Vrangstrup, Tybjerg H., 87.
 Wrip, Michel, 56.
 Værum, Galten H., 17, 19, 20, 23,
 65, 85, 88, 90, 95, 96, 111, 144,
 145.
 Væth, Galten H., 13, 17—21, 63, 65,
 85, 90, 95, 96, 111, 112, 138, 144.

Ø.

- Ølst, Galten H., 65.
 Ørsted, Rougsø H., 79.
 Ørum, Galten H., 13, 16—18, 20—
 23, 111, 134, 139—44, 155.
 Ørumgaard, Galten H., 18, 149.
 Øster Alling, Sdrhald H., 30.
 Østergaard, Hgd., Hovlbj. H., 115,
 118.
 Øxenmølle, Sdr. Djurs H., 60.